

FORORD

I første år av masterutdannelsen skrev jeg oppgave om alkoholrisiko. Da fikk jeg anledning til å utvikle min faglige interesse for et felt som har opptatt meg både i mitt virke som sykepleier og som privatperson: rusens betydning i sosial samhandling mellom mennesker. Alkohol fremstår for meg som grunnleggende dualistisk. En kilde til glede for noen, samtidig en kilde til fortapelse for andre. Jeg har observert alkoholens forferdelige skadevirkninger når jeg jobbet på akuttmottak i Namibia, og jeg har sett hvordan mange drikker alkohol tilsynelatende uproblematisk og beskriver det som en berikelse. Det er denne dualismen som har gjort meg interessert i temaet, og som til slutt har ledet meg til å levere en masteroppgave i helsevitenskap der jeg har studert alkoholens betydning i sosiale kontekster.

Utdannelsen har gitt meg en unik mulighet til å virkelig fordype meg i feltet, og dette er noe jeg er svært takknemlig for å ha fått anledning til. Disse årene har vært fylt av intense diskusjoner, eurekaøyeblikk, interessante ideer og fascinasjon, men også sene kvelder med mye frustrasjon og hodebry.

Gjennom prosessen med masteroppgaven er det mange jeg vil takke. Jeg ønsker å trekke frem min veileder spesielt, professor John-Arne Skolbekken, for gode tilbakemeldinger og rådgivning. Videre ønsker jeg å takke Nanna og mamma for korrekturlesning og nyttige tilbakemeldinger, som dere har prioritert selv når dere selv har mye å gjøre. Det setter jeg pris på. Jeg vil også takke alle mine venner og medstudenter som har holdt ut mine tirader om masteroppgaven og mitt valgte tema, som har gitt meg råd, tips, som har deltatt i faglige (og mindre faglige) diskusjoner, og som har fått meg til å senke skuldrene. Her ønsker jeg spesielt å takke Ingrid og Joakim for et flott samhold både på og utenfor campus.

Oslo, mai 2016

Martin Fredheim

SAMMENDRAG

Bakgrunn: Alkohol er i forskningslitteraturen hovedsakelig og tradisjonelt blitt undersøkt i relasjon til sykdom og risiko, og ikke med utgangspunkt i at alkohol er betydningsfullt som en del av menneskers sosiale liv. Studier viser at alkoholkonsum legitimeres ved at det er sosialt, ikke ved at konsumet holdes innenfor grenser for lav risiko og sykdomsforekomst. Derfor er det behov for studier som undersøker alkoholkonsum som et sosialt fenomen. Både alder og sosial klasse påvirker alkoholkonsum, og de er derfor interessante å se nærmere på i kontekst av alkohol og sosial omgang. **Hensikt:** Denne studien forsøker å belyse hvilken betydning alkohol har i sosiale kontekster, sett fra perspektivet til et utvalg eldre tilhørende en høyere sosial klasse. Oppgaven drøfter funn i lys av klasseteori og relevans for arbeid med helsefremming og alkoholskadeforebygging. **Metode:** Syv semistrukturerte dybdeintervjuer med eldre over 65 år tilhørende en høyere sosial klasse ble gjennomført i Oslo- og Trøndelagsregionen. Intervjuene ble analysert ved bruk av Grounded Theory. **Resultater:** Alkohol kan virke som en fellesskapskatalysator: den fremmer fellesskap under ulike omstendigheter. Analysen av studien har resultert i Fellesskapsteorien, som beskriver hvordan sosiale behov, sosiale liv og behov for en utvei aktualiserer alkoholkonsum. Informantene tilpasser sine handlinger til å passe inn i normer for alkoholkonsum, som inkluderer å drikke alkohol og kamuflering av edruskap, men også måtehold og å bryte med normene ved å ikke drikke alkohol. Handlingene styres av forhold knyttet til situasjonen informantene befinner seg i, og brede forhold knyttet til informantenes tilværelse. Utfallet av handlingene er konsekvenser for identitet, stemning, etablering av uformell arena, fellesskap, sosial ekskludering, reaksjoner på rus og potensielle alkoholproblemer. **Konklusjon:** Ny tilværelse som følge av aldring, samt sosial klasse, kan bidra til å forklare hvordan alkohol kan virke fellesskapsfremmende i sosiale kontekster ved at den følger med informantenes interesser og tilgang til deltakelse i sosiale situasjoner. Alkohol kan være en viktig del av menneskers liv, og dermed er alkoholens betydning i sosiale kontekster relevant for helsefremming og forebygging av alkoholskader. Oppgaven bidrar med økt kunnskap på et område, og hos en målgruppe, som tradisjonelt har vært lite vektlagt i alkoholforskningen. Kunnskapen kan bidra til økt forståelse for kompleksiteten til alkoholkonsum som sosialt fenomen og hvordan denne forståelsen er relevant for helsefremming og alkoholskadeforebygging.

SUMMARY

Background: Alcohol has traditionally been researched with its relation to disease and health risk, and not with the starting point that alcohol is a significant part of the social lives of humans. Studies show that alcohol consumption legitimizes itself by being social, and not by keeping the consumption within disease risk limits. There is a need for studies that investigate alcohol as a social phenomenon. Age and social class both influence alcohol consumption, and therefore they are interesting in the context of alcohol and social interaction. **Aim:** This study tries to clarify the significance of alcohol in social contexts as seen from the perspective of a selection of elderly people belonging to a high social class. Results are discussed in light of class theory as well as relevance for health promotion and alcohol harm prevention. **Method:** Seven semi-structured interviews with individuals 65 years of age or older belonging to a high social class were conducted in the Oslo and Trøndelag region. The data was analysed by the use of Grounded Theory. **Results:** Alcohol can serve as catalyst for fellowship: it promotes fellowship and community under various circumstances. Analysis of the study has produced The Fellowship Theory, which describes how social needs, social lives and a need for a “way out” lead to alcohol consumption. The informants conform their actions to fit norms for alcohol consumption, which includes drinking alcohol and camouflaging sobriety, but also moderation and breaking the norms by not drinking alcohol. Actions are controlled by circumstances conditioned by the situations the informants are in, and to broader circumstances connected to the lives of the informants. The outcomes of actions are consequences for identity, mood, establishing informality, fellowship, social exclusion, reactions to intoxication and potential alcohol problems. **Conclusion:** Alcohol can stimulate fellowship in social contexts by accompanying informants’ interests and access to participation in social situations. A new type of life introduced by aging and social class can help explain this. Alcohol can be an important part of people’s lives, and this makes the significance of alcohol in social contexts relevant for health promotion and alcohol harm prevention. This thesis contributes by increasing knowledge in an area, and within a target group that traditionally has been less focused on in alcohol research. This knowledge can lead to increased understanding of the complexity of alcohol consumption as a social phenomenon, and how this understanding is relevant for health promotion and alcohol harm prevention.

INNHALDSFORTEGNELSE

KAPITTEL 1: INNLEDNING.....	1
1.1 Introduksjon	1
1.2 Fellesskapsteorien	3
1.3 Forskningsbehov	3
1.4 Formål og problemstilling	4
1.5 Avgrensning av problemstillingen	4
1.5.1 Temaet alkohol	5
1.5.2 Ikke alle sammenhenger kan undersøkes	5
1.6 Begrepsavklaring.....	6
1.6.1 Eldre.....	6
1.6.2 Sosial klasse.....	6
1.6.3 Helse og helsefremming	7
1.6.4 Alkoholrisiko og alkoholskader.....	7
1.7 Oppgavens oppbygging.....	7
KAPITTEL 2: TEORETISK REFERANSERAMME.....	9
2.1 Alkohol	9
2.1.1 Alkohol i Norge før og nå.....	9
2.1.2 Alkoholkonsum i den norske befolkningen.....	10
2.1.3 Alkohol og sykdom.....	11
2.1.4 Alkohol og sosiale problemer	12
2.2 Eldre og alkohol	12
2.2.1 Eldre og alkoholkonsum	13
2.3 Sosiale ulikheter	14
2.3.1 Sosiale ulikheter og alkoholkonsum.....	14
2.4 Sosiokulturelle aspekter ved alkoholforbruk	16
2.4.1 Drikkekultur, drikkeskikk og drikkemønster.....	16
2.5 Sosial klasse med utgangspunkt i ulike typer kapital.....	17
2.5.1 Forholdet mellom økonomisk, kulturell og sosial kapital	18
2.5.2 Kulturell og sosial kapital.....	18
KAPITTEL 3: METODE.....	19
3.1 Det kvalitative forskningsintervjuet.....	19
3.2 Utvalg og rekruttering	20
3.2.1 Det endelige informantutvalget	22
3.3 Intervjuguide	23

3.4 Intervjuprosessen	24
3.5 Forskningsetiske avveielser	24
3.5.1 Informert og frivillig samtykke	24
3.5.2 Konfidensialitet.....	25
3.6 Forforståelse og tolkning	25
3.6.1 Hermeneutikk og fortolkning	25
3.6.2 Forståelseshorisonnt og forforståelse	26
3.6.3 Litteraturgjennomgang	27
3.7 Teoriutvikling i Grounded Theory	29
3.8 Hvordan har datamaterialet blitt arbeidet med?.....	29
3.9 Selvrefleksjon og memos.....	30
3.10 Transkribering	31
3.11 Åpen koding.....	31
3.11.1 Utforming av egenskapsmatrise	33
3.11.2 Ytterligere datainnsamling og revidering av egenskapsmatrisen	33
3.12 Aksialkoding	35
3.12.1 Kjernekategori/sentralt fenomen	35
3.13 Selektiv koding	36
3.14 Kredibilitet.....	37
3.15 Svakheter og oppgavens begrensning	37
KAPITTEL 4: ANALYSE OG RESULTATFREMSTILLING.....	39
4.1 Kjernekategori: Alkohol som fellesskapskatalysator	40
4.1.1 Det sentrale fenomenets forankring i datamaterialet	40
4.1.2 Fellesskapsteoriens betydning for det sentrale fenomenet	42
4.2 Fellesskapsteorien	42
4.2.1 Kausale forbindelser	43
4.2.2 Brede forhold	48
4.2.3 Situasjonsspesifikke forhold	55
4.2.4 Handlinger	61
4.2.5 Konsekvenser.....	65
KAPITTEL 5: DISKUSJON.....	71
5.1 Former for kapital og sosiale miljøer – kan informantene sies å tilhøre en høyere sosial klasse?	71
5.1.1 Avstand fra nødvendighet og habitus	73
5.2 Fellesskap og identitet – om sosiale arenaer og alkohol	74
5.3 Fellesskapsteorien: konsekvenser av valgte handlinger	76

5.3.1 Alkoholkonsum som identitetsmarkør.....	76
5.3.2 Alkohol som overgangsmarkør.....	78
5.3.3 Alkohol som fellesskapskatalysator.....	79
5.3.4 Alkohol som kilde til sosial ekskludering.....	81
5.3.5 Alkoholproblemer og negative identiteter.....	82
5.4 Alkohol, sosial deltakelse og helse.....	84
5.5 Ressurser på godt og vondt.....	87
5.6 Funnesens relevans for forebygging av alkoholskader.....	88
5.6.1 Valg av forebyggingsstrategier og hensyn til sosiale faktorer.....	89
5.7 Relevans og implikasjoner.....	90
5.8 Videre forskning.....	91
5.9 Konklusjon.....	92
REFERANSER.....	95
VEDLEGG.....	107

KAPITTEL 1: INNLEDNING

1.1 Introduksjon

I denne oppgaven blir temaet alkohol i sosiale kontekster undersøkt. Bruk av alkohol er assosiert med risiko for en rekke helseskader av både kronisk og akutt art (Rehm, Baliunas et al., 2010). Alkohol kan imidlertid også forsterke sosialt engasjement og deltakelse og gjennom det virke helsefremmende (Wilkinson & Dare, 2014). De fleste nordmenn drikker alkohol (SIRUS, 2015), og alkohol kan sies å være en del av måten vi nordmenn omgås og sosialiserer på. Alkohol er følgelig relevant for både helse og sosial omgang.

I oppgaven utforskes alkohol i sosiale kontekster og det drøftes hvordan sosial klasse relaterer seg til alkoholens sosiale funksjon. En teoretisk modell har blitt utviklet med utgangspunktet i datamaterialet; denne blir kalt Fellesskapsteorien og forklarer hvordan alkohol virker fellesskapsfremmende under ulike omstendigheter. Mot slutten av oppgaven vil alkoholens sosiale betydning drøftes med henblikk på helserelevans.

Valg av tema kan sees på som et svar på alkoholforskningens overveldende fokus på biomedisinske konsekvenser av alkoholbruk (Wilkinson & Dare, 2014). Som Heath (2007) påpeker kan alkoholens rolle i den sosiale sfæren sies å være et historisk neglisjert felt i alkoholforskningen. En personlig motivasjon for valg av tema var å se nærmere på alkoholkonsum som sosialt fenomen, og undersøke meninger knyttet til alkoholens betydning i det sosiale rom. Bakgrunnen for denne motivasjonen er min personlige oppfatning av alkohol som hyppig forekommende i sosiale kontekster, noe som har pirret min nysgjerrighet rundt dens sosiale rolle, funksjon og betydning. Denne motivasjonen har vært avgjørende for valg av tema.

Oppgaven konsentrerer seg om erfaringene til et utvalg eldre mennesker tilhørende en høyere sosial klasse. Andelen eldre i befolkningen øker; i 2060 er hver femte innbygger i Norge minst 70 år gammel (SSB, 2014). Kunnskap om erfaringer om alkohol fra denne delen av befolkningen kan være verdifullt ettersom alkohol har betydning for helsen. Eldre er også mer utsatt for alkoholens negative fysiske konsekvenser sammenliknet med yngre mennesker

(Institute of Alcohol Studies, 2013). Dessuten tyder generasjonseffekter på at fremtidige eldre vil ha et høyere konsum enn det eldre i dag har (Gilhooly, 2005; Horverak & Bye, 2007).

Mye av den tidligere forskningen knyttet til alkoholnormer og oppfattelser av alkohol i sosiale kontekster er utført med informanter som er ungdommer eller studenter. Det finnes mindre litteratur om eldre menneskers meninger og erfaringer om alkohol sammenliknet med litteraturen som tar for seg yngre menneskers meninger og erfaringer. Ved å konsentrere utvalget til en eldre aldersgruppe håpet jeg på å nå ny innsikt i alkoholens betydning i sosiale kontekster blant eldre. Det er viktig å påpeke at analysegrunnlaget som datamaterialet fra informantene utgjør ikke er eller ment til å være representativt på befolkningsnivå, og er dermed heller ikke statistisk generaliserbart (Forman, Creswell et al., 2008). Dessuten er eldre ikke en ensidig og homogen gruppe. Gubrium og Holstein (2001, s. 260-261) påpeker at forskeren ikke bør henge seg for mye opp i at utvalget er satt sammen av eldre og samtidig må forskeren ikke anta at alt som blir sagt er relatert til alder. Informantene er også unike mennesker med sin unike livshistorie.

Mennesker tilhørende en høyere sosial klasse er valgt ettersom alkoholkonsum stiger med utdanningsnivå (Helsedirektoratet, 2014b), lik som skadelig alkoholkonsum stiger med utdanningsnivå (Støver, Bratberg et al., 2012). Tilgang på materielle og sosiale ressurser kan tenkes å gi denne delen av befolkningen større muligheter til å omgå alkoholregulering, som for eksempel skatter og avgifter. Selv om denne delen av befolkningen faller utenfor typiske høyrisikogrupper kan mennesker med jobb, familie og stabile liv være hardt rammet av alkoholskader, ettersom de absolutt sett utgjør mange flere enn høyrisikogruppen, som relativt sett er hardere rammet (se forebyggingsparadokset ved Skog, 2006a). Det kan også se ut til at fordelaktige sosiale forhold kan gi større sårbarhet for risikabelt alkoholkonsum (Immonen, Valvanne et al., 2011a).

Alkohol relaterer seg til noe mer enn risiko for skader i menneskers liv. Ved å få innsikt i alkoholkonsum som sosialt fenomen kan oppgavens relevans for helse tydeliggjøres ved at både helsefremmingsstrategier og skadeforebyggingsstrategier kan tilpasses denne innsikten.

Innledningsvis gis det innblikk i temaets forskningsbehov, oppgavens formål og problemstilling, avgrensning og begrepsavklaring.

1.2 Fellesskapsteorien

Oppgaven presenterer en teori som baserer seg på denne studiens datamateriale og som kobler alkohol og fellesskap sammen. Fellesskapsteorien presentert i kapittel fire presenterer ulike konsekvenser av strategiene som informantene foretar seg under ulike forhold. Fellesskap bidrar til å forklare variasjonen i datamaterialet, og er en av konsekvensene i Fellesskapsteorien. Her baserer fellesskap seg på å skape en situasjon preget av avslapning som gjør at partene finner et felles standpunkt eller nivå seg i mellom, og der alkohol bidrar til å finne dette standpunktet (se 4.2.5.4). Teorien er et eget bidrag med utgangspunkt i denne studiens datamateriale.

1.3 Forskningsbehov

Alkohol er et fenomen som har blitt studert omfattende. Særlig kvantitative studier om måling av risiko for skader og sykdom (Rehm et al., 2010), eller sammenhengen mellom alkoholbruk og ulike karakteristika som sosioøkonomisk status, alder og kjønn finnes det mange eksempler på (se for eksempel Bye & Østhus, 2012; Jones-Webb & Karriker-Jaffe, 2013). Hvordan alkoholkonsumet utvikler seg i samfunnet er et ytterligere felt som er godt studert, både i enkeltstående studier (se for eksempel Rossow, Makela et al., 2014) og gjennom befolkningsundersøkelser (SIRUS, 2015). Alkoholforbruk blant ungdom og yngre voksne er relativt sett et godt studert felt. Det finnes flere studier om alkohol og eldre, også fra Norge. Kunnskap om eldres egen oppfatning av alkohol i sosiale kontekster kan ikke sies å ha vært vektlagt i forskningsmiljøene på tilsvarende måte som kunnskap om de overnevnte feltene (Grønkjær, Curtis et al., 2011). Eldre i Norge drikker mer nå enn de har gjort i tidligere tiår (Horverak & Bye, 2007).

Wilkinson og Dare (2014) peker på et stort behov for å se alkoholkonsum blant eldre i sammenheng med sosial utfoldelse, og påpeker at alkohol bør sees i sammenheng med i hvilken kontekst den inntas, i stedet for kun å kartlegge konsumets mengde og mønster. Forfatterne utleder videre at potensielle positive konsekvenser av alkohol som sosial katalysator ikke tradisjonelt har vært vektlagt i alkoholforskningen.

1.4 Formål og problemstilling

Eldre mennesker kan formidle verdifull kunnskap om egne erfaringer og meninger knyttet til hvordan de selv opplever alkohol i sosiale kontekster. Hovedproblemstillingen som ønskes belyst lyder:

Hvilken betydning mener et utvalg eldre over 65 år tilhørende en høyere sosial klasse alkohol har i sosiale kontekster?

Oppgaven drøfter alkoholens sosiale betydning i kontekst av sosial klasse, jamfør seleksjonskriteriene (se 3.2).

1.5 Avgrensing av problemstillingen

Oppgaven benytter seg av en kvalitativ tilnærming der datamaterialet består av semistrukturerte dybdeintervjuer med eldre. Datainnsamlingen har dannet grunnlag for utvikling av en teori etter modell fra Grounded Theory (heretter GT) – der et sentralt fenomen fra datamaterialet vil forklares gjennom en modell (se Creswell, 2013, s. 89). Modellen og analysen av datamaterialet vil danne grunnlag for drøfting av alkoholens betydning i sosiale kontekster, med fokus på sosial klasse. GT er valgt som metode med den hensikt å utfordre kunnskapen som allerede eksisterer på feltet. Gjennom å skape en teori med utgangspunkt i datamaterialet uten omfattende litteraturgjennomgang i forkant blir det forsøkt å redusere tidligere empiri og teories innflytelse på denne oppgavens skapte teori. Metoden og fremgangsmåten blir utbrodert i kapittel tre.

I forskningslitteraturen finnes det diskusjoner om hvor mye alkohol som konsumeres og hvordan det konsumeres, og hvordan dette predikerer risiko for skader og sykdom. Denne oppgaven har ikke til hensikt å utrede forholdet mellom risiko for alkoholskader og konsummengde eller konsummønster i særskilt grad, selv om dette tas opp enkelte steder i oppgaven. Det er også viktig å påpeke at selv om oppgaven kontekstualiserer resultatene og drøftingen i lys av helsefremming og alkoholskadebygging, så er ikke hensikten å presentere noen utstrakt analyse eller drøfting av helseeffekt som følge av alkoholens sosiale betydning. Snarere inkluderes dette perspektivet for å demonstrere hvordan oppgavens

resultater er relevant for arbeid innen helsefremming og alkoholskadeforebygging, og hvordan dette kan følges opp i videre studier.

1.5.1 Temaet alkohol

I oppgaven blir det rettet fokus mot betydningen av alkohol i sosiale settinger med utgangspunkt i perspektivet og erfaringene fra et utvalg eldre mennesker. Det er en rekke ting som kunne vært tatt opp her, men som ikke er inkludert i oppgaven. Dette er gjort av hensyn til å vie plass til det informantene har vektlagt, samtidig som at jeg i oppgaven ønsker å kunne gå dybden på de oppfatninger og meninger informantene har om tema for oppgaven. Et eksempel på et tema som kunne vært tatt opp er hvordan alkohol for eksempel brukes som smertelindring (Zale, Maisto et al., 2015). Oppgavens omfang tillater dessverre ikke å gå dyptgående inn på alle fenomener som kunne vært av betydning for å forstå alle de sosiale fasettene til alkohol. Dette betyr ikke at det ikke finnes utelatte perspektiver som påvirker eller kunne vært relevant for oppgavens tema, og denne kjennelsen er det viktig at leseren er oppmerksom på.

1.5.2 Ikke alle sammenhenger kan undersøkes

Den amerikanske sosiologen Charles Wright Mills sa om den sosiologiske visjon at de fleste vanlige mennesker ikke har kapasitet til å forstå samspillet mellom person og samfunn. Mennesket kan kun forstå sine muligheter og sitt potensial ved å lokalisere seg selv innad i sin samtid (Mills, 1967, s. 5). Det er ikke denne oppgavens hensikt å tilby en redegjørelse for hvordan sosiale mekanismer fungerer generelt. En slik instrumentell tilnærming tas det avstand fra, og oppgavens utledninger vil avhenge av tolkning, fremgangsmåte, utgangspunkt, informanter og type data. Leseren bør være oppmerksom på at problemstillingen kan belyses fra andre vinkler enn den som er valgt i denne oppgaven, og det tas ikke sikte på en komplett eller helhetlig beretning av fenomenet alkohol i det sosiale rom. Til det er temaet for stort. Videre understrekes det at oppgavens begrensning tilsier at det ikke gis anledning til å gi en komplett drøfting om hvordan historisk, kulturell og sosial bakgrunn i Norge kan påvirke problemstillingen.

1.6 Begrepsavklaring

Ulike begrep anses som viktige å avklare av hensyn til leseren. Enkelte sentrale begrep brukt i oppgaven redegjøres for nedenfor.

1.6.1 Eldre

Det synes å være liten konsensus om hvilket alderssegment begrepet ”eldre” omfatter. I tilknytning til alkohol er forskningslitteraturen sprikende i sine definisjoner av eldre, men mange synes å anvende et mål mellom 50 og 70 år. I denne oppgaven brukes ordet eldre generelt til å betegne målgruppen for studien som er utført, som er 65 år og oppover. Det refereres dog til forskning som av og til bruker andre mål, og i disse tilfellene vil dette nevnes eksplisitt dersom det avviker med mer enn 3-4 år. Gubrium og Holstein (2001, s. 259-260) påpeker at bruken av begrep som eldre ikke er uproblematisk ved at det setter en heterogen gruppe i bås. Den metodiske redegjørelsen for valg av alder til intervjustudien finnes i metodekapittelet (se 3.2).

1.6.2 Sosial klasse

Opgaven refererer til sosial klasse. Skillet mellom lavere og høyere sosiale klasse kan kanskje oppleves dikotomisk. Studier som er brukt i oppgavens diskusjon anvender ulike mål på sosial klasse, som oftest utdanningsnivå eller yrke, men også inntekt, nabolag og levevaner. Utdanningsnivå er brukt i rekrutteringen av informanter (høyere utdanning på høyere grads nivå), lik som i de fleste studiene. Sosial klasse kan i følge Crompton (2006) defineres som strukturelle, økonomiske eller kulturelle komponenter som fører til ulike eller ”unaturlige” inndelinger og disposisjoner innad i samfunnet. I forlengelsen av dette, men uten å bruke ordet definisjon anvendes klasseteori fra Bourdieu (2002a) som førende perspektiv på sosial klasse. Hans perspektiver på kollektive levevaner og ulike former for kapital anses som en berikelse av diskusjonen og en nyansering av klassebegrepet. Det er imidlertid flere måter å definere sosial klasse på, og derfor tas det her avstand fra enhetlig definisjon. Andre variabler har blitt vurdert samtidig for å avgjøre hvorvidt studiene brukt i oppgaven passer inn i det begrepet høyere sosial klasse med utgangspunkt i Bourdieus klasseteori, som blir nærmere gjennomgått i kapittel to (se 2.5).

1.6.3 Helse og helsefremming

I denne oppgaven baseres forståelsen av helse på Verdens helseorganisasjons (WHO) definisjon av helse, samt det salutogene perspektivet til Aaron Antonovsky. Verdens helseorganisasjon definerer helse som en tilstand av komplett fysisk, psykisk og sosial velvære, og ikke kun fravær av sykdom og skrøpeligheit (WHO, 1948). Aaron Antonovsky introduserte ideen om at helse kan plasseres på et kontinuum der helse også kan utvikles, og ikke bare beskyttes mot sykdom (Antonovsky, 2013). Uten å adoptere et salutogent perspektiv for øvrig sees helse på, i denne oppgaven, som noe som kan utvikles. Fra dette perspektivet finnes det stadier mellom god helse og meget god helse, og begrepet rommer mer enn kun fravær eller beskyttelse mot sykdom.

Helsefremming defineres av WHO som prosessen som muliggjør kontroll over og forbedring av egen helse. Begrepet beveger seg utover individuell adferd i retning av en rekke sosiale og miljømessige inngrep (WHO, 2016).

1.6.4 Alkoholrisiko og alkoholskader

Oppgaven refererer til alkoholskader og risiko for alkoholskader eller -problemer. Her avklares hva som menes med disse begrepene. Alkoholskader kan være av akutt eller kronisk art. Akutte problemer kan deles inn i problemer av sosial art (som slagsmål) og helsemessig art (som alkoholforgiftning). Kroniske problemer kan også deles inn i sosiale problemer (som økonomiske problemer) og helsemessige problemer (som skrumplever) (Rossow, Moan et al., 2010). Risiko vil relatere seg til sårbarhet eller mottagelighet for alkoholproblemer eller -skader, av enten akutt eller kronisk art. Hvilken type risiko det er snakk om vil variere, og dette blir ikke alltid nevnt eksplisitt i teksten av enkelthetsårsaker. I oppgaven blir begrepene alkoholskader og alkoholproblemer brukt om hverandre, og kan her anses som synonymer som betegner negative utfall av alkoholkonsum, for individet selv eller individets omgivelser.

1.7 Oppgavens oppbygging

I neste kapittel vil teori som anses relevant for leseren presenteres. Først plasseres alkohol i en historisk kontekst, før statistikk knyttet til utbredelse og fordeling av alkoholkonsum gjengis,

og hvordan sosial klasse og alder spiller inn på dette. Alkoholens konsekvenser for helse og forekomst av sosiale problemer introduseres også her. Videre vil sosiokulturelle aspekter ved alkoholkonsum vies plass, før sosial klasse og kapitalteorien til Pierre Bourdieu presenteres.

Kapittel tre er i sin helhet viet til metoden for studien, og fremgangsmåten for hvordan datamaterialet ble innsamlet, behandlet og analysert, inkludert vurderinger gjort i forkant av datainnsamlingen. Kapittel fire presenterer resultatene av analysen, og her presenteres også Fellesskapsteorien som har basis i datamaterialet. I kapittel fem diskuteres Fellesskapsteorien og sosial klasse, før diskusjonen avrundes med en drøfting av funnenes relevans for helsefremming og forebygging. Videre inneholder kapittel fem refleksjoner omkring relevans og implikasjoner, samt om videre forskning. Avslutningsvis slutt konkluderer oppgaven i slutten av kapittel fem.

KAPITTEL 2: TEORETISK REFERANSERAMME

I dette kapitlet tas det sikte på å presentere relevant bakgrunnsteori som vil gjøre det lettere for leseren å forstå alkoholens utbredelse og posisjon i samfunnet, potensielle negative konsekvenser av alkoholbruk, og overordnede sosiale aspekter knyttet til alkoholforbruk. Bourdieus sine perspektiver på sosial klasse gjennom hans perspektiver på ulike former for kapital inkluderes også. Informasjonen i dette kapitlet vil gjøre det lettere for leseren å forstå bakteppet for drøftingen i kapittel fem.

2.1 Alkohol

En mer presis betegnelse på alkohol er etanol, som er det stoffet som de fleste snakker om når de bruker samlebegrepet alkohol (Peterson, 2013, s. 49). Alkohol har sosiale funksjoner ved at mennesker anvender det på spesielle måter i ulike situasjoner. Hvordan alkohol brukes avhenger av mange faktorer, ikke minst av hva slags type samfunn det anvendes i og hvilke sosiale konsekvenser ruspåvirkning fører med seg i disse samfunnene (Room & Makela, 2000).

2.1.1 Alkohol i Norge før og nå

Eilert Sundt kartla på midten av 1850-tallet alkoholbruk i Norge gjennom spørreundersøkelser utsendt til folkeskolelærere i hele landet (Sundt, 1976). Dette er den første systematiske beskrivelsen av alkoholkonsum i Norge, og gir et interessant innblikk i datidens utbredelse av alkohol. Dømt etter dagens standarder var undersøkelsene hans enkle. De 180 000 deltakerne ble plassert i grupper bestående av ”ædruelig”, ”ikke sikre” og ”forfaldne” og bidrar til en dikotomisk forståelse av alkoholkonsum der mennesker blir plassert i båser bestående av drikkende eller ikke drikkende. Alkoholkonsumet i Norge har siden den gang kulturelt sett blitt mer sammensatt, og vi kan neppe skaffe oss en god oversikt alkohol i Norge i dag ved bruk av den samme inndelingen.

Nye produksjonsmetoder og oppheving av forbudet mot brennevinsproduksjon i 1816 førte med seg tiltakende brennevinsproduksjon utover 1800-tallet. Drukkenskap og tilhørende

sosiale problemer førte til at måte- og avholdsbevegelsen organiserte seg og jobbet politisk for å redusere omfang og utbredelse av brennevinskonsum i Norge (Riddervold, 2009, s. 66-71).

Måte- og avholdsbevegelsens innsats førte på slutten av 1800-tallet til organisering av brennevinsomsetningen i samlag der hensikten var å drive forsvarlig omsetning av brennevin. Etter kraftig nedgang i alkoholkonsumet grunnet forbud mot spesielt brennevinsomsetning under første verdenskrig åpnet Vinmonopolet i 1923 med hensikt å sikre statlig kontroll over import og omsetning av vin og hetvin (Horverak, 2001). Folkeavstemninger i kommunene ble lenge brukt for å avgjøre hvorvidt vin- og sprit skulle selges i landets kommuner, delvis drevet frem av avholdsbevegelsen. Kravet om folkeavstemning ble formelt avskaffet på slutten av 1960-tallet, og senere ble det opp til Sosial- og helsedepartementet å bestemme plassering og antall av Vinmonopolutsalg. Dette innebar en kraftig økning av Vinmonopolutsalg fra slutten av 1990-tallet (Horverak, 2001).

Alkoholloven har formålsfestet at reguleringen av alkohol i Norge har til hensikt å redusere de samfunnsmessige og individuelle skadene som alkoholforbruk kan innebære (Alkoholloven, 1989). Storvoll og Halkjelsvik (2013) viser at nordmenns aksept for en restriktiv alkoholregulering har økt, og det kan se ut til at oppfatninger om alkoholens skadevirkninger påvirker aksepten for strengere alkoholregulering (Storvoll, Rossow et al., 2014). De siste tiårene har holdninger til alkohol blant nordmenn blitt liberalisert, og jo mer en person drikker, jo mer skal til for at han karakteriserer noe som misbruk (Nordlund, 2008). Det kan se ut til at nordmenn er de med høyest terskel for å kalle et forbruksmønster for misbruk, dersom vi sammenlikner med andre nasjonaliteter i Europa (Nordlund & Osthus, 2013).

2.1.2 Alkoholkonsum i den norske befolkningen

Et stort flertall av nordmenn drikker alkohol. 85 prosent oppgir å ha drukket alkohol i løpet av det siste året, og drøyt halvparten av nordmenn drikker alkohol minst én gang i uken (SIRUS, 2015). Det er store kjønnsforskjeller i alkoholforbruket, og det gjennomsnittlige forbruket blant menn er dobbelt så høyt som hos kvinner. Over halvparten av menns alkoholkonsum stammer fra øl, mens 60 prosent av kvinners forbruk stammer fra vin (SIRUS, 2015). I følge

Folkehelseinstituttet (2014) ligger nordmenns alkoholforbruk på om lag åtte liter ren alkohol per år.

2.1.3 Alkohol og sykdom

Inntak av alkohol er assosiert med både fysiske og psykiske plager. Alkoholkonsum kan blant annet føre til ulike typer kreft (Schutze, Boeing et al., 2011), hjerte-karsykdommer (Parry, Patra et al., 2011), hjerneslag (Patra, Taylor et al., 2010), samt en rekke andre sykdommer (Parry et al., 2011). Sammenhengen mellom alkoholinntak og negative fysiske helsekonsekvenser er godt dokumentert (Rehm et al., 2010; Rossow et al., 2010).

Flere studier finner en sammenheng mellom moderat alkoholkonsum og beskyttelse mot hjerte-karsykdom (Brien, Ronksley et al., 2011; Ronksley, Brien et al., 2011). Et utvalg som drikker moderate mengder alkohol sammenliknes gjerne med et utvalg som ikke drikker alkohol, eller som drikker mye alkohol. Byles, Young et al. (2006) finner for eksempel i sin studie av eldre kvinner at avholdende har større risiko for negative helseutfall enn de som drikker alkohol. Sammenhengen mellom helse og moderat alkoholkonsum er imidlertid omstridt. Naimi, Xuan et al. (2013) påviste at de som drikker ofte og lite i mange tilfeller har en fordelaktig risikoprofil hva gjelder risiko for dødelighet og hjerte-karsykdommer. Motsatt har de som drikker mer sjeldent, men som drikker mer når de først drikker, høyere forekomst av ufordelaktige risikofaktorer (Naimi et al., 2013). En sammenheng mellom moderat alkoholkonsum og beskyttelse mot hjerte-karsykdom trenger ikke å være kausal; det kan tenkes at forhold ved utvalgene har mer å si for beskyttelse mot hjerte-karsykdom enn moderat alkoholkonsum. Fillmore, Stockwell et al. (2007) påviser hvordan systematiske feil fører til at alkohol tilskrives både positive og negative helsekonsekvenser som kan skyldes forhold relatert til utvalgene i studiene. For eksempel kan det hende at de som ikke drikker i det hele tatt unngår alkohol på grunn av allerede eksisterende dårlig helse eller tidligere alkoholisme. Studier som kontrollerer for dette, og har korrekt klassifisering av avholdsgruppen (uten for eksempel alkoholikere), finner ikke beskyttende effekt av alkohol (Stockwell, Zhao et al., 2016).

Det er ikke utelukkende mengden alkohol som konsumeres som avgjør sykdomsrisiko. Greenfield, Ye et al. (2014) fremviser hvordan konsummønster har mye å si for risiko. For

eksempel finner forfatterne at de som drikker mye per anledning har særlig høy risiko for alkoholskader. Alkohol utgjør ifølge Verdens helseorganisasjon en av de største risikofaktorene for den globale sykdomsbyrden (WHO, 2009).

2.1.4 Alkohol og sosiale problemer

I tillegg til fysisk skade på kroppen påvirker alkohol også sosiale faktorer knyttet til konsumentenes umiddelbare miljø og det større samfunnet. Av Gmel og Klingemann (2001, s. 1-4) beskrives dette som ikke-medisinske alkoholrelaterte fenomener som kan påvirke helse indirekte enten subjektivt eller objektivt. Alkohol er forbundet med skader som følge av påvirkning, som for eksempel trafikkulykker (Rehm, Gmel et al., 2003). Alkohol påvirker også yrkesdeltakelse, sykefravær og ulykker i arbeidslivet i negativ retning (Moan, 2014). Oversikten fra Rehm, Mathers et al. (2009) viser at direkte og indirekte kostnader knyttet til alkoholskader er omfattende og i deres analyse godt over én prosent av brutto nasjonalprodukt, også i høyinntektsland.

Alkoholbruk er også knyttet til problemer i nære relasjoner. Alkoholkonsum og –problemer kan for eksempel påvirkes av ektefelles alkoholkonsum (Moos, Brennan et al., 2010c). Foruten de potensielle emosjonelle og menneskelige kostnadene knyttet til alkoholbruk i nære relasjoner er de økonomiske kostnadene trolig undervurdert og betydelige (Navarro, Doran et al., 2011).

2.2 Eldre og alkohol

Fysiologiske forandringer hos eldre gjør at de fysisk sett tåler alkohol dårligere enn yngre. For eksempel endres forholdet mellom kroppens innhold av vann og fett, noe som gir mindre vann å blande alkoholen ut i. Samtidig fører endret reaksjonsevne i hjernen til at alkoholen raskere påvirker hjernen, og gir en mer sløvende effekt, sammenliknet med yngre mennesker (Institute of Alcohol Studies, 2013).

Økende alkoholbruk blant eldre gir også økt risiko for sosiale-og helsemessige problemer ved samtidig bruk av legemidler (Frydenlund, 2011). Alkohol påvirker legemidlers virkning, noe som kan gi utslag i økt ulykkesrisiko, for eksempel i trafikken eller gjennom fall. Personer

eldre enn 65 år står for det største forbruket av både reseptfrie og reseptbelagte legemidler, og legemiddelbruk øker med alderen. I 2008 fikk ni av ti personer over 70 år utlevert medisin på resept, noe som gjør eldre mer utsatt (Frydenlund, 2011). For eksempel er kombinasjonen mellom benzodiazepiner og alkohol avhengighetsskapende og dødelig (Vasile, Bruce et al., 2005). Plebani, Oslin et al. (2013) påpeker at aldring introduserer en ny tilværelse med potensielle stressmomenter som kan påvirke alkoholforbruket. Selv om alkoholbruk blant eldre ser ut til å reduseres ved medisinbruk, depresjon eller akutte skader brukes alkohol for eksempel til smertelindring hos eldre som allerede har helseproblemer (Moos, Brennan et al., 2010a).

2.2.1 Eldre og alkoholkonsum

Analyse av konsummønstre viser at alkoholbruk avtar etter 60 passerte år (Støver et al., 2012). Likevel er det slik at de fleste eldre drikker alkohol og konsumet ser ut til å være økende. Flere enn fire av fem eldre mellom 66-79 år har drukket alkohol det siste året, og flere enn tre av fem drikker alkohol månedlig (SIRUS, 2015). Sammenlikninger mellom tall fra Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT)¹ viser at eldre over 60 år omtrent har doblet sitt inntak målt i ren alkohol per år mellom midten av 1990-tallet og siste halvdel av 2000-tallet, og er den aldersgruppen med størst relativ økning av alle (Støver et al., 2012).

Berusesesfrekvens ser ut til å synke med alderen, og konsum preget av mange enheter ved samme drikkeanledning er svært lite utbredt blant eldre (SIRUS, 2015). Likevel er det slik at det blir færre eldre som avstår fra å drikke alkohol. Mellom 1995 og 2008 sank andelen avholdende eldre med 50 prosent (Bye & Østhus, 2012). Aldersgruppen 66-78 år er også de med størst økning i andel som drikker alkohol ofte (≥ 2 ganger/måned) i samme periode (Bye & Østhus, 2012).

Ulikhet i mengde alkohol mellom kjønnene går i retning av større grad av utjevning. Pensjonerte kvinners forbruk nærmer seg de mannlige pensjonistene: i 1979 var forbruket 43 prosent av det en mann drakk, i 2004 var andelen økt til 62 prosent (Horverak & Bye, 2007).

¹ HUNT2: 1995-1997 og HUNT3: 2006-2008

² Metoden er beskrevet i Corbin og Strauss (2008, 2015) samt Strauss og Corbin (1998). Flere verk er valgt

Om lag 60 prosent av eldres alkoholforbruk stammer fra vin (SIRUS, 2015) og forbruket av vin blant eldre har de siste tiårene økt kraftig (Bye & Østhus, 2012). Alkoholkonsumet er dermed lavere, men hyppigere, for de over 60 år sammenliknet med tall fra resten av befolkningen. I tillegg ser økningen i konsumet ut til å stige raskere blant eldre enn i resten av befolkningen.

Endringer i samfunnet gjør at alkoholens betydning i eldres liv også vil endre seg. Selv om alkoholforbruket ser ut til å synke ved aldring (Plebani et al., 2013) vil andelen eldre i befolkningen øke som følge av bedre helsetilstand, lavere fødselstall og ved at store fødselskull fra etterkrigstiden er på vei inn i pensjonsalder (Knutheim, 2011; Støver et al., 2012). I tillegg vil de som er eldre i fremtiden kunne bære med seg et høyt konsum inn i alderdommen. Dette kommer blant annet av at kvinner drikker mer nå enn det som har vært vanlig historisk (Horverak & Bye, 2007), at flere eldre drikker alkohol (Bye & Østhus, 2012) og kohorteffekter, at fremtidige generasjoner eldre kan ta med seg sitt nåværende forbruk inn i alderdommen (Gilhooly, 2005). Kohorteffekter vil gi seg utslag i høyere alkoholkonsum blant eldre som følge av at alkoholkonsum og høy episodisk drikking ser ut til å øke blant voksne i høyinntektsland (Geels, Vink et al., 2013).

2.3 Sosiale ulikheter

Bradby (2012, s. 29) påpeker at en sentral sosiologisk innsikt er at en persons posisjon i et samfunn påvirker hennes sjanser i livet. Sosiale ulikheter i helse betegner et mønster av sammenhenger mellom helsetilstand og sosial klasse, der økende sosial klasse i form av utdanning, inntekt og sosialt nettverk er assosiert med god helse og økende levealder (Marmot & Siegrist, 2006, s. 1-4). Forskjellen i forventet levealder mellom høyere og lavere sosiale klasser er ofte stor, og i Norge utgjør forskjellen mellom høyt og lavt utdannede personer opptil 10 år (Steingrimsdottir, Naes et al., 2012).

2.3.1 Sosiale ulikheter og alkoholkonsum

Sosioøkonomisk bakgrunn har mye å si for helse, og denne sammenhengen kan ha mange årsaker (Phelan, Link et al., 2010). Sett i lys av alkoholkonsum eksisterer det faktiske forskjeller i konsum mellom ulike sosioøkonomiske grupper. De med høyere utdanning drikker mer og er i mindre grad avholds enn de med videregående utdanning eller lavere

(Nordfjærn & Brunborg, 2015). Sammenhengen med økt alkoholkonsum i høyere sosiale klasser har vært observert i lang tid (se Knupfer & Room, 1964).

HUNT viser at problematisk drikking har økt for alle aldersgrupper, og at blant de over 60 år er forekomsten høyest blant høyt utdannede personer, sammenliknet med grupper med mindre utdanning (Støver et al., 2012). Dette mønsteret finner også Halkjelsvik og Storvoll (2015) sin undersøkelse av norske innbyggere. Gode sosiale markører som høy inntekt og utdanning, samt å bo med ektefelle, kan gi større sjanse for et risikabelt alkoholkonsum (Immonen et al., 2011a). En engelsk studie blant eldre over 61 år fant at sosial klasse ga utslag i endring av alkoholkonsumet over en 10-årsperiode, hvor høyere sosiale klasser økte mer enn lavere (Britton & Bell, 2015). Samme studie viser også at ulik posisjon i samfunnet predikerer ulik begrunnelse for heving og senkning av konsumet. For eksempel ble reduksjon i drikking grunnet forebygging av helseskader i mindre grad vektlagt av den laveste sosioøkonomiske gruppen i studien, sammenliknet med den høyeste gruppen (Britton & Bell, 2015). Dette kan være en del av forklaringen på at lavere sosiale klasser i større grad er rammet av alkoholproblemer enn høyere sosiale klasser, selv med samme drikkemønster og -mengde (Grittner, Kuntsche et al., 2012).

I høyinntektsland stammer forskjellen i alkoholkonsum observert mellom sosiale klasser, der lavere klasser er mer risikoutsatt enn høyere klasser, fra ulike livsstiler mellom klassene. Høyere sosiale klasser drikker typisk små mengder alkohol hyppig, mens lavere sosiale klasser har flere som er avholds, men til gjengjeld har de som drikker alkohol et mer risikabelt konsummønster (Bloomfield, Grittner et al., 2006). En studie finner at høyere sosiale klasser drikker på en mer skadelig måte, og argumenterer for at forskjellen i risiko i lavere sosiale klassers disfavør stammer fra konfundere som har med andre forhold enn med selve alkoholkonsumet å gjøre (Livingston, 2014).

En annen studie viser at høyere sosiale klasser ikke anser sitt eget konsum til å relatere seg til alkoholproblemer eller risiko i noen særlig grad (Ling, Smith et al., 2012). Både økonomiske og sosiale ressurser tilgjengelige for høyere sosiale klasser antas å ha betydning for alkoholkonsumet og gi økt risiko for risikabelt alkoholkonsum (Moos, Brennan et al., 2010b). Utdanning ser også ut til å ha betydning for støtte til en restriktiv alkoholpolitikk, der høyere utdanning er assosiert med større støtte for alkoholpolitikken (Storvoll & Halkjelsvik, 2013).

Vin ser ut til å være mer utbredt blant høyere sosiale klasser (Holahan, Schutte et al., 2012; Nielsen, Schnohr et al., 2004).

2.4 Sosiokulturelle aspekter ved alkoholforbruk

Det er ikke denne oppgavens formål å gå inn i en dyptgående analyse av hva som konstituerer kultur eller beslektede begreper. I kontekst av alkoholkonsum presenteres det likevel enkelte begrep for å klargjøre disse og for å beskrive forholdet mellom dem.

Å drikke alkohol er individuell adferd, men denne adferden påvirkes på flere nivåer av sosial kontekst, kultur og samfunn. Å fokusere utelukkende på alkoholens fysiske konsekvenser, på genetiske faktorer eller egenskaper ved individer som drikker alkohol vil være å overse den sosiale samspillet som uomtvistelig er integrert i mesteparten av adferd knyttet til alkoholkonsum (Room, 2013, s. 43). Å drikke alkohol sammen er en måte å være sammen på, og beskrives av Skog (2006b) som en drivkraft for sosial interaksjon. Videre kan det virke som alkohol bidrar til å tilfredsstille et behov for å gjøre ting sammen, som kan være grunnen til at alkohol brukes symbolsk som velkomst ved besøk, og at vi har institusjonaliserte former for samhörighet rundt drikke, som for eksempel puber, barer og kroer (Skog, 2006b). Ifølge Wilson (2005, s. 3-4) kan alkohol være knyttet til identitet. Å drikke alkohol er ikke kun et kulturelt uttrykk, men er i mange samfunn en del av kulturen i seg selv.

2.4.1. Drikkekultur, drikkeskikk og drikkemønster

Ulike samfunn og kulturelle grupper har skapt ulike normer for å definere hva som er passende bruk av alkohol (Schmidt & Room, 1999). Hvordan alkoholforbruket fortøner seg kulturelt og sosialt sett er følgelig avhengig av større kulturelle rammer knyttet til det samfunn mennesker er en del av. Religion er et eksempel på hvordan et samfunn sin kultur kan påvirke alkoholkonsumet, og det er vanlig å grovt dele inn drikkekulturer i fire grupperinger: avhold, rituell drikking, internalisert drikking og drikking til høytider (Room & Makela, 2000). Det er imidlertid mulig å skille mellom ulike drikkeskikker i et land med en spesifikk drikkekultur. Horverak og Bye (2007) påpeker at drikkeskikk ligger nært drikkesituasjoner, som preges både av mengde alkohol og type sosial situasjon. Det er mangfoldet i drikkesituasjoner i en gruppe som avgjør drikkeskikk. En beskrivelse av

drikkemønster må starte med utvelgelse av hvilke kjennetegn ved en drikkesituasjon som inngå i en beskrivelse av drikkeskikken (Horverak & Bye, 2007).

2.5 Sosial klasse med utgangspunkt i ulike typer kapital

I drøftingen blir kapitalteorien til Pierre Bourdieu anvendt, og derfor introduseres teorien for leseren i dette kapitlet. Før de ulike formene for kapital presenteres er det tre begreper som det er greit å introdusere først; særegne kollektive historier, avstand fra nødvendighet og habitus. Bourdieu (2002a, s. 4) påpeker i sin redegjørelse om særegne kollektive historier at de ulike estetiske smakene til ulike sosiale klasser, som resulterer i ulike valg av idrett, diett, et cetera, ikke kan forklares av at individer er forskjellige eller særegne. Snarere er det individenes kollektive historie som plasserer dem i et handlings- smaks- og ressursmønster som sammenfaller med det menneskene rundt dem er plassert i som leder an valgene deres.

I forlengelsen av særegne kollektive historier er avstand fra nødvendighet et relevant konsept i Bourdieus diskusjoner, som går ut på at høyere sosiale klasser vil ha større anledning til å bruke mer penger på å tilegne seg en livsførsel som ikke er nødvendig for å overleve. Denne livsførselen, eller vanene, kommer som resultat av større tilgang på ressurser (sosial/økonomisk kapital) som åpner for større grad av raffinering i smaken av mat, kultur, fritidsaktiviteter, et cetera (kulturell kapital) (Bourdieu, 2002a, s. 177). Bourdieus konsept om habitus er også viktig i diskusjonen om den rollen individer/aktører og struktur/samfunn spiller for handlingsmønstre og livsstil. Habitus kan beskrives som delvis ubevisste, etablerte og intuitive måter å handle på, eller tilnærminger til handling (disposisjoner), som samlet skaper strukturelle linjer som samsvarer med sosiale klasseskiller (Bourdieu, 1990, s. 53).

Kapital kan sies å være noe som muliggjør arbeid eller handling gjennom tingliggjøring eller mobilisering av sosial energi. Begrepet er integrert i objektive og sosiale strukturer, og er prinsippet for regelmessighetene i den sosiale verden (Bourdieu, 2002b). I følge Bourdieu kan kapital deles inn i tre former: økonomisk, kulturell og sosial kapital. Forenklet kan vi si at økonomisk kapital omhandler penger, kulturell kapital omhandler forhold ved en person og sosial kapital omhandler forhold ved en persons nettverk.

2.5.1 Forholdet mellom økonomisk, kulturell og sosial kapital

Bourdieu (2002b, s. 286-288) påpeker at økonomisk kapital kan gi tilgang til kulturell og sosial kapital, men ikke uten en lengre transformasjonsprosess. Enkelte ting kan kjøpes direkte med penger (økonomisk kapital), mens andre ting kun kan oppnås gjennom fordel av relasjoner (nettverk, eller sosial kapital), som ikke kan virke umiddelbart i et gitt øyeblikk hvis de ikke har blitt etablert og opprettholdt gjennom lengre tid. Således er økonomisk kapital mer instrumentelt: du kan motta penger på få sekunder. Kulturell kapital og sosial kapital er derimot ikke overførbare på samme, umiddelbare måte. Ut i fra denne forståelsen er sosial klasse tilgangen på ulike former for kapital, som det trengs tid for å bygge opp.

2.5.2 Kulturell og sosial kapital

Integrerte, langvarige disposisjoner hos en persons kropp og sinn er i følge Bourdieu (2002b, s. 283) en av de viktigste fasettene ved kulturell kapital, og er en forutsetting for å kunne anvende eller konsumere ulike typer kulturelle uttrykk med tilstrekkelig grad av bemektigelse. For å illustrere dette poenget kan vi si at det er en forskjell på å juridisk eie et maleri og å konsumere samme maleriet, sette pris på dets bakgrunn, skaper, kunstneriske utførelse, historie og tidsepoke. Bourdieu hevder eierskap og utførelse av for eksempel kunstneriske effekter eller aktiviteter ikke kan sies å tilføre kulturell kapital hvis ikke vedkommende også har en disposisjon eller helning mot nevnte aktiviteter som gjør det til en del av han eller henne, med all den tid, oppofrelse og investering i en selv dette krever (s. 283-285). Sosial kapital kan sies å være de faktiske eller potensielle fordelene en kan benytte seg av gjennom tilhørighet i en gruppe eller sosialt nettverk (Bourdieu, 2002b, s. 286). Et eksempel på sosial kapital i praksis er for eksempel når noen gjennom sitt nettverk får adgang til en spesiell type sosial setting, eller tips fra venner med kompetanse om hvordan et problem kan løses.

KAPITTEL 3: METODE

Ifølge Malterud (2013, s. 64) må forskeren redegjøre for sine valg og overveie hvilken betydning disse valgene har hatt for kunnskapen som utvikles i prosjektet. I dette kapitlet vil det redegjøres for hvordan datamaterialet og analysen har blitt til, samt hvilke utfordringer som har oppstått gjennom prosessen og hvordan disse har blitt håndtert. Hensikten med oppgaven er å utforske betydningen av alkohol i sosiale kontekster. Kvalitativ metode er valgt siden målet er å forstå nyanser i menneskers erfaringer og opplevelser, fremfor å kartlegge omfang, fordeling eller effekt som vektlegges i kvantitative tilnærminger (Malterud, 2013, s. 27-29).

3.1 Det kvalitative forskningsintervjuet

Alkohol undersøkes ofte ved hjelp av spørreundersøkelser der formålet er å kartlegge mengden alkohol som konsumeres. I denne oppgaven blir alkohol utforsket ved bruk av semistrukturerte intervjuer, der hensikten er å undersøke meninger og erfaringer mennesker har knyttet til alkoholens betydning i sosiale kontekster. Forskningsintervju er en metode der forskeren stiller spørsmål og lytter til hva mennesker selv mener om sin livsverden (Kvale & Brinkmann, 2012, s. 19). For meg var ønsket om å få adgang til informantenes opplevelser slik de selv forteller om dem sentralt for valget om å bruke forskningsintervju som metode. En alternativ datainnsamlingsmetode kunne vært etnografisk observasjon, som har fordelen av at forskeren har anledning til å kombinere ulike typer datainnsamling, deriblant naturlige intervjuer og observasjoner erfart under deltagende observasjon (Patton, 2002, s. 265-266). Dette ble imidlertid vurdert som ugjennomførbart ettersom forskeren ikke inngår i målgruppen, og fordi temaet for oppgaven relaterer seg til svært mange ulike kontekster og situasjoner. Det ville vært vanskelig å skulle delta i alle disse, spesielt fordi flere omfatter den private sfæren.

Det er nødvendig å problematisere den typen kunnskap vi får gjennom intervjuer.

Et epistemologisk utgangspunkt er at forskeren søker kunnskap som oppstår i samtale mellom mennesker, og ikke forsøker å beskrive en ikke-menneskelig, objektiv virkelighet (Kvale & Brinkmann, 2012, s. 71). I et sosialkonstruktivistisk syn på kunnskap sees sannhet på som

sosialt konstruert, noe som skapes mellom mennesker (Kvale & Brinkmann, 2012, s. 71). Creswell (1998, s. 76) beskriver hvordan de ulike aktørene involvert i forskningsprosessen konstruerer sine egne oppfatninger om virkeligheten. Således er virkeligheten til forskeren, til informantene og til de som leser studien ulike. Den sannheten som oppstår i et intervju vil dermed være et resultat av interaksjonen mellom forsker og informant (Silverman, 2014, s. 184). Dette betyr ikke at innsikten som oppnås vil være irrelevant for å beskrive verden rundt oss, men at det er problematisk å forvente å avdekke noen objektiv sannhet. Et førende prinsipp for min tilnærming til kvalitativ kunnskap er at den er kontekstavhengig og konstruert gjennom menneskelig samhandling, som beskrevet over. Dette vil bli drøftet videre i delkapittelet om forforståelse (se 3.6).

Jeg valgte semistrukturert intervjuform, en intervjuform som ifølge Kvale og Brinkmann (2012, s. 47) særlig åpner for fortolkninger av meningen med fenomenene som kommer frem i samtalen og som brukes når temaer skal forstås fra informantens perspektiv. Denne intervjuformen åpner for endringer i temarekkefølge og formulering underveis i intervjuet, og gir forskeren fleksibilitet til å følge opp spor som oppleves interessante, samtidig som den struktureres rundt utvalgte temaer i en intervjuguide (Corbin & Strauss, 2015, s. 39). Denne balansen mellom struktur og åpenhet virket hensiktsmessig for mitt ønske om å nå inn til informantenes egne perspektiver, spesielt fordi den åpnet for presiseringer og utdypende forklaringer.

3.2 Utvalg og rekruttering

Deltakelseskriteriene var at informantene måtte være 65 år gamle eller eldre, og at de var hjemmeboende med et funksjonsnivå som lett tillot dem å delta i ulike sosiale situasjoner ulike steder. At informantene hadde mulighet å delta i ulike sosiale kontekster ble vektlagt ettersom jeg ønsket å utforske informantenes opplevelser og meninger knyttet til ulike kontekster som informanten selv opplever eller har opplevd. Av denne grunnen ble eldre boende på institusjon utelukket. 65-årsgrensen ble valgt på bakgrunn av et ønske om informanter som enten var pensjonerte, eller tett opp mot pensjonsalder. Dette valget ble tatt basert på en antakelse om at pensjonerte mennesker har noe mer fleksibilitet i forløp og planlegging av dagen enn arbeidstakere har. Ingen øvre aldersgrense ble satt, så lenge det ikke kom i konflikt med funksjonsnivået beskrevet over. Jeg ønsket informanter tilhørende en

høyere sosial klasse. Høyere sosiale klasser spiser sunnere, er mer fysisk aktive, røyker mindre og har generelt lavere opphopning av usunne levevaner enn lavere sosiale klasser (Helsedirektoratet, 2014b). Samtidig har høyere sosiale klasser et høyere alkoholkonsum enn det lavere sosiale klasser har, noe som er potensielt helseskadelig. Dette trigget interessen for å studere sosial klasse i kontekst av alkoholkonsum. Hva som konstituerte høyere sosial klasse ble ikke avgjort på bakgrunn av objektive kriterier. Antakelsen ble tatt delvis på bakgrunn av observasjon av informantenes bo- og levetilstand foretatt under intervjuet, deres utdanning og yrkesbakgrunn, og av informantenes egne eksplisitte utsagn om å tilhøre en høy sosial klasse. Dette blir drøftet videre i diskusjonskapitlet (se 5.1).

Når jeg skulle rekruttere informanter startet jeg med å ta kontakt med organisasjoner med hovedsakelig eldre og pensjonerte medlemmer. Denne strategien viste seg imidlertid ikke å være effektiv da det var vanskelig å få svar fra organisasjonene. Jeg bestemte meg derfor for å forsøke en annen fremgangsmåte. Den såkalte snøballmetoden ble benyttet, i tillegg til oppheng av informasjonsskriv om studien. Her blir nye informanter rekruttert gjennom eksisterende informanter (Patton, 2002, s. 237). Jeg startet med bekjente som satte meg i kontakt med fire informanter, som igjen satt meg i kontakt med to nye. De første fire informantene ble spurt om de kjente noen med annen tilnærming til alkohol enn dem selv. Gjennom dette ønsket jeg å få kontakt med informanter som enten var avholdende eller som hadde et lavere alkoholkonsum enn de første informantene hadde. Dette baserte seg på et ønske om å kunne utforske meninger og erfaringer knyttet til å ikke drikke alkohol i sosiale sammenhenger, og ledet til to nye informanter. Den syvende informanten tok kontakt da vedkommende hadde sett et av mine opphengte informasjonsskriv om studien. Samtlige informanter ble rekruttert fra Oslo- og Trøndelagsregionen.

Informantene ble kontaktet på telefon etter å ha gitt klarsignal for dette til sin kontakt. I denne samtalen ble interesse bekreftet og informasjonsskriv ble deretter sendt på e-post. Informantene ble bedt om å ta kontakt dersom de fortsatt var interessert i å delta etter informasjonsskrivet var overlevert. Ved positivt svar ble informantene ringt for å avtale tid og sted.

3.2.1 Det endelige informantutvalget

Det endelige antallet informanter er syv. Metodelitteraturen gir intet entydig svar på hvor mange intervjuer som påkreves for et tilstrekkelig datamateriale. For eksempel påpeker Creswell (2013, s. 89) at studier som anvender GT kan involvere mellom 20-60 intervjuer, mens Malterud (2013, s. 60) antyder 10-25 intervjuer som vanlig for kvalitative studier, og dessuten at et stort antall informanter kan gi mistanke om en overflatisk analyse. I avgjørelsen om mengde informanter ble behovet for å gi metning til datamaterialets kategorier, og pragmatikk, vektet mot hverandre. Det har vært viktig at datamaterialet og antall informanter er tilstrekkelig for å sikre bredde, variasjon og metning i kategorier og egenskaper som har blitt utviklet gjennom analysen. Dette blir av Corbin og Strauss (2015, s. 134) beskrevet som saturasjon, som nås når ingen nye konsepter oppstår av ytterligere datainnsamling. Samtidig har en pragmatisk vurdering av hva som er overkommelig innenfor prosjektets tidsramme blitt tatt i betraktning i beslutningen om antallet informanter. Jeg vil beskrive beslutningen om antallet informanter som en balanse mellom saturasjon og pragmatikk, med hovedvekt på ønsket om å saturere de kategorier og egenskaper som fremkom av datamaterialet.

En av informantene hadde jeg kjennskap til fra før. I utgangspunktet hadde jeg ikke tenkt å inkludere informanten i analysen, og avholdt i utgangspunktet intervjuet grunnet vedkommende sin interesse av å bli intervjuet. Intervjuet ble imidlertid utført på en profesjonell måte, og dialogen følte upåvirket av vår tidligere kjennskap til hverandre. Derfor ble informanten likevel inkludert i analysen. Utvalget består av fire menn og tre kvinner, og informantene var mellom 65-72 år. Alkoholforbruket til informantene varierte fra avholds til 20-25 glass vin per uke. Konsumet knyttet seg hovedsakelig til vin, i samsvar med eldre i denne alderen ellers drikker (Bye, Amundsen et al., 2013). Utvalget har en relativt homogen sammensetning. Alle informantene hadde høyere utdanning på høyere grads nivå, og ingen ga uttrykk for å ha økonomiske problemer. To av informantene ga eksplisitt uttrykk for å ha en romslig økonomi. Alle informantene utenom én har hatt karrierer i yrker som tradisjonelt er godt betalt og har høy status. To var i arbeid, fire var pensjonerte, hvorav én nylig, og én var uførepensjonert. På bakgrunn av informantenes utdanningsnivå, livssituasjon og økonomi kan det antas at de konsumerer alkohol på en annen måte enn andre segmenter av den eldre befolkningen, da slik sosial status kan se ut til å påvirke måten alkohol drikkes på (Giskes, Turrell et al., 2011). Dette anses ikke som problematisk da denne oppgaven ikke

søker generaliserbar kunnskap. Det er dog verdt å merke seg at utvalget er avgrenset til en høyere sosial klasse.

3.3 Intervjuguide

Intervjuene ble strukturert gjennom en intervjuguide (se vedlegg 2). Kvale og Brinkmann (2012) påpeker at rekkefølge på spørsmål og hvilke sidespor som forfølges avhenger av intervjuerens evne til å se hvilke muligheter informantens svar åpner for, samt intervjuerens evne til å huske hva det ønskes kunnskap om. Under intervjuene ble det lagt vekt på at informantene skulle ha anledning til å snakke om temaer utover spørsmålene nedfelt i intervjuguiden, derfor ble ikke denne fulgt slavisk, men fungerte mer som en huskeliste underveis i intervjuene. Prosjektet søkte kunnskap om alkohol i sosiale kontekster, og det var en utfordring å operasjonalisere spørsmålene mine slik at jeg fikk informasjon om det jeg ønsket. I etterkant av de første fire intervjuene ble intervjuguiden modifisert på bakgrunn av koding og initialanalyse (se 3.11). Dette innebar at spørsmål om alkohol i samfunnet ble fjernet, da det ble opplevd at disse tok fokuset bort fra det jeg ønsket å finne ut mer om. I tillegg ble spørsmålene mer utformet på en måte som i større grad spurte informantene om eksempler fra deres egne liv, fremfor hva de tenkte om hvordan andre opplevde alkohol i sosiale kontekster. Intervjuguiden ble tilpasset slik den i større grad gikk inn på områder eller temaer som ikke var tilstrekkelig belyst etter innledende koding og egenskapsutvikling til kodene ble fullført i etterkant av de fire første intervjuene.

Intervjuspørsmålene ble formulert på en slik måte at de oppfordret informanten til å gi mest mulig åpne svar. I følge Malterud (2013, s. 130) skal intervjuspørsmål være både åpne og fokuserte på samme tid, og intervjuguiden ble utformet slik at spørsmålene i hovedsak var konkrete og beskrivende. Eksempler på slike spørsmål er ”Kan du beskrive...”, ”Hva kjennetegner...” og oppfølgingsspørsmål som innledet med ”hvordan opplevdes...”. I forkant av intervjuene med informantene gjennomførte jeg et prøveintervju med en bekjent som var innenfor studiens alderskrav. Prøveintervjuet var til stor hjelp for både spørsmålsformuleringene i intervjuguiden og for meg personlig. Hensikten var her å justere intervjuguiden på bakgrunn av erfaringer med hvordan spørsmålene ble tolket, samt bli mer vandt med selve intervjusituasjonen og rollen som intervjuer.

3.4 Intervjuprosessen

Kravene til intervjusted var et sted som ga mulighet for fortrolig og uforstyrret samtale. Dette var viktig både med tanke på personvernet til informantene, men også av hensyn til samtalens flyt. Alle intervjuene foruten ett ble foretatt i informantenes hjem til en tid som passet dem, og ble utført ansikt-til-ansikt. Det siste intervjuet ble avholdt på arbeidsplassen til vedkommende informant. For meg som forsker i en uvant situasjon var det viktig å tilstrebe å skape en situasjon preget av trygghet og åpenhet for å tilrettelegge for en ramme som i størst mulig grad bidro til utveksling av meninger og erfaringer. Malterud (2013, s. 67) understreker en slik åpen ramme som en forutsetning for konkrete og jordnære data.

I forkant av hvert intervju ble en innledning om prosjektets tema og formål utført, og informasjonsskrivet informantene hadde fått utdelt på forhånd ble gjennomgått. Informasjonsskrivet er vedlagt oppgaven (se vedlegg 1). Opplevelsen av intervjuene bar preg av god flyt og engasjement rundt temaene som kom opp i samtalen. Det varierte hvor utbroderende informantene var i sine beskrivelser. Noen var kortfattede, mens andre igjen snakket lenge og kom ofte med digresjoner. Intervjulengden varierte derfor mellom 26 til 60 minutter, avhengig av informant. De fleste intervjuene varte mellom 40-50 minutter.

3.5 Forskningsetiske avveielser

Kvalitativ forskning innebærer møter med mennesker der normer og verdier utgjør viktige elementer av kunnskapen som utveksles og utvikles (Malterud, 2013, s. 201). I tråd med forskningsetiske retningslinjer (NESH, 2006) har forskeren et særlig ansvar for å sørge for at informantene ikke utsettes for skade, for å trygge privatliv og for å gi tilstrekkelig informasjon om prosjektet. Forskningsetikk knytter seg til hele forskningsprosessen, og omtales derfor ikke kun i denne delen av metodekapittelet. Nedenfor er det inkludert temaer jeg mener det er viktig at omtales spesielt.

3.5.1 Informert og frivillig samtykke

I rekrutteringsfasen har det blitt lagt vekt på informert samtykke til deltakelse. Dette innebærer at informantene, etter å ha meldt interesse for deltakelse, fikk utlevert informasjon om prosjektet i form av et informasjonsskriv (se vedlegg 1). Avtale om møte med

informanten ble gjort i etterkant av at informasjonsskrivet var utlevert. Informasjonsskrivet ble gjennomgått sammen med informanten før intervjustart, og det ble åpnet for spørsmål.

3.5.2 Konfidensialitet

Konfidensialitet i forskningen innebærer at private data som identifiserer informantene, ikke avsløres (Kvale & Brinkmann, 2012, s. 90). All innsamlet informasjon ble anonymisert. Konkret innebar dette at stedsnavn og egennavn ble erstattet med aliaser, og i tilfeller der bakgrunnsvariabler som utdanning og yrke ble nevnt, ble disse omtalt på et mer generelt aggregert nivå, for eksempel ”hovedfag” i stedet for ”hovedfag i geografi”. Det ble lagt vekt på at ikke samlede indirekte opplysninger skulle gjøre det mulig å identifisere informantene. Lydopptak fra intervjuene, samt transkripsjoner, ble oppbevart kryptert og med passordbeskyttelse. Min veileder hadde tilgang til enkelte av transkripsjonene, men utover det hadde kun jeg tilgang til lydfiler og transkripsjoner fra prosjektet.

Studien følger retningslinjene til, og er godkjent av, Personvernombudet for forskning (se vedlegg 3).

3.6 Forforståelse og tolkning

Som forsker deltar jeg i feltet jeg henter mitt materialet ut fra, og materialet blir påvirket av hvem jeg er og hvordan jeg arbeider med materialet i ettertid (Malterud, 2013, s. 40). Det er spesielt viktig å være observant på hvilken betydning min forforståelse har hatt for prosjektet, og av den valgte teoretiske referanserammen. Jeg vil her redegjøre for og drøfte forforståelsen min, tolkningsarbeidet, samt fremgangsmåte for litteraturgjennomgang.

3.6.1 Hermeneutikk og fortolkning

Hermeneutikk kan forstås som hvordan vi forstår virkeligheten gjennom vår fortolkning av den, og fra dette perspektivet søker vi å forstå den menneskelige del av virkeligheten, og ikke lovmessigheter om naturen (Langergaard, Barlebo Rasmussen et al., 2011, s. 126). Hermeneutikken er relevant for min oppgave ettersom den beskriver og gjør det mulig å problematisere fremgangsmåte i fortolkningsarbeidet.

Forskeren kan vektlegge forholdet mellom tolkning og beskrivelse av datamaterialet ulikt (Malterud, 2013, s. 44). I behandlingen av mitt eget datamateriale har jeg forsøkt å basere mine konklusjoner med utgangspunkt i det spesifikke datamaterialet, med erkjennelsen om at dette ikke fullt ut er mulig uten at min forforståelse vil farge fortolkningen av datamaterialet. Tolkning av informantenes uttalelser er ikke uproblematisk ved at den reiser spørsmål om forskerens rett til å hevde at noens uttrykk betyr noe annet enn det de sa (Malterud, 2013, s. 44). Gadamer (2004) tar opp ambivalensen i tolkningsbegrepet og spør hva som skiller legitime versus forhastede antakelser basert på forskerens forforståelse (2004, s. 277). Dette kan forstås som forholdet mellom antakelser basert på kunnskap eller empiri, og antakelser basert på tradisjon eller fordommer. Selv om analysen i denne oppgaven er datadrevet er det også gitt rom for forståelse som baserer seg på tolkning. Gjennom denne prosessen har jeg forsøkt å være årvåken på hvilke antakelser min tolkning baserer seg på, gjennom konkrete øvelser som å ta et steg tilbake og spørre: ”på hvilket grunnlag antar jeg denne sammenhengen?”. Den hermeneutiske sirkel angir hvordan vi forstår helhet ut i fra ulike deler av et fenomen, og andre veien, hvordan de ulike delene forstås med utgangspunkt i helheten (Langergaard et al., 2011, s. 128). Denne vekselvirkningen mellom deler og helhet beskriver hvordan forståelsen av oppgavens problemstilling stadig revideres ettersom ny tolkning av informantenes utsagn baseres på den eksisterende forståelsen. For meg har det vært viktig å ikke forsøke å tolke utsagn fra informantene isolert, men prøve å se erfaringene i sammenheng med hverandre og resten av datamaterialet.

3.6.2 Forståelseshorisont og forforståelse

I en hermeneutisk forståelse skjer ikke tolkning objektivt og isolert fra tidligere erfaringer hos personen som fortolker. Forskerens forståelseshorisont kan ha betydning for de antakelsene som skapes (Langergaard et al., 2011, s. 129). Jeg vil derfor redegjøre for min tidligere bakgrunn slik at leseren kan bedre forstå mitt utgangspunkt som forsker. Profesjonelt har jeg tidvis jobbet med alkoholikere som sykepleier, og jeg har studert alkoholrisiko, alkoholskader og konsumfordelingsmønstre. Dette gir meg en forståelse av og en tilbøyelighet mot alkoholens negative skadevirkninger. Jeg har imidlertid ikke undersøkt alkohol og sosiale kontekster spesifikt før. Jeg tilhører ikke, og ligger ikke nær, aldersgruppen til utvalget. Like fullt har jeg et forhold til alkohol og hvordan det konsumeres i de sosiale kontekstene jeg selv inngår i. Dette gir meg også en oppfatning av alkoholens betydning i en sosial kontekst.

Hvilken betydning og rolle den spiller for meg kan være forskjellig fra det informantene vektlegger, for eksempel har tidligere studier vist at det er aldersforskjeller mellom hva unge og eldre mennesker vektlegger knyttet til hvor og hvorfor alkohol drikkes (Grønkjær, Curtis et al., 2013). I følge Langergaard et al. (2011, s. 129) handler forforståelse også om å forstå og sette meg inn i den forståelseshorisont informantene har. Min evne til å gjøre dette vil avhenge av min deltakelse i samme storkultur, historie og tradisjon. Det er nok få mennesker i Norge som ikke har et forhold til alkohol med tanke på den store utbredelsen (SIRUS, 2015), og det kan tenkes at en felles kulturell ramme som skapes av å inngå i samme samfunn også kan styrke min evne til å oppfatte hva informantene formidler. Innenfor hermeneutikken er en slik felles referanseramme innenfor språk, kultur og fellesskap viktig for utvikling av viten (Langergaard et al., 2011, s. 126). Alder har betydning for hvordan alkohol konsumeres (Bye & Østhus, 2012). Det kan dermed tenkes at min deltakelse i sosiale sammenhenger i min egen aldersgruppe svekker min evne til å forstå eller ta inn over meg de perspektivene som informantene deler. Dessuten innebærer aldersspriket mellom meg som forsker og informantene en annen oppvekst, med andre kulturelle impulser og historiske innflytelser, selv om de store linjene kan være sammenfallende. Dette kan også påvirke min fortolkning av informantene.

Prosjektet mitt har hatt en induktiv tilnærming, uten eksplisitte hypoteser. Samtidig er det urealistisk å tro at jeg som forsker ikke har tanker eller ideer om hva jeg kom til å oppdage. I forkant av prosjektet så jeg for meg at informantene ville vektlegge alkohol som et tveegget sverd, både positivt og negativt på en og samme tid. Jeg forestilte meg at informantene ville fokusere mye på vektingen mellom alkoholens positive og negative virkninger.

3.6.3 Litteraturgjennomgang

GT tar utgangspunkt i at det unike datamaterialet fra prosjektet skal skape en teori eller en teoretisk forklaring om et tema (Creswell, 2013, s. 83). Derfor er det ikke valgt noen eksisterende teori som driver analysen. GT innebærer et særlig fokus på hvordan tidligere kunnskap eller litteratursøking kan påvirke analysen av datamaterialet. I ifølge Corbin og Strauss (2015, s. 50) er et viktig spørsmål for forskeren hvorvidt kategoriene som skapes i analysen er basert i datamaterialet, eller om forskeren påtvinger kategorier på datamaterialet som er kjent fra tidligere forskning, teorier eller erfaringer. Malterud (2013, s. 43) kritiserer

midlertid tanken om at forskeren realistisk sett skal kunne være helt upåvirket av eksisterende teori. Refleksivitet, en forståelse for at forskeren er en del av forskningsprosessen kan bidra til å forebygge forvrenging av datamaterialet (McGhee, Marland et al., 2007). Refleksivitet blir beskrevet av Cutcliffe (2003) som en bevissthet om hvilke måter forskeren, som et individ med en bestemt sosial identitet og bakgrunn, påvirker forskningsprosessen.

I Dunne (2011) sin drøfting om ulike tilnæringsmetoder til litteraturgjennomgang i GT påpeker hun at det er viktig at forskeren påpeker hvilken strategi som er valgt, og hvorfor. Gjennom analyseprosessen har jeg forsøkt å vurdere valg og plassering av kategorier, og beskrivelse av sammenhenger, mot min forforståelse. I tillegg har jeg aktivt benyttet meg av teknikken kalt konstant sammenligning, der jeg stadig går frem og tilbake mellom datamaterialet, memos (se 3.9) og analysearbeidet, for å forsøke å forsikre meg om at de valg jeg gjør kan forankres i datamaterialet (McGhee et al., 2007). Det ble foretatt en innledende orientering på empirisk forskning og historie tilknyttet temaet. Dette ble gjort for å undersøke i hvor stor grad alkoholens betydning i sosiale kontekster hadde blitt undersøkt før og samtidig for å orientere meg om de kulturelle og historiske rammene som har formet alkohol i vårt samfunn. Litteraturgjennomgang kan være nødvendig for å vite hva som har blitt forsket på tidligere, og for å få et overblikk over historiske, kulturelle og politiske faktorene som er relevante for å kunne forklare fenomenet som studeres (Tan, 2010). Strauss og Corbin (1998, s. 49-52) påstår en gjennomgang av litteraturen kan bistå forskeren i å bli mer sensitiv på relevante problemstillinger, samt stimulere interesse, selv om det også kan hindre forskeren i å gjøre egne oppdagelser på grunn av forutinntatthet basert på tidligere studier. Min tilnærming til eksisterende litteratur og kunnskap på feltet innbar en orientering, samt stimulering av interesse og ideer om hva som kunne sees nærmere på. Utover dette har litteraturgjennomgangen i forkant av datainnsamlingen blitt begrenset av hensyn til fokuset på mitt eget datamateriale. Tan (2010) beskriver hvordan forskeren i GT utvikler og presiserer forskningsspørsmålet etter hvert som forskeren blir mer sensitiv for den teorien som fremkommer fra datamaterialet.

I etterkant av analysen har jeg innsamlet mer forskningslitteratur til bruk i diskusjonen av funnene. Her har jeg benyttet meg av søkemotoren Web of Science fra Thomson Reuters, med søkeordene "alcohol*", "elder*", "social", "disease", "health", "late life", "older" "social context", "role", "meaning", "health promotion", "qualitative", "social isolation", "social

participation”, ”social class”, ”socioeconomic”, ”culture”, ”benefits”, ”experience” og ”education”. Fagbøker fra universitetsbiblioteket ved NTNU og nasjonalt gjennom Bibsys har bistått meg med å finne ytterligere empiri og sammenfatninger om temaet.

3.7 Teoriutvikling i Grounded Theory

I følge Glaser og Strauss (1967) kan teorien som skapes fra GT kan ta flere former. Den kan for eksempel ta form som teoretiske proposisjoner som presenteres etter tur, eller som en løpende teoretisk diskusjon med utgangspunkt i datamaterialets kategorier og egenskaper (Glaser & Strauss, 1967, s. 31-32). Creswell (2013, s. 85) beskriver teori generelt som en forklaring av noe eller en forståelse som forskeren utvikler. I GT blir denne forklaringen eller forståelsen brukt til å demonstrere hvordan de ulike delene av et fenomen relaterer seg til hverandre (Creswell, 2013, s. 85). Ifølge Starks og Trinidad (2007) betegner teori et sett av velutviklede kategorier (temaer, konsepter) som er systematisk relatert med hverandre gjennom uttalelser om relasjonene. Dette skal skape et teoretisk rammeverk som forklarer fenomenet som undersøkes. Uttalelsene om relasjoner mellom kategoriene forklarer med hvem, hva, når, hvor, hvorfor, hvordan og med hvilke konsekvenser en hendelse forekommer.

Glaser og Strauss (1967, s. 32) vektlegger teori som prosess, og har som utgangspunkt at teori ikke kan skapes med en lineær fremgangsmåte, men er avhengig av å konstant sammenlikne nye åpenbaringer med datamaterialet (s. 101-102). Teoriutvikling er ikke ferdig produsert (”off the shelf”), men Strauss og Corbin (1998, s. 22) påpeker at teorien som utvikles skal være forankret (grounded) i handlinger, interaksjoner eller prosesser gjennom interagerende informasjonskategorier basert på data samlet fra individer. I denne oppgaven skapes det en teori i betydningen av at det skapes et rammeverk som beskriver hvordan de ulike delene av et sentralt fenomen (se 4.1) relaterer seg til hverandre.

3.8 Hvordan har datamaterialet blitt arbeidet med?

I behandling og analyse av datamaterialet har jeg benyttet meg av metoden GT. Jeg har valgt tilnærmet til Anselm Strauss og Juliet Corbin², da denne følger en systematisk

² Metoden er beskrevet i Corbin og Strauss (2008, 2015) samt Strauss og Corbin (1998). Flere verk er valgt ettersom detaljnivået til beskrivelser av metoden varierer.

fremgangsmåte på samme tid som den vektlegger innsikt med utgangspunkt i datamaterialet fremfor allerede eksisterende teorier (Creswell, 2013, s. 88). Glaser sin GT-metode vektlegger i stor grad en prosess preget av konstant sammenlikning og gradvis tilegnelse av innsikt som helst skal være svært godt forankret i datamaterialet, uten å bruke forhåndsbestemte prosedyrer for å oppnå denne innsikten (Heath & Cowley, 2004). Som uerfaren forsker ønsket jeg en kombinasjon av struktur og åpenhet, som metoden til Strauss og Corbin tilbyr. Derfor ble denne valgt foran Glasers tilnærming. GT benytter seg av åpen, aksial og selektiv koding. Åpen koding har til hensikt å transformere datamaterialet til håndterbare deler, som er inndelt og beskrevet. Aksial koding peker ut et kjernetema eller kategori og beskriver denne, mens selektiv koding forklarer hvordan de ulike temaene eller kategoriene relaterer seg til hverandre (Creswell, 2013, s. 89). Systematikken i GT-versjonen til Strauss og Corbin har vært nyttig ettersom den gir rettesnor i arbeidet med mye data, samtidig som den vektlegger GTs tradisjonelle fokus på at innsikt skal basere seg på det unike datamaterialet til prosjektet, og ikke på eksisterende teorier (Corbin & Strauss, 2015, s. 7). Likevel er det tatt enkelte fravikelser fra fremgangsmåten til Corbin og Strauss. Etter prøving og feiling i den åpne kodefase kom jeg frem til at egenskaps- og dimensjonsutviklingen beskrevet av Corbin og Strauss opplevdes rigid og styrt, og jeg utviklet en egen måte å utføre innledende koding på. Denne kodefase kalles fortsatt åpen koding (se 3.11).

Konstant sammenlikning har vært et nyttig verktøy i mitt arbeid med datamaterialet, og intervjutranskripsjoner, lydfiler, memos og kodematriser har blitt brukt gjennom alle fasene i analysen. Jeg har vært helt avhengig av å kunne gå tilbake til memos arbeidet frem i transkriberingen av intervjuene, eller se hvilke notater jeg skrev ned umiddelbart i etterkant av intervjuene. Nedenfor blir det gitt en beskrivelse av hvordan datamaterialet ble jobbet med i ulike faser og hvilke vurderinger som ble tatt underveis knyttet til de valgte fremgangsmåtene.

3.9 Selvrefleksjon og memos

Jeg har benyttet meg av memos gjennom forskningsprosessen. Dette er en form for idémyldring der forskeren skriver ned sine tanker og ideer etter hvert som de dukker opp i forskningsprosessen. Memos har funksjoner utover det å lagre informasjon; de fungerer også som en del av den analytiske prosessen der forskeren utvikler refleksjoner og sammenhenger,

eller oppdager feilgrep (Corbin & Strauss, 2015, s. 122). Tan (2010) påpeker at bruk av memos er avgjørende for å kunne forklare hvordan konklusjoner og sammenhenger ble nådd, og anbefaler uerfarne GT-forskere å bruke memos i sine prosjekt. For min prosess har bruk av memos vært uvurderlig. Det har hjulpet meg til å holde en uformell oversikt over flyktige åpenbaringer, vurderinger av alternative betydninger av informanternes utsagn og sammenheng mellom ulike informanternes uttalelser. Memoene har utviklet seg i kompleksitet etter hvert som analysen har gått videre, og tatt ulik form. Enkelte knytter seg for eksempel kun til en intervjusituasjon, mens andre er oppsummeringsmemos der tanker om temaer av sentral betydning oppsummeres med eksempler fra datamaterialet. Til forskjell fra en del eksempler fra litteraturen har mine memos ikke en avgrenset start-slutt, men snarere har memos knyttet til hver enkelt informant utviklet seg gjennom analysen, for så å senere utdypes av oppsummeringsmemos. Se vedlegg for et eksempel på en av memoene utviklet gjennom forskningsprosessen (se vedlegg 4).

3.10 Transkribering

Hvert intervju ble transkribert 0-7 dager etter intervjuet fant sted, flertallet innen tre dager. Transkriberingen bød på utfordringer knyttet til valg av skriftlig eller muntlig språk. Intervjutranskripsjoner kan være en kunstig sammenkobling som ikke dekker en korrekt gjengivelse av den muntlige samtalen, og som heller ikke dekker skriftlige teksters formelle uttrykk (Kvale & Brinkmann, 2012, s. 187). Valget falt på å gjengi samtalen på en måte som lå så nært til den faktiske formulering som mulig. Jeg ivaretok særpreg som pauser, omformuleringer og nøling ved å inkludere dem i transkripsjonsteksten der det opplevdes av betydning for budskap eller mening i intervjusituasjonen. Intervjuene ble transkribert på bokmål, uavhengig av informantens dialekt.

3.11 Åpen koding

I etterkant av hvert intervju ble det foretatt en koding av transkripsjonen, der meningsbærende enheter ble skilt ut fra resten av intervjuet. Disse enhetene bestod av direkte sitater eller passasjer fra intervjuene og ble merket med en kode/tema. Innledningsvis ble dette gjort skriftlig, der sitater ble fargemarkert og kode/tema ble skrevet i marginen. Under denne innledende kodeprosessen startet jeg skriving av kodememos knyttet til hver informant. Her ble innledende ideer om temaer som virket spesielt viktige for informanten nedfelt. Senere ble

disse memoene utviklet til å inneholde tanker om betydningen av ulike tema og deres sammenheng, samt hvordan dette relaterte seg til andre informanternes utsagn. Disse tankene ble nedfelt som korte notater innledningsvis, da jeg ikke ville gå i dybden på tolkning tidlig i prosessen.

Etter de fire første intervjuene var kodet ble det dannet en separat kodematrise for hver informant der det med utgangspunkt i hvert enkelt intervju ble dannet hovedkategorier bestående av underkategorier. Alle utdrag og sitater fra de fire første informantenes intervjuer ble plassert under underkategoriene i hver hovedkategori i sine korresponderende matriser. Kodematisenes inndeling i hoved- og underkategorier ble utført med utgangspunkt i ny gjennomgang av intervjuene og deres transkripsjoner.

Jeg satt nå med ulike matriser for hver av de fire første informantene. De fire kodematisene ble gjennomgått og sitatene samt deres koder ble katalogisert på nytt slik at inndelingen i hoved- og underkategorier var lik for alle informantene. Konkret innebar dette at underkategorier i enkelte tilfeller ble sammenslått eller flyttet til en annen hovedkategori. Enkelte nye hovedtema ble etablert og andre forkastet. Resultatet av denne prosessen var fire matriser med like hovedtemaer og underkategorier.

Beslutningen om å beholde direkte sitater og passasjer fra intervjuene, og plassere disse i underkategorier, ble tatt basert på en antakelse om at tidlig kondensering av sitater til aggregerte, mer generelle koder ville skape for stor distanse fra datamaterialet. Det ble imidlertid klart at mengden sitater ble u håndterlig og vanskelig å få oversikt over og jeg fant ut at sitater alene både er for kontekstavhengige og lange til å brukes effektivt i analysearbeidet. Derfor ble hvert sitat kondensert slik at innholdet ble gjengitt i kortere form enn den originale formuleringen fra informanten. Dette har jeg valgt å kalle kondenserte sitater. Se Tabell 1 for et eksempel på overgangen fra sitat til kondensert sitat.

Tabell 1 - Eksempel på forskjellen mellom sitat og kondensert sitat.

Sitat ("Gunnar")	Kondensert sitat
"Og da blir det plutselig kanskje fire, tre-fire, kanskje fem glass også, på de aller heftigste festene. Og da begynner du å nærme deg en flaske, og da er det kanskje litt... litt i overkant for de fleste altså."	På det aller heftigste festene begynner du å nærme deg en flaske, og da er det kanskje litt i overkant for de fleste.

3.11.1 Utforming av egenskapsmatrise

Jeg ønsket å skape ytterligere oversikt i datamaterialet mitt, og det ble derfor forsøkt å oppsummere innholdet i hver underkategori ved å skape en egenskapsmatrise. I denne er egenskaper fra hele datamaterialet samlet i hver underkategori (for eksempel *mengde/mønster*) fra de første fire intervjuene. Matrisen inneholder de essensielle egenskapene fra underkategorien. Med dette menes innhold som informantene legger stor vekt på, eller som gjentas av flere informanter. Av og til brukes ord eller setninger for å beskrive egenskapen, og enkelte ganger brukes direkte sitat fra informanten dersom dette er spesielt beskrivende. Hensikten er ikke primært å dedusere innholdet, men snarere å få innsikt i hva som utgjør essensen i innholdet. Gjennomgang av datamaterialet ble gjort flere ganger for å øke reliabiliteten til den katalogiseringen som ble foretatt i arbeidet med egenskapsmatrisen. Konkret betød dette at hvert enkelt sitat ble sett i sammenheng med resten av intervjuet det ble hentet fra for å tolke sitatet i dets opprinnelige kontekst. Matrisen ble også gjennomgått og sammenliknet med rådatamaterialet for å sikre at det fortsatt var samsvar og at detaljer ikke hadde kommet bort i arbeidet med å lage matrisen. Egenskapsmatrisen var nyttig for å skape oversikt over særpreget til de ulike underkategoriene i hver hovedkategori med datamaterialet fra alle de fire første informantene som utgangspunkt.

3.11.2 Ytterligere datainnsamling og revidering av egenskapsmatrisen

Det ble utført ytterligere tre intervjuer i etterkant av de fire første. Intervjuguiden ble justert basert på innsikten fra de første fire intervjuene. Memos nedskrevet i etterkant av intervjuene gjorde det mulig å se hvordan spørsmål kunne ha blitt formulert bedre. Videre gjorde analysen av de første fire intervjuene det klart hvilke temaer som manglet saturasjon. Manglende perspektiver på hovedkategorien *Å ikke drikke alkohol* påvirket rekrutteringen av

nye informanter (se 3.2). I tillegg identifiserte jeg behov for ytterligere beskrivelser av kontekster (tidspunkt, aktivitet/situasjon og upassende). Dette ga meg et utgangspunkt for endring av intervjuguiden (se også 3.3). Jeg ønsket også å ivareta muligheten for å oppdage nye fenomener, noe som gjorde at mange av de opprinnelige spørsmålene ble tatt med i den modifiserte intervjuguiden.

Gjennom analysen av de siste tre intervjuene utviklet jeg nye ni nye underkategorier. Disse ble plassert under de eksisterende hovedkategoriene. I denne prosessen ble to av de opprinnelige underkategoriene fjernet da jeg så at innholdet passet bedre inn under andre underkategorier. Hele datamaterialet ble nå gjennomgått på nytt, delvis for å se etter forekomster av de nye underkategoriene i det opprinnelige datamaterialet og delvis for å igjen få nærhet til rådataen etter lengre tids arbeid med kategorier. Det ble funnet forekomster av de nye underkategoriene i de første fire intervjuene som tidligere hadde blitt oversett, som nå var tydeligere etter behandlingen av de tre siste intervjuene.

Egenskapsmatrisen ble revidert, og de nye underkategoriene inkludert. I tillegg ble egenskapene ytterligere konsentrert, ved å redusere antall stikkord slik at essensen i innholdet til hver underkategori kom tydeligere frem. Utgangspunktet for dette var et ønske om en måte å skaffe enda mer oversikt over datamaterialet, noe som opplevdes som nødvendig etter utvidelsen av underkategoriene. Tabell 2 som viser hvordan inndelingen i hovedkategori, underkategori og egenskapsutvikling ser ut i praksis, med et eksempel fra datamaterialet.

Tabell 2 - Oversikt over hvordan hoved- og underkategori, samt egenskapene til underkategoriene, fortoner seg.

Hovedkategori	Underkategori	Underkategoriens egenskaper
Informanten	Ny tilværelse	Større forbruk, bedre økonomi, ny sosial situasjon, sorgprosess, kraftig overgang, annerledes sosiale settinger, uendret forbruk, mindre ansvar for barn og jobb, overgang til pensjonisttilværelsen vs. bortfall av hjemmeboende barn, mer sosial kontakt, mer fritid, frihet/færre forpliktelser

3.12 Aksialkoding

Hovedkategoriene samt underkategoriene og deres egenskaper ble studert på nytt. Her var kodememoene særlig nyttige for å avgjøre sammenheng, og disse ble videreutviklet med stadig nye ideer, eller påbygging av eksisterende ideene. Resultatet ble en oversikt over hva jeg hadde tenkt i den åpne kodefase, samtidig som jeg fikk videreutviklet tanker om sammenheng mellom de temaene informantene tok opp. Her ble det utpekt et sentralt fenomen, som dannet kjernen for en beskrivelse av datamaterialets sammenheng. Det har blitt utformet en teori der det sentrale fenomenet blir beskrevet i en prosess bestående av kausale forbindelser, brede- og situasjonsspesifikke forhold, handlinger og konsekvenser (se 4.2). Jeg utformet Fellesskapsteorien på bakgrunn av hvordan det sentrale fenomenet relaterte seg til og samlet datamaterialet i en felles prosess. Det er viktig på understreke at drøftingen av modellen i lys av relevant forskning og tidligere teori ble innført etter modellen var ferdig beskrevet. Bakgrunnen for dette har vært ønsket om å minimere tidligere forskning sin påvirkning på sammenhengene jeg har utledet fra mitt eget datamateriale. Jeg ønsket å ivareta Fellesskapsteoriens forankring i datamaterialet, samtidig som jeg ønsket å drøfte egne funn mot eksisterende forskning. Min metode har forsøkt å ivareta begge disse hensynene.

Utvelgelsen av noen kategorier som relevante for teorien innbar ekskludering av andre. Det kan tenkes at jeg her har sortert ut potensielt relevant materiale for å fylldiggjøre beskrivelsene i modellen. I samtalene med informantene var det mange temaer som kom opp, og selv om svært mange av dem kunne relateres til den teoretiske modellen, var det flere som opplevdes som unyttige for det fokuset som ble valgt ut. For eksempel ble aggregerte oppfatninger om konsum på befolkningsnivå, langt unna informantens eget liv, ikke inkludert som en del av modellen.

3.12.1 Kjernekategori/sentralt fenomen

I følge Holton (2007, s. 279-280) er hovedfunksjonen til kjernekategori å forklare hvordan datamaterialet kan integreres rundt en prosess. Creswell (2013, s. 88) hevder forskeren må stille seg spørsmål om hva prosessen er, og hvordan den utfolder seg i arbeidet med å identifisere et sentralt fenomen. Kjernekategori kommer til syne gjennom forskerens arbeid med datamaterialet og anvendelse av konstant sammenlikning (Holton, 2007, s. 279). Kriteriene for etablering av en kjernekategori er at den er sentral og relaterer seg til så mange

kategorier og deres egenskaper som mulig, samt at den forklarer variasjonen i adferdsmønstre identifisert gjennom datainnsamlingen (Holton, 2007, s. 280). En måte å forstå prosess på i denne sammenhengen er som en historie som forklarer hvordan et fenomen endres avhengig av ulik påvirkning. Teorien som skapes skal fremstå fyldig, eller saturert, ved å forklare variasjonen i (eller integrere) datamaterialet.

Det sentrale fenomenet relaterer seg til alkohol som fremmede eller forsterkende for fellesskap eller kollektivitet. Valget av ordet katalysator, som betegner forgang i en kjemisk prosess (Markali, Haraldsen et al., 2012), ble tatt på bakgrunn av at dette ordet tilbyr stor metaforisk verdi. Prosessen frem mot identifiseringen av alkohol som fellesskapskatalysator var ikke preget av en lineær fremgang med en statisk beslutning om å velge ut et sentralt fenomen. Snarere fremkom fenomenet som resultat av flere gjentakende runder med ny gjennomgang av datamaterialet. Det er vanskelig å si nøyaktig når og hvordan identifiseringen skjedde, men et vendepunkt skjedde gjennom å se de fire første intervjuene i lys av innsikten skapt gjennom analysen av de tre siste. Det var særlig identifiseringen og behandlingen av de nye underkategoriene *tilpasning* og *sosialt press/forventning* som gjorde at fellesskap som tema kom tydeligere frem fra datamaterialet. Dessuten gjorde memonotater fra temaer oppdaget under lesing og koding av transkripsjonene det enklere å oppdage hvordan fellesskap gjenopptrådte hos de ulike informantene.

3.13 Selektiv koding

I den selektive kodefase har de ulike delene av modellen blitt koblet sammen for å beskrive hvordan de hver for seg kan relateres til det sentrale fenomenet og til hverandre. Disse sammenhengene beskrives løpende under Fellesskapsteoriens beskrivelse. Ifølge Creswell (2013, s. 85) kan forskeren fremlegge forslag eller hypoteser som legger frem antatte sammenhenger. Dette er gjort i diskusjonskapittelet, der sammenhengene i Fellesskapsteorien drøftes, og sees i lys av sosial klasse.

I det neste kapittelet vil Fellesskapsteorien presenteres og gjennomgås del for del, med eksempler fra datamaterialet presentert underveis i modellens gjennomgang.

3.14 Kredibilitet

Det er mulig å stille spørsmål ved om kunnskapen som oppnås gjennom kvalitativ fortolkning kan telles for å være vitenskap. Langergaard et al. (2011) påpeker at innenfor en hermeneutisk forståelse er det hvordan datamaterialet fortolkes som avgjør hvorvidt kunnskapen er vitenskapelig eller ikke. Videre påpekes det at denne vitenskapen er annerledes enn den eksakte vitenskapen, som for eksempel naturvitenskapen etterstreber (2011, s. 126-127). Resultatet av denne studien er en måte å forstå, representere eller forklare en del av et komplekst sosialt fenomen, snarere enn å måle eller objektivt gjengi fenomenet (Pyett, 2003).

Sett under ett er det mulig å påstå at resultatene fra studien i denne oppgaven sammenfaller med resultatene fra tidligere vitenskapelige studier. Dette reiser spørsmål ved om tidligere empiri har påvirket mine konklusjoner, på tross av at metoden har forsøkt å redusere slik påvirkning. Dessuten er det mulig å rette kritikk mot resultatene for å ligge tett til det som av Kvale og Brinkmann (2012, s. 298) beskrives som alminnelig sunn fornuft.

Cutcliffe (2003) diskuterer ulike måter å avgjøre en studies kredibilitet og sier erkjennelsen av refleksivitet kan gjøre studien mer transparent for leseren. Da må forskeren fortelle om sin bakgrunn, interesse for feltet, og bekrefte forståelse for hvordan kreativitet, tolkning og taus kunnskap er en del av han, og videre at dette påvirker forskningsprosessen. Erfaring, bakgrunn og forskerens personlighet kan også påvirke fylldigheten til datamaterialet innsamlet gjennom intervjuene, et gjentakende poeng Kvale og Brinkmann (2012) foretar seg når de diskuterer og problematiserer intervjukunnskap. Cutcliffe (2003) påpeker at en del av forskningsprosessen ikke kan forstås eller beskrives. Gjennom å prøve å være åpen om mitt utgangspunkt som forsker, min fremgangsmåte og mine valg forsøkes det å gjøre leseren i stand til å bedømme forskningsprosessen og kvaliteten på de sammenhengene jeg har utledet, snarere enn å erklære forskningsprosessen for å være av god kvalitet.

3.15 Svakheter og oppgavens begrensning

Studien er ikke generaliserbar; dette innebærer at det ikke er mulig å si at oppgavens resultater automatisk er gjeldene for andre mennesker eller kontekster uten å samtidig vurdere denne oppgavens metode, prosess og omstendigheter. Oppgaven omtaler sosial betydning og sosiale kontekster basert på erfaringene til et utvalg eldre tilhørende en høyere sosial klasse.

Denne setningen alene utløser flere forbehold; det er ikke realistisk å forestille seg at dette gir grunnlag for noen fullstendig eller komplett forståelse om alkoholens sosiale dimensjon. Duff (2012) påpeker at alkoholkonsum påvirkes av så mange variabler at enhver beskrivelse av sammenhenger krever nøye empiriske vurderinger. Å skulle isolere en aktør, for eksempel alkoholkonsumenten, fra myriaden av andre aktører og mekanismer i det sosiale rom vil føre til en svak og ufullstendig beskrivelse av alkoholkonsum, hevder han. Dermed kan studien følgelig kritiseres for å gi et ufullstendig syn på eldres mening om alkoholens betydning i sosiale kontekster. Denne kritikken er relevant for hvilke konklusjoner vi kan trekke ut av oppgaven, ettersom den etterlater viktige spørsmål. Har de riktige forholdene blitt diskutert, eller er det andre fenomener som er av betydning, men som overses i studien? Er vektingen mellom de ulike fenomenene skjev? Er påvirkningen som ulike aktører og forhold har på informantenes meninger tilstrekkelig beskrevet? Leseren bør være oppmerksom på at svarene på disse spørsmålene ikke nødvendigvis styrker sikkerheten i oppgavens konklusjoner. Dog er heller det heller ikke meningen at oppgaven skal fange opp alle forhold. Da er det viktig at leseren er oppmerksom på begrensningene i oppgavens omfang og drøfting, som påpekes her.

Videre gir ikke oppgaven noen vurdering om hvorvidt alkohol er helsefremmende totalt sett, og uttalelser om alkohol og helse må sees i sammenheng med konteksten de blir omtalt i (knyttet til ulike omstendigheter i informantenes erfaringer), noe som ikke gir et tilstrekkelig grunnlag til å konkludere absolutt om alkohol og helse.

KAPITTEL 4: ANALYSE OG RESULTATFREMSTILLING

Analysen har avdekket at temaet fellesskap står sentralt i informantenes oppfatninger av betydningen av alkohol i sosiale kontekster. Fellesskap er et tema som aktualiserer seg på flere vis gjennom informantenes uttalelser og er satt i sentrum for den teoretiske modellen, som har blitt navngitt ”Fellesskapsteorien”. Fellesskapsteorien viser hvordan alkoholbruk i sosiale kontekster er påvirket av normer, og demonstrerer hvordan informantenes handlinger påvirkes av ulike forhold. Videre viser den hvordan alkohol fungerer som og, bevisst og ubevisst, brukes som noe som styrker kollektiv deltakelse og fellesskap i sosiale sammenhenger.

I dette kapitlet blir resultatene fra den analytiske prosessen fremstilt. Dette innebærer ikke en gjennomgang av innholdet i alle kodede kategorier som er identifisert gjennom analyseprosessen. Kun de kategoriene og temaene som er aktuelle for beskrivelse av teorien vil trekkes inn i beskrivelsen. For eksempel er betraktninger om hvordan samfunnet som helhet drikker alkohol, i kategorien *Meninger* under hovedkategorien *Opplevelser/meninger*, utelatt. Dette er fordi informantenes tanker om aggregerte konsummønstre på samfunnsplan ikke opplevdes hensiktsmessig i en teori som skal beskrive alkoholbruk med utgangspunkt i deres egne liv. Analysen av datamaterialet fremskaffet syv hovedkategorier med til sammen 34 underkategorier. En oversikt over datamaterialets hoved- og underkategorier ligger vedlagt (se vedlegg 5).

Nå vil det sentrale fenomenet, kjernekategori i datamaterialet, presenteres og bindes sammen med datamaterialet for å skape et teoretisk rammeverk som forklarer hvordan det sentrale fenomenet utfolder seg og blir påvirket under ulike omstendigheter (heretter Fellesskapsteorien). De ulike delene av teorien presenteres hver for seg, med sitater fra informantene for å tydeliggjøre temaenes forankring i datamaterialet. Her blir også forbindelser mellom Fellesskapsteoriens bestanddeler beskrevet. Dette tilsvarer aksialfasen. Innledningsvis i dette kapitlet vil det sentrale fenomenet som står i sentrum av Fellesskapsteorien, alkohol som fellesskapskatalysator, bli presentert. Av personvern hensyn er alle egennavn byttet ut med fiktive navn.

4.1 Kjernekategori: Alkohol som fellesskapskatalysator

Kjernekategori identifisert i denne oppgaven er *alkoholkonsum som fellesskapskatalysator*. I denne teksten blir begrepene kjernekategori og sentralt fenomen brukt om hverandre. De angir det fenomenet som integrerer datamaterialet i en prosess, som fremstilles i Fellesskapsteorien og visuelt gjennom kodeparadigmet (se 4.2). I det følgende vil det sentrale fenomenets forankring i datamaterialet forklares med noen sentrale tematisk eksempler. Det understrekes at dette vanskelig kan konstituere en fullstendig oversikt av det sentrale fenomenets forankring og relevans: både måten noe sies på, og det som det *ikke* sies noe om, er med på å bygge opp under fellesskap som tema i datamaterialet. Snarere er dette en introduksjon til det sentrale fenomenet. En mer helhetlig og komplett oversikt blir gitt når Fellesskapsteorien presenteres og det sentrale fenomenet utfoldes i en prosess. Det er også viktig å presisere her at alkohol som fellesskapskatalysator er et fenomen som endres avhengig av kontekst, omgivelser og innstilling. Det finnes flere faktorer som påvirker hvordan det sentrale fenomenet utspiller seg for informantene, og disse vil presenteres mer dyptgående i Fellesskapsteorien. Her tas det sikte på å demonstrere hvordan det sentrale fenomenet er forankret i og relaterer seg til datamaterialet.

4.1.1 Det sentrale fenomenets forankring i datamaterialet

Informantene ble stilt en rekke åpne spørsmål knyttet til alkoholkonsum og motivasjon og begrunnelse for å drikke. Samtlige informanter vektlegger direkte eller indirekte sosiale kontekster med andre i tilknytning til alkohol. Et eksempel på den sosiale konteksten med andre gis av Svein, som forteller: *"For meg er vin, særlig da, men gjerne øl også, det er noe jeg gjør for å hygge meg sammen med andre"*. Også de to informantene som drikker lite eller ingenting fremhever den sosiale konteksten. Arne forteller hvordan han kan påvirkes til å drikke alkohol: *"Jeg drikker egentlig ikke, men jeg er litt sånn at hvis jeg da er i et selskap hvor jeg ser at ingen har noe alkoholfri vin og sånt, og jeg ikke kjører..."*. Alkohol er noe informantene ofte knytter til sosiale kontekster. Oppsummert illustreres dette i Liv sitt utsagn: *"Drikking i sosiale sammenhenger er en selyfølgelighet"*.

Informantenes beskrivelse av å drikke alene bidrar til inntrykket av at alkohol hører til sosiale kontekster. Spurt om det er en forskjell på å drikke alene og sammen med andre svarer Tor:

”Ja, det er det. Drikke alene det er, det ville jeg nesten sagt er et litt dårlig tegn. Hvis man drikker alene, så er det ikke for den sosiale sammenhengen. Mens drikker man sammen med venner, så er det sosialt”. Arne hevder drikking alene kan avspeile bakenforliggende problemer og etablerer en standard rundt sosiale kontekster ved å spørre: ”Hvorfor drikker man alene og ikke sammen med andre?”. Det finnes også informanter som ikke problematiserer drikking alene. Liv hevder dette er naturlig siden hun befinner seg mye hjemme. Gunnar sier på sin side: ”Kan ikke se den store forskjellen, jeg hygger meg som sagt med, kall det gjerne alkohol, men normalt vin.” og sidestiller gjennom det drikking alene med drikking med andre. Nesten alle påpeker at drikking alene skjer unntaksvis, og normen er som regel at drikking foregår med andre personer, oftest venner eller ektefelle. Linda kommer med et illustrerende utsagn: ”95 prosent av mitt konsum er knyttet til samvær med andre, mens fem prosent er drikking alene”.

Informantene snakker mye om normer for alkoholbruk i sosiale situasjoner. Arne forteller: *”De som er i en sosial sammenkomst er vant med at det er alkohol der, noe som gjør det til en naturlig del av en sosial sammenkomst”*. Ord som *”selvfølgelighet”* (Liv og Tor) og *”alltid”* (Gunnar) understreker normer for alkoholbruk som en integrert del av mange sosiale kontekster.

Videre er det flere av informantene som tilpasser sin alkoholadferd til omgivelsene. Arne, som kun drikker unntaksvis, forteller om hendelser der han velger å drikke selv om han egentlig ikke foretrekker det: *”Jeg drikker jo egentlig ikke alkohol, så jeg tar det jo bare der hvor en pragmatisk vurdering gjør at... det er greit. Så det er ikke sånn at jeg avskyr det eller noe sånt, på den måten. Så det er jo da også grunnen til at, da gjør du ikke sånt alene, da er du ikke nødt til å ha det”*. Arne betegner dette som å *”følge med på lasset”*. Flere av informantene opplever også sosialt press i retning mer alkoholkonsum. Tor, som er helt avholds, forteller om situasjoner der nettverket prøver å påvirke han til å drikke: *”Selv om i min omgangskrets, men kjære du kan vel ta et glass vin. Og da er det like godt å si nei. Fordi, det betyr ikke så mye, jeg har det like hyggelig”*.

Kollektiv deltakelse synes å stå sterkt. Linda forteller om å ikke drikke når kollegaer ikke gjør det, fra en episode fra et julebord: *”(...) kollegaene kan være sammen ved sånne anledninger*

som skal være fellesskapsanledninger der det skal kunne være noenlunde likt for alle, så kan man ta det hensynet, synes jeg”.

Alkohol kan synes å befeste fellesskapet, noe som kan synliggjøres ved Svein sin fortelling om kamuflering av det faktum at han ikke drikker: *”Jeg har ikke lyst til å demonstrativt vise at jeg kjører bil... og da jukser jeg ved å bare la det komme vin i glasset og bare, væte leppene i det, og ja... det er greit at man som gjest ikke gjør noe poeng at man ikke drikker heller”.* Når spurt om å velge å late som han drikker, oppgir Svein at han ikke ønsker å ødelegge *”den gode kollektive stemningen”.*

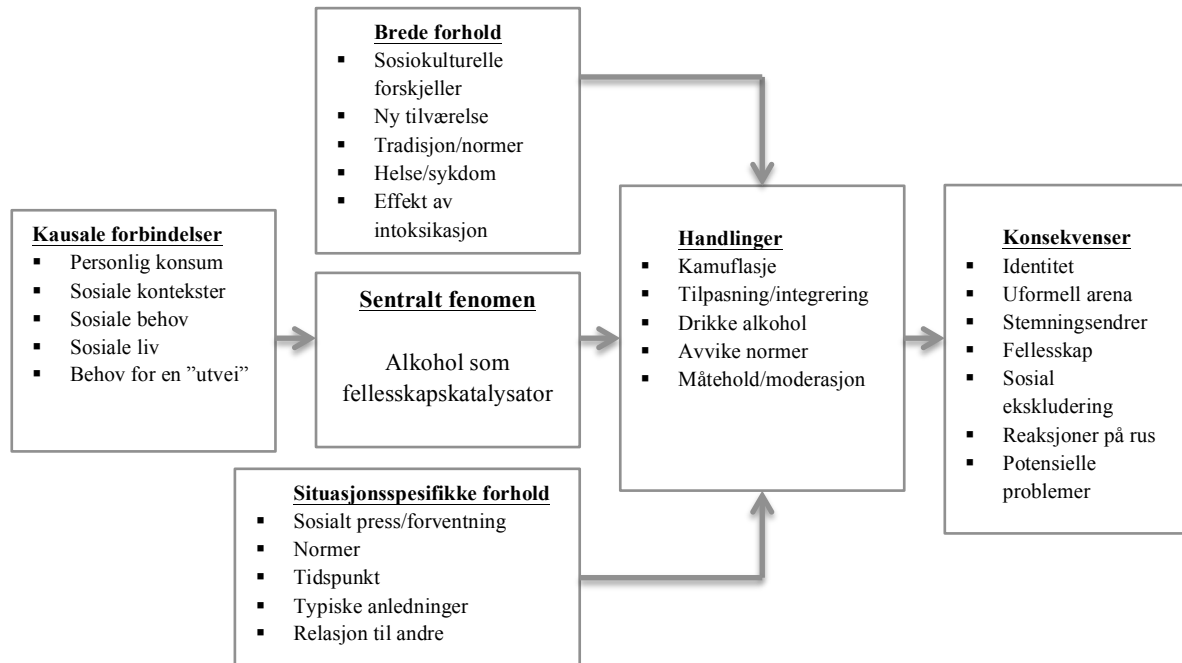
4.1.2 Fellesskapsteoriens betydning for det sentrale fenomenet

Temaene som omhandler og påvirker det sentrale fenomenet vil tas opp i større detalj under gjennomgangen av Fellesskapsteorien. Overnevnte temaer er i dette delkapittelet inkludert av illustrative årsaker, for å demonstrere hvordan kjernekategori alkohol som fellesskapskatalysator er forankret som et gjennomgående tema i datamaterialet. Hvordan, hvor tydelig og under hvilke omstendigheter det sentrale fenomenet utarter seg varierer og avhenger av ulike forhold. Slike brede og situasjonsspesifikke forhold vil beskrives som en del av Fellesskapsteorien nedenfor.

4.2 Fellesskapsteorien

I utarbeidelsen av en teori i GT identifiserer forskeren et sentralt fenomen (kjernekategori), og utforsker (1) kausale forbindelser som påvirker det sentrale fenomenet, samt spesifiserer (2) handlinger som antas i møte med det sentrale fenomenet. Forskeren utpeker (3) brede- og situasjonsspesifikke forhold som påvirker valg av strategi og skisserer (4) konsekvensene til de ulike strategiene (Creswell, 2013, s. 89). Enkelte temaer vil fremstå som tilgrensende eller like. Selv om normer nevnes flere steder i Fellesskapsteorien, så kan de ha ulik funksjon avhengig av hvor i teorien de nevnes. Normer er for eksempel nevnt i både brede og situasjonsspesifikke forhold, ettersom normer knyttet til både den bredere samfunnsfæren og til den smalere situasjonsspesifikke konteksten er relevante for å beskrive hvordan handlinger påvirkes.

Kodeparadigmet, den visuelle fremstillingen av Fellesskapsteorien, blir presentert nedenfor, før det vies plass til hver enkelt del. Kort fortalt viser modellen hvordan alkoholbruk virker fellesskapsfremmende ved at informantene av ulike grunner drikker alkohol (kausale forbindelser), og foretar seg ulike handlinger som påvirkes av forhold knyttet til situasjonen (situasjonsspesifikke forhold) og til den bredere samfunnsfæren (brede forhold). Handlingene har konsekvenser som relaterer seg til fellesskap på ulike måter.

Figur 1 – Kodeparadigme: visuell fremstilling av Fellesskapsteorien

4.2.1 Kausale forbindelser

Bruken av ordet kausal kan gi inntrykk av at det er en direkte årsak-virkningsmekanisme. Her er det snarere hva som aktualiserer alkohol som fellesskapsfremmer det gis innblikk i. Bruken av ordet kausal er brukt for at leseren skal kjenne seg igjen i modellen brukt i GT. For å få innsikt i betydningen til alkohol i sosiale kontekster må vi vite noe om motivasjonen for å drikke alkohol, ulike forhold som påvirker denne motivasjonen og alkoholvaner. Av betingelser som aktualiserer det sentrale fenomenet er personlig konsum, sosiale kontekster, sosiale behov, sosiale liv og behov for en utvei relevante kategorier. Disse omtales som kausale forbindelser, og beskrives under.

4.2.1.1 Personlig konsum

Både mengde alkohol og konsummønster varierer mellom informantene. Dette påvirker hvorvidt de selv aktivt tar del i alkoholkonsumet i sosiale sammenhenger. Med unntak av to informanter oppgir informantene at alkoholkonsumet er noe som skjer nær daglig, og som beskrives som en integrert og naturlig del av livet. Mengden blant de som drikker varierer fra unntaksvis til 20-25 glass vin per uke. Gunnar forteller illustrerende for sitt konsum: *”Jeg er glad i vin og drikker det nesten hver dag”*. Arne sier selv han egentlig ikke drikker, men av og til gjør det for å unngå å lage det han betegner for *”veldig mye styr og særordninger og sånn”*. Han drikker unntaksvis sammen med andre, dog aldri alene, som han påpeker. Tor, til tross for at han ikke drikker selv, introduserer selv aktivt alkohol i sosiale sammenhenger, for eksempel ved å servere vin. Om å drikke alene splitter utvalget seg noe. Alle vektlegger alkohol som nært knyttet til *”det sosiale”*, men flere oppgir at de drikker alene også. Liv oppgir drikking alene som naturlig og sier *”Jeg er jo mye hjemme, det er helt naturlig og hvis jeg skulle la være å drikke bare fordi det var meg... det ville jo blitt veldig kjedelig (ler)”*. Gunnar hevder forskjellene mellom drikking alene og med andre ikke er så stor: *”Jeg kan ikke se at det er den helt store forskjellen”*. Både Svein og Anne oppgir at de nesten aldri drikker alene, og reserverer alkohol til sosiale sammenhenger. Drikking alene blir beskrevet som spontant og knyttet til pause eller avslapping: *”Ja, jeg er alene hjemme. Åge (ektefelle) er borte noe sted, jeg ser film, jeg tar et glass vin”* (Linda). Det er en variasjon av praksis hva angår drikking alene og om dette sees på som problematisk eller ikke, men alle synes å enes om at alkoholkonsum primært er reservert sosiale sammenhenger. Uavhengig av konsummønster synes det å være konsensus blant deltakerne om at alkohol er nært tilknyttet fellesskapet i sosiale sammenhenger.

4.2.1.2 Sosiale kontekster

Type sosiale kontekster påvirker hvordan og hvorfor alkohol drikkes. Under kausale forbindelser er det primært de ulike kontekstenes påvirkning på informantenes motivasjon til bruk av alkohol som er relevant å omtale. Alkohol vektlegges som nært knyttet til sosiale kontekster med andre mennesker uavhengig av eget konsum. Liv forteller: *”Det hører alltid med for meg da, siden du skal snakke om sosiale sammenhenger, så hører det jo med. Det hører med”*. Feiring, fest eller merkedager ble av flere vektlagt som en arena der alkohol er

nært tilknyttet deltakelse. Også mengden alkohol ser ut til å påvirkes av type kontekst. Linda forteller:

”Min datter giftet seg, og det er liksom et sånt fullt bryllup, ikke sant. Det er musserende når man kommer, og det er vinene som skal være til maten, og det er... altså veldig mange fortsetter jo med vin etter middagen også, men så er det brennevin og det er kaffe og det er konjakk og sånt altså. Det er vel en sånn typisk sammenheng der man går dit, og man vet at, nå blir det mer alkohol enn det man pleier”

Liv hevder det som er felles for slike sammenhenger er at *”det er veldig store anledninger, veldig viktig i livene til folk”*. Gunnar forsterker sammenkoblingen mellom spesielle anledninger og alkohol: *”Hvis vi har selskap er det alltid forbundet med alkohol. Vin når de kommer, under middagen og på kvelden. Sjelden noen skal ha vann”*. Informantene påstår at alkohol er vanlig i hverdagen, eksempelvis nevnes anledninger som golf (Gunnar) og TV-titting (Liv). Som Linda påpeker: *”Alkoholen er veldig en del av hverdagslivet og småfestlivet”*. Mengden alkohol synes å øke ved de spesielle anledningene. At alkohol er nært knyttet til det sosiale kontekster påpekes av Anne, som fremhever: *”For meg er det mest sånn sosialt, i situasjoner hvor andre gjør det og... som sagt, jeg vil ikke kalle det for press, men det er en del av det sosiale”*.

Arbeidslivet er en arena der flere av informantene er negative til bruken av alkohol. Dette sees av noen på som en inkompatibel sammenblanding. Situasjoner tilknyttet gjøremål som krever effektivitet og prestasjon angis som upassende å kombinere med alkohol. Gunnar forteller om slike kontekster: *”Skolemøter med foreldre. Det er sikkert massevis av møter og typer arrangementer hvor det ikke er... det er ikke det man gjør. Det er møter som handler om å snakke og bli enige, eller tar opp det som trengs, og så går man”*.

Tor forteller om negative konsekvenser i nettverket: *”Å arbeide og drikke samtidig, det er en veldig dårlig kombinasjon. Jeg hadde en kollega som mistet jobben sin på grunn av det. Ble alkoholiker”*. Likevel er alkohol og arbeidsliv for enkelte knyttet sammen gjennom sosiale behov (se 4.2.1.3). Felles for kontekster der informantene legger vekt på prestasjon er at alkohol ikke passer inn. Dette relaterer seg for eksempel til arbeidsliv (Gunnar), administrering av papirarbeid (Svein) og bilkjøring (Arne). Som Gunnar påpeker: *”Er man*

forsker så sitter man vel neppe og snakker om forskningsresultater og drikker vin, vil jeg anta". Bilkjøring og sport er andre aktiviteter som nevnes av flere informanter som en viktig grunn til å unngå alkoholkonsum.

Det er også her verdt å nevne måltidet som en svært betydningsfull arena der informantene normaliserer alkoholforbruk. Tor sier: *"...da blir det jo servert og man spiser og man spiser godt ... og da blir det selvfølgelig servert litt vin, noen ganger mer enn man burde"*. Alkoholbruk til måltid er noe alle informantene nevner som en naturlig eller selvfølgelig sammenkobling. Måltidet vil bli gått mer detaljert inn på i delkapittelet om situasjonsspesifikke forhold (se 4.2.3.4).

4.2.1.3 Sosiale behov

Å skape fellesskap synes viktig for informantene på bakgrunn av ulike former for sosiale behov. Vi har vært inne på at flere av informantene ikke synes alkohol og arbeidsliv passer sammen. Alkoholen kan imidlertid for enkelte bidra til å realisere sosiale behov, også innenfor arbeidslivet. Anne forteller om ønsket om å kunne skape en uformell ramme preget av ærlighet og lav terskel: *"Jeg synes folk blir kanskje mer fri etter en drink, en del. Å si hva de mener, for eksempel, om vi skal dele... nå har jeg skrevet utkast til en rapport, hva synes du om dette her? I stedet for å si, ja, det er greit. Du, egentlig synes jeg dette er bullshit"*. Gunnar vektlegger alkoholens effekt på kommunikasjon i relasjonsbygging i profesjonell sammenheng, og påpeker at det er lettere å gå rundt og prate med folk med et glass i hånden: *"Ved ambassader og handelskamre bidrar vin og småmat til å løsne på bånd og fremme samarbeid, få folk til å tørre å stille spørsmål og be om råd. Forutsatt at det holdes på et visst nivå eller mengde alkohol. Da er det veldig fornuftig"*.

Motivasjonen for alkoholkonsum synes å øke blant deltakerne når de ønsker å skape en stemning preget av ro og hygge. Samtlige informanter vektlegger ord som "hygge", "koselig", "god stemning" og "glede". I følge Svein er dette grunnleggende ved alkoholen: *"Det er vel et velkjent fenomen, at det blir hyggelig, god stemning av det... Men nå er vi jo ved noe av det grunnleggende med alkohol. Hvorfor drikker man... ja, nei, at man blir i såpass godt humør av det... sammen med venner"*. Sosiale behov som å senke barrierer og skape en uformell arena preget av hygge og avslapping ser ut til å dominere informantenes motivasjon og begrunnelse for å ønske å skape fellesskap rundt alkoholkonsum.

4.2.1.4 Sosiale liv

Alle informantene beskriver liv som fremstår sosiale, der informantene inngår i ulike sammenhenger. Dette bidrar til å aktualisere alkohol som felleskapskatalysator ved at informantene har vennekretser og inngår i sosiale nettverk som møtes jevnlig. Dette er på sett og vis en forutsetning for det sentrale fenomenet, og fungerer uavhengig av informantenes eget konsum. Når spurt om hans interesser svarer Gunnar at det er å pleie venner og bekjente. Svein sier om sitt sosiale liv: *”Det vanligste er nok små settinger med venner som det heter, ja, og nokså typisk i min alder, er aftenmåltider i løpet av uka”*. Deltakelse i sosiale kontekster oppleves ikke alltid som positivt. Anne forteller: *”(...) på grunn av at partneren min har vært tidligere embetsmann og politiker og sånn, så synes jeg av og til at det... ikke i forhold til alkohol, men det er en del press, nesten, til å være med”*. De fleste informantene beskriver en myriade av sosiale sammenhenger, aktiviteter, steder og settinger i livene sine og der sosiale samkvem forekommer. Liv beskriver flere sosialt passive situasjoner enn de andre informantene, men også hun beskriver et utvalg av sosiale situasjoner. Foruten én informant har alle informantene ektefeller og beskriver livene sine som aktive og sosiale.

4.2.1.5 Behov for en utvei

Et tema som bidrar til å aktualisere alkohol i informantenes liv er det som kan kalles behovet for en utvei. Flere av informantene beskriver behovet for en form for stimuli. Gunnar vektlegger rusmidlers historiske og integrerte del i menneskers liv: *”Menneskeheten har alltid hatt rusmidler å trøste seg og glede seg med”*. Han sier videre om rusmidler: *”Hva en bruker har litt med mote å gjøre, og de aller fleste skal ha stimuli på et eller annet vis”*. Gunnar sier det er vanskelig å forestille seg et samfunn uten alkohol, og forteller: *”I dagens samfunn hadde vi klart savnet alkohol om det ikke var en del i den sosiale sammenhengen”*. Linda snakker om at *”man trenger noen veier ut”* og flere informanter forteller om hvordan alkohol kan bidra til avslapping. Tor sier at alkoholen kan roe ned hodet og forteller om alkoholens beroligende effekt:

”(...) det gode er at det kan gi ro i sinnet, at du ikke fysisk, men psykisk kan få litt ro. Så, det er derfor jeg sier på godt og vondt. Et glass vin kan roe deg ned psykisk, men bryte deg ned fysisk”

Samlet kan vi si at informantene vektlegger behov for en vei ut, en belønning, en pause, som alkoholen bidrar til å tilfredsstille. Disse formålene kan bidra til å forklare hvordan alkoholen anvendes av informantene.

4.2.2 Brede forhold

Handlinger som informantene tar i bruk i møte med det sentrale fenomenet beskrives i eget delkapittel. Her skal beskrives de forhold som påvirker strategiene, og som relaterer seg til overordnede, brede forhold av betydning for informantene, snarere enn situasjonsspesifikke forhold. Hva som påvirker strategiene i lys av informantenes livssituasjon og sosiale plassering i samfunnet er relevant i den brede konteksten. Her nevnes sosiokulturelle forskjeller, ny tilværelse, tradisjon/normer, helse/sykdom og effekt av intoksikasjon.

4.2.2.1 Sosiokulturelle forskjeller

Basert på informantenes uttalelser ser det ut til at sosioøkonomisk bakgrunn er av betydning for hvordan alkohol drikkes. Når Liv blir spurt om alderens betydning for konsummønster svarer hun: *”Nei, jeg vil nesten tro det har mer å gjøre med, hva heter det, sosiale grupper, hvis du vil kalle det det, enn med alder, kanskje. I hvert fall ligger det mye der, det handler jo om hva du har vokst opp med”*.

Gunnar legger også vekt på hans bakgrunn ved å uttale: *”Jeg er oppdratt og oppvokst med at alkohol hører til i selskapelige sammenhenger. Det er da flaskene åpnes. Det var det da vi var unge, og det har det bare fortsatt med”*. Alle informantene kan sies å tilhøre det øvre sosiale sjiktet, noe som også informantene selv påpeker: *”det jeg representerer det er, altså du intervjuer jo forskjellige og sånn, det er jo det bedrestilte borgerskapet som har orden på det. Ja. Det er ikke hele bildet av alkoholen i Norge.”* (Linda).

Anne utleder om sosiale miljø: *”Altså, hvilke miljø... for jeg vet ikke hva slags folk du har intervjuet, egentlig, men... i en del av det høyere miljø, så er det mer av det. Men det er usagt. Uskrevne regler, når det gjelder forventninger”*. Her knyttes uskrevne regler, eller forventninger, til sosial klasse. Slike normer som følger med sosial status setter alkoholkonsum som en standard, noe som stemmer overens med informantenes utsagn. Vi skal tilbake til normer og sosialt press/forventninger knyttet til de situasjonsspesifikke

forholdene i kapittel 4.2.3. Alle informantene drikker nesten utelukkende vin dersom de drikker. Flere av informantene gir eksplisitt uttrykk for dette ved å meddele at de har god økonomi, og at dette påvirker alkoholkonsumet. Gunnar forteller for eksempel om sitt alkoholkonsum:

”Så vidt jeg oppfatter livet så er vin og alkohol, hvis man bruker det i en fellesbetegnelse, er helt klart en del av et hyggelig liv. Det koster penger, og man skal ha råd til det. Jeg har penger, og jeg har råd til det. Så jeg synes det er en god ting med livet, at man har råd til å åpne en flaske vin”

Linda forteller at ”*vi drikker jo ikke hva som helst. Det koster 150 kroner i alle fall, de der flaskene...*”. Gunnar sier samstemmende:

”Jeg serverer ofte et glass hvitvin når folk kommer, det synes jeg er hyggelig. Men da skal det være god hvitvin. Det skal det være, du skal kjenne at det er ordentlig smak på den, litt bouquet. Så jeg har ganske høyt kostnadsnivå på vinflaskene jeg tar meg råd til når jeg kjøper ordentlig vin. Det synes jeg er greit. Så har du råd til det, så har du råd til det. Så det er veldig greit.”

Dessuten påpeker Tor at måten man drikker på også påvirkes av økonomien: ”*Har du penger... så har du en helt annen... sett å drikke på*” og påpeker videre at konsumet som følge av dette blir jevnere fremfor konsentrert som fyllekuler. Tid er også en viktig faktor som kan sies å være tilknyttet sosial status. Dette vil bli diskutert under kapittelet om ny tilværelse (se 4.2.2.2).

4.2.2.2 Ny tilværelse

Et tema som informantene tillegger stor vekt er endringen av tilværelsen som følge av mer fleksibilitet, noe som har kommet etter hvert som de har blitt eldre. Dette relaterer seg særlig til mer tilgjengelig tid, færre forpliktelser og bedre økonomi enn tidligere. Dette påvirker alkoholkonsumet på flere måter. Tor forteller at alkoholkonsumet stiger med alderen på grunn av endring i type og mengde sosiale situasjoner:

”Det stiger egentlig, med alderen litt granne, det gjør det. Fordi at du får en annen økonomi, du har en sosial setting som er litt annerledes, du serverer mer, og det er mer vanlig at når du kommer hjem til noen, så er det vin til maten, gjerne noe etter maten”

Økonomiens betydning nevnes av flere i tilknytning til ny tilværelse, og har blitt nærmere beskrevet tidligere i oppgaven (se 4.2.2.1). Tor betegner overgangen til pensjonsalderen som en kraftig overgang som kan karakteriseres som en sorgprosess, med potensielle konsekvenser for det sosiale nettverket: *”Når du går av som pensjonist, så går du gjennom en sorgprosess. At det nettverket du har, hadde. Den relasjonssituasjonen du var i, blir borte. Også sitter du der. Hva gjør jeg nå?”*. Videre sier han dette kan føre til hyggelige alkoholvaner, men også problematiske alkoholvaner. Overgangen til en ny tilværelse preget av ny type sosiale situasjoner beskrives også av Svein som en tilværelse der mat og måltid i større grad står i sentrum:

”(…) noe med adferdsmønster å gjøre, som henger sammen med alderen sannsynligvis. Hvis jeg er sammen med venner, så er det gjerne knyttet til god mat. Da jeg var yngre så var drikking i seg selv... et mer mål. Men nå hvis vi er sammen med venner så hører et samvittighetsfullt laget måltid til, det er en del av det sosiale i det. Ja. Så... det er kanskje mest fordi mat er en del av den sosiale omgang nå i større grad enn før. Ikke noe i veien for at man møtes til et vinglass ute i strøket. Men det er... nei, det er mest mat. En del av den sosiale omgangen.”

Måltidet som kontekst er viktig og hyppig nevnt av mange av informantene, og vil bli detaljert behandlet i kapittel 4.2.3 om situasjonsspesifikke forhold sin betydning for de handlinger som informantene foretar seg. Alder og pensjonsalder nevnes av flere. For eksempel sier Linda: *”Alder moderer konsumet. Vi har en bedre drikkekultur enn før, men vi drikker oftere enn før.”* og *”(…) nå drikker vi... mer enn vi noen gang har gjort tidligere i livet”*. Det virker å være bortfall av forpliktelser som er utslagsgivende for konsumet i den nye tilværelsen beskrevet av informantene. Dette følger ifølge flere med alderen, men Svein påpeker at det ikke nødvendigvis er alder, men ansvar for barn som er viktig: *”det skjer en endring når barna blir voksne. Så for meg vil ikke en endring i vanene være knyttet til for eksempel å bli pensjonist, men da barna flyttet hjemmefra så falt det et ansvar bort”*. Bortfall av dette ansvaret medførte fjerning av en hindring og virket befriende for alkoholkonsumet, ifølge Svein. Frihetsfølelse vektlegges også av Linda:

”også er det nok også knyttet til: Åh! Endelig har vi fri! Nå har vi ikke de der barna som vi skal passe på, nå trenger vi ikke være gode rollemodeller lengre, nå kan vi bare gjøre hva vi vil. Så det er nok knyttet til en... følelse av frihet, ja, du selv bestemmer over livet ditt.”

Også forpliktelser knyttet til arbeid ser ut til å være viktig for konsumet. Anne forteller om pensjonisttilværelsen: *”man trenger ikke tenke på: jeg må være på jobb i morgen”*. Også Arne påpeker denne sammenhengen, og ifølge informantene øker konsumet som følge av mindre forpliktelser i arbeidslivet: *”bindinger til arbeidslivet og sånt, tar det litt mer med ro, hygge seg med noe alkohol... at det for noen kan være en ting som det blir mer av, når man får tid til det”* (Arne). Linda hevder skillet mellom ferie og hverdag blir mer utvisket som pensjonist: *”...når du er pensjonert, så oppheves jo skillet mellom ferie og hverdag”*. Hun vektlegger også at forventninger senkes, man trenger ikke være *”frisk og på topp”* hele tiden og har muligheten til å *”gi oss selv litt mer slack”*.

Oppsummert kan vi si at informantene vektlegger bortfall av forpliktelser knyttet til enten jobb eller barn, og annerledes sosiale situasjoner, som viktig for et annerledes alkoholkonsum. Disse endringene følger ofte med alder eller overgang til pensjonisttilværelse, og kan i følge informantene føre til at alkoholkonsumet skjer hyppigere med lavere terskel.

4.2.2.3 Tradisjon/normer

Dette aspektet innenfor brede forhold relaterer seg til normer og tradisjoner knyttet til det samfunnet og det nettverket informantene er en del av, og som påvirker dem gjennom deres deltakelse i samfunn og et sosialt nettverk.

Tidligere har vi vært inne på informantenes anseelse av sammenkoblingen mellom alkohol og sosiale kontekster som, i informantenes ord, naturlig. Dette er også av betydning for deres valg av handlinger knyttet til alkohol som fellesskapsforsterker. Informantene, uavhengig av personlig konsum, anser alkohol for å være en naturlig og selvsagt del av en sosial sammenheng, og spesielt i selskapelige sammenhenger. Gunnar sier: *”Drikking i selskapelige sammenhenger er tradisjonsbetinget, helt klart, i min generasjon i hvert fall”*. Arne sier han ikke anser det naturlig for han å drikke, men påpeker på tross av det at alkohol hører hjemme i sosiale sammenhenger: *”De som er i en sosial sammenkomst er vant med at det er alkohol der, noe som gjør det til en naturlig del av en sosial sammenkomst”*. Utsagnet bidrar til

forståelse om hvordan informantenes alkoholnormer påvirkes av alkoholtradisjoner i samfunnet de er en del av. Liv forteller om en hendelse der hennes eldre nabo fortalte om alkoholnormer:

”Jeg husker jeg var yngre, som min eldre nabo sa med noen venner av henne, da var det sånn at hver gang noen tok til glasset, jeg skjønnte ikke det, så sa alle skål, også, du kunne liksom ikke drikke individuelt, alle måtte drikke samtidig. Ja, veldig rart. Så, det henger jo igjen på en måte, det var det du var vant med og vokste opp med.”

Flere av informantene bidrar til å etablere en kontrast mellom beskrivelsene av de som drikker og de som ikke drikker. Svein forteller: ”(...) at man da faktisk har gode venner som man kanskje ikke hadde hatt om man var en restriktiv, prippen og streng person”. Anne beskriver de som bestiller vann i en minglekontekst med et tilgjort toneleie som kan minne om en petimeter, litt tilbakeholden person: ”Nei, uff, jeg skal ikke ha, jeg skal bare ha vann”, og indikerer at de skiller seg ut. I sin beskrivelse av cruisepassasjerer som drikker mye alkohol påpeker Anne: ”men, mange av dem har kanskje vært streite og edru lenge”. Videre ordlegger Linda ”sensitive personer som ikke drikker”. Slike personkarakteristikk illustrerer hvordan alkoholkonsum kan være en standard så etablert at fravikelse kan medføre tilskrivning av negative egenskaper. Anne poengterer at valg av alkoholfrie alternativer kan medføre sosialt press:

”Også, om en bestiller alkoholfritt, så blir det sånn... (A påtar seg et overrasket ansiktsuttrykk) åh?... (A snakker i sitatstemme) Åh? Drikker du ikke? Nei, veldig lite. Sånn, men: Ja, du må ha, ta en liten skvett!”

4.2.2.4 Helse/sykdom

Bekymringer over negative helsekonsekvenser spiller til en viss grad inn på informantenes valg av handlinger. Det virker dog som om de fleste informantene ikke anser risiko tilknyttet alkoholkonsum til å angå dem i spesielt stor grad. Linda forteller for eksempel om hvordan de med alkoholproblemer er adskilt fra hennes eget nettverk:

”...folk som har problemer med alkohol, og det er jo også en stor gruppe, den vet jeg ikke noen ting om. Det er den der fylla blant de som fikser livene sine jeg snakker om... eller ikke fylla, men alkoholbruken blant de som fikser livene sine, som har orden på det, jeg snakker om.”

Ingen av informantene oppgir helseproblemer knyttet til deres alkoholforbruk, selv om kortsiktige konsekvenser av alkoholinntak beskrives av alle. Gunnar forteller: *”I hvertfall har jeg fylt 72 år uten noe særlig problemer med et relativt høyt alkoholforbruk. Det vil si, at jeg ligger langt over gjennomsnittet”*.

Informantene har en stor bredde i refleksjonene rundt helsekonsekvensene av alkoholinntak. Ofte relateres dette til fysiologiske konsekvenser: *”Ja, hva jeg vet mer enn de fleste vet er at det har med lever og hjerte og hjerne og sånn. Ehm, jeg tror røyking er verre. Kanskje”* (Anne), *”Antageligvis har man bedre helse av å være avholds, det vil jeg tro. Det er jo en gift”* (Svein). Dog virker det som det er konsensus blant informantene om at problematisk forbruk handler om mengde og kontekst. Måtehold blir svært ofte nevnt som en forutsetning når informantene snakker om positive konsekvenser av alkoholkonsum: *”Så lenge du greier å holde alkoholen på et visst nivå ser jeg på det som positivt. Den dagen du ikke greier det er det et problem. Og da bør man kanskje stoppe helt”* (Gunnar).

Sosiale problemer nevnes også av informantene som potensielle farer med alkoholforbruket. Her nevnes samfunnsøkonomi (Linda), familieliv (Gunnar) og karriere/yrkesliv (Tor) som elementer som kan rammes negativt av problematisk konsum. Tor deler en historie om en venn som ble alkoholiker: *”Jeg hadde en kollega som fikk sparken da han var 40 og da var han alkoholiker. Og det er en situasjon for han, men definitivt for hans familie”*. Gunnar sier om alkoholen:

”Nå er den kanskje blitt et stort problem for en del, ikke mesteparten, men for en del som ikke greier å stoppe. Da går det helt over styr, og det er veldig trist og det ødelegger familier, karrierer og helse og så videre. Så det er veldig negativt.”

Selv om alle informantene er inne på negative konsekvenser av alkoholen nyanserer flere informanter bildet ved å introdusere tanker om alkoholens positive konsekvenser for helsen. Her blir de psykososiale konsekvensene ansett som oppveidende for de negative fysiske

konsekvensene: ”holdes det på et relativt lavt nivå kan nytten og hyggen veie opp for ulempene” (Linda). Følgende sitater bidrar til å illustrere dette:

”Men... så har vi spørsmålet om de positive effektene ved det skulle gi bedre helse. Ved at man da faktisk har gode venner som man kanskje ikke hadde hatt om man var en restriktiv, prippen og streng person” (Svein) og ”Mange eldre blir deprimerte. Alkohol kan kanskje hjelpe eldre som er deprimerte, hvis det kan hindre nedstemthet. Da er det bedre enn lykkepiller” (Linda)

Informantene tar negative helsekonsekvenser på alvor, selv om de tilsynelatende ikke anser seg selv som spesielt utsatte. Tor sine opplevelser tilsier at erfaring med sykdom kan ha en effekt på alkoholkonsumet. Tor forteller at etter han gikk igjennom en alvorlig sykdomstilstand stoppet han å drikke alkohol på grunn av inkompatibilitet mellom medisiner og alkohol. På oppfølgingsspørsmål om han er bekymret for helseskader av alkoholen utover dårligere effekt av medisiner svarer Tor: ”Nei, jeg er ikke redd for det. Men jeg vet at alkohol reduserer effekten av piller... og da er ikke et glass alkohol verdt det”. Også Linda påpeker denne koblingen mellom medisinbruk og alkohol: ”For mye alkohol er dårlig for helsa, og blanding av medikamenter og alkohol skal en være veldig forsiktig med”.

Oppsummert kan vi si at informantene er reflekterte til alkoholens betydning for helse og sykdom ved at de veier positive og negative konsekvenser mot hverandre. Samtidig kan det se ut til at de ikke anser alkoholproblemer til å ha stor relevans for dem selv. De aller fleste informantene vektlegger moderasjon i mengde alkohol som den viktigste forutsetningen for helsebevaring.

4.2.2.5 Effekter av intoksikasjon

Effekter av intoksikasjon, eller rus, beskrives av deltakerne som nært knyttet til sosiale konsekvenser. Det kan dermed være rimelig å anta at informantenes motivasjon for inntak av alkohol som en fellesskapskatalysator vil være påvirket av deres erfaring med effektene av rusen som oppstår som følge av inntak. Informantene medgir at samtaler glir lettere, at rusen svekker hemninger og senker terskelen for å ta kontakt med andre. Situasjoner ruller lettere og det kan snakkes om ting som ellers er vanskelig. Rusen gir en god følelse som er viktig for den sosiale situasjonen, i følge informantenes uttalelser. Gunnar forteller illustrerende: ”Jeg

antar det er virkningen på folk som gjør at de slapper av, de løsner opp. Noen trenger kanskje stimuli for å i det hele tatt kommunisere eller komme seg opp og frem i livet”.

Rusen oppleves også av og til som negativ. Svein omtaler den som en omkostning: *”...jeg blir jo alltid sløv av å drikke. Så det har en liten omkostning. Men den tar jeg veldig gjerne for å kunne ha det hyggelig sammen med venner”.* Andre påpeker at alkohol gjør en sliten eller trøtt, og dette oppgis som hovedgrunnen for å begrense forbruket per anledning. Linda sier: *”(...) fordi vi er blitt så gamle som vi har blitt, så setter vi veldig pris på at neste dag står der jomfruelig og klar, at du ikke våkner med tungt hode”.* Liv påpeker også negative erfaringer som bevissthetstap: *”Ja, jeg har en veldig negativ erfaring, og det har skjedd meg flere ganger. Når jeg drakk whisky, så fikk jeg blackout”.* Slike erfaringer former også alkoholkonsumets rolle i sosiale kontekster, og gjør at informantene modererer konsumet for å unngå fyllekuler.

4.2.3 Situasjonsspesifikke forhold

I dette delkapittelet vil det gås nærmere inn på hvordan aspekter knyttet til ulike spesifikke situasjoner påvirker valg av handling fra informantenes side i deres utøvelse av alkohol som fellesskapskatalysator. Dette skiller seg fra brede forhold ved å relatere seg smalere og nært til situasjonene informantene befinner seg i.

4.2.3.1 Sosialt press og forventning

Informantene beskriver sosialt press eller forventning om å drikke alkohol i flere ulike situasjoner. I tilknytning til arbeid nevner Tor en historie om hvordan drikking var nødvendig for å bygge tillit: *”Også er det mye drikking, mye sosialt, så... ja, i den sammenhengen, hadde ikke vi tatt et glass vodka eller hva det var de serverte, så ville de fått, da ville vi hatt et problem med dem. Så i den sammenhengen var det riktig”.* Videre forteller Tor om at behovet for alkoholinntak i arbeidslivet var så stort at han ble nødt til å kamuflere det faktum at han ikke ønsket å drikke så mye. Også Anne forteller om forventninger til alkoholbruk i profesjonelle kontekster: *”(...) det gjelder mest at jeg må være ute med mannen min... må og må, fru blom. Men, han som politiker og tidligere embetsmann... og sånn. At, det er forventet. Jeg skal ikke si plikt, men... sånn skal det være”.* Linda forteller om sosialt press i forkant av

et foredrag hun skulle holde under en lunsj, og beskriver det som kan karakteriseres som påtvunget kos:

”(...) og det ble servert Champagne. Også sier min venninne: ’ja, men du kan jo bare ta et lite glass’, også sier jeg: ’nei, jeg skal holde foredrag, jeg drikker ingenting før det’, også sier hun: ’jamen et lite glass kan du vel ta’. Sånn at, du har jo den hele tiden ikke sant, i mange forskjellige sammenhenger, nå skal vi kose oss, da tar vi et glass”

Anne beskriver drikkepress som veldig indirekte, og lanserer erfaringer med sosial påvirkning lik den Linda beskriver over. I følge Anne er det vanlig med sosiale reaksjoner som overraskelse dersom en velger alkoholfrie alternativer, etterfulgt av press til å drikke, illustrert ved følgende sitat: *”men jeg har også opplevd det at, når vi er ute... med politikere, eller sånn diplomat... sånn at det er... ’HALLO! Nå må du nesten...’ ”* (Anne)

Liv hevder det ikke er en forventning å servere alkohol dersom hun har besøk om ettermiddagen. Sosiale forventninger kan altså være styrt av normer knyttet til tidspunkt. I følge Tor er det vanlig å bli utsatt for forventningen om alkoholkonsum i hverdagen: *”Selv om i min omgangskrets, ”men kjære du kan vel ta et glass vin”. Og da er det like godt å si nei. Fordi, det betyr ikke så mye, jeg har det like hyggelig”*. Flere av informantene imøtekommer det sosiale presset ved bruk av ulike handlinger, som vi kommer tilbake til i kapittel 4.2.4.1.

4.2.3.2 Normer

Informantene nevner flere ulike situasjonsspesifikke normer. Det kan synes som om effekten av alkohol bidrar til å skape en uformell kontekst som gjør det lettere å samarbeide. Som tidligere nevnt snakker for eksempel Gunnar om hvordan alkohol brukes i profesjonelle sammenhenger for å senke terskelen til samarbeid og profesjonell omgang. Anne forteller:

”Jeg vet ikke hva, hvorfor det har med alkohol å gjøre, men, for meg, det er noe med å treffe kollegaer og... gode venner og... også blir det liksom, jøss, jeg har ikke sett deg på fire år, hvordan står det til? Skal vi ikke treffes etterpå og kanskje planlegge noe jobbrelatert eller noe sånn. Men det er i alle fall mye alkohol på sånne ting”

Flere av informantene hevder at alkohol og arbeidsliv passer svært dårlig sammen, mens eksemplene over løftet frem av Gunnar og Anne relaterer seg til arbeidslivtilknyttede sammenhenger og alkohol oppleves der av flere for å ha en funksjon. Alkoholens betydning for å skape en mer uformell og avslappende stemning ser ikke ut til å begrense seg til arbeidslivet. Flere steder der sosial omgang er en del av situasjonen argumenteres det for at alkohol tilfører situasjonen noe. Linda beskriver for eksempel hvordan alkoholbruk kan bidra til bearbeiding av sterke inntrykk etter en kulturopplevelse:

”(...) vi så en oppsetting av Orwellromanen, som er helt skrekkelig. Altså, den dreier seg om det totalitære samfunnet i all sin grusomhet. Og da var vi så rystet at vi ikke orket å spise middag etterpå, vi bare måtte drikke noen glass vin, og vi gjorde det, fordi det var liksom sånn, måtte ta ned opplevelsen.”

Anne snakker også om alkohol som et verktøy for å overkomme utfordringer, for eksempel etter en vanskelig dag på jobb: ”*Jeg har ikke, hva skal jeg si, behov for det. Eller kan hende, før når jeg hadde en jævlig dag på jobb, at jeg tok et glass vin til middag eller et eller annet, men ikke mer enn det*”. Det kan synes som alkohol gjør det lettere å realisere formålet med den sosiale interaksjonen, enten det er ønske om profesjonelt samarbeid, bearbeiding av følelser eller snakke om ting som ellers er vanskelig å snakke om. Linda forteller om sistnevnte: ”*Alkohol gjør at man kan snakke sammen om ting det ellers kan være vanskelig å snakke om. Etter to glass vin blir samtalene gode, og man får bedre samtaler med alkohol siden det svekker på hemninger. Allerede gode samtaler kan bli veldig gode*”.

Som det fremgikk av kapittel 4.2.1.1 om å drikke alene synes det viktig for flere av informantene at det er noen tilstede sammen med en når man drikker. Derfor kan det late som at beslutningen om å drikke kan påvirkes av om en sosial setting er etablert eller ikke. Linda påpeker at hun tror drikking alene er et tabu som er i ferd med å forsvinne, men påpeker likevel at hun har en følelse av at det ikke er bra: ”*For jeg har nok også den følelsen av at... 'ooh, det er ikke bra å drikke alene' (sitatstemme), det tror jeg ikke er sant, men det er i alle fall sånn det fungerer*”. Hvorvidt situasjonen er sosial eller ikke sosial er av betydning for informantenes beslutning om å drikke. Drikking alene ser for de fleste ut til å være unntaket, også de som ikke ser på drikking alene som noe negativt.

Informantene nevner også flere normer assosiert med å ikke innta alkohol. Dersom andre mennesker som er tilstede i situasjonen blir påvirket negativt modereres eller opphører konsumet til de fleste informanter. Linda forteller om hvordan konsekvenser av rus kan påvirke barn eller andre: *”Fordi jeg synes alle skal kunne dele, også er det nettopp det med personlighetsforandringene som man ikke riktig selv vet når inntreer, men som unge mennesker... og sensitive personer som ikke drikker selv, kan reagere på, det synes ikke jeg er fint”*. Arne forteller samsvarende: *”(...) en del sammenhenger hvor på en måte du også vet at de som er der vil rygge litt tilbake, man må liksom føle litt i forhold til hva de synes om det. Og da vil det være upassende at man driver med det selv”*, og beskriver med dette hvordan andres bedømmelse av konsum påvirkes av hva som oppleves som en upassende situasjon

4.2.3.3 Tidspunkt

Tidspunkt er en situasjonsspesifikk faktor som påvirker alkoholkonsum. Dette relaterer seg særlig til tidspunkt på dagen, der kvelden og siste halvdel av dagen ser ut til å være foretrukket. Drikking tidligere på dagen skjer kun unntaksvis. Gunnar påpeker: *”på dagtiden nytes ikke alkohol”*. Denne holdningen synes å være gjennomgående hos alle informantene. Begrunnelsene kretser rundt konsekvenser av intoksikasjon, enten i form av utmattelse og søvnløshet, eller i form av å være ute av stand til å gjøre prestasjonskrevende gjøremål. Om alkoholens utmattende konsekvenser forteller Linda at alkohol tidlig på dagen ofte utløser et behov for å sove. Svein forteller også om fysiske konsekvenser knyttet til alkoholkonsum tidligere på dagen: *”Vi drikker ikke... aldri, eller veldig sjelden, vin til maten hvis det er på ettermiddagen. Vi blir litt uopplagte av det, men... hvis det er sist på dagen så er veien mye kortere til det”*. Liv sier hun *”blir litt rørete”* av drikking tidligere på dagen og spør *”hvordan skal resten av kvelden bli, liksom? Skal jeg bare gå og legge meg?”*. Ønsket om å unngå konsekvenser av intoksikasjon gjør at hun begrenser forbruket til kvelden.

Arne hevder det er problematisk å drikke tidlig på dagen. Når spurt om det å drikke alkohol på dagtid versus kveldstid sier Arne: *”Det er ikke noe sånt veldig godt argument for det, bortsett fra, selvfølgelig at, du skal fungere på dagtid... du skal omgås andre, plutselig skal... trenger du å kjøre en bil, og da er det problematisk”*. Både å *”omgås andre”* og å *”fungere”* anses her som potensielle kilder til problematikk.

Hvorvidt alkohol passer eller ikke kan endres innenfor rammene av samme kontekst avhengig av tidspunkt på dagen. Liv forteller for eksempel at servering av alkohol til gjester er naturlig på kvelden, men ikke naturlig tidligere på dagen, da det bare skjer unntaksvis. Videre forteller Linda: *”Vin alltid om kvelden, aldri om dagen. Det har sammenheng med at hovedmåltidet blir skjøvet til sent, til ni eller halv ti. Da er det lettere å bestemme seg for å drikke vin. Hvis det er middag tidligere er det ofte ikke alkohol med”*.

Imidlertid nevnes ulike unntak der alkohol likevel drikkes tidligere. Gunnar sier: *”En sjelden gang rundt lunsj, og det er gjerne i forbindelse med en golfkonkurranse...”*. Unntakene synes å konsentrere seg rundt spesielle anledninger som for eksempel fullførelse av golfkonkurranse (Gunnar), fullføring av gåturer i utlandet (Linda) eller spesielle lunsjanledninger (flere). Informantene påpeker at drikking tidligere på dagen skjer unntaksvis, og er forbundet med moderat inntak (én enhet). Anne beskriver forholdet mellom alkohol og tidspunkt som en regel: *”(...) det er vel en regel at en drikker aldri før klokken fem”*.

4.2.3.4 Typiske anledninger

Det er enkelte anledninger informantene snakker særskilt mye om, og som derfor er relevante å trekke frem spesielt. Enkelte informanter vektlegger viktigheten av å ha en arena eller en ramme for alkoholkonsum. Liv forteller om upassende kontekster: *”Sånn vanlig liv på gata og trikken og bussen og offentlige steder hvor du ikke, holdt på å si, setter deg ned ved et bord da, eller lignende”*. Liv sier at man må ha en kontekst eller anledning. I forlengelsen av dette kan det synes som etablering av enkelte typer anledninger er spesielt sentrale for alkoholkonsum hos informantene. Måltidssituasjonen trekkes spesielt ofte frem som en vanlig arena for alkoholkonsum og flere informanter betegner alkohol og måltid som en naturlig sammenkobling. Flere ulike perspektiver på denne sammenkoblingen fremføres av informantene. Alkohol kan sees på som en komponent som utgjør en del av selve måltidet, jamfør Tor sin beskrivelse:

”Du kan tenke deg, den beste sammenligningen jeg kan gi deg... en god biff uten saus, det er en god biff uten vin. Altså, det er en del av totalopplevelsen. Så en Béarnaisesaus til en god biff er også en del av totalen og et glass vin er med å fylle opp totalen”

Tor beskriver dette videre som ”*visse kontrakter*” mellom ulike typer alkohol til ulike typer mat, for eksempel hvitvin og reker, en kombinasjon som også nevnes av Gunnar. Kombinasjonen, eller kontraktene, mellom mat og vin kan henge sammen med mat som begrensende for intoksikasjonseffekten av alkohol. Linda forteller: ”(*...*) *folk som både spiser og drikker, sånn at du får ikke den der råfylla som du får på tom mage*”. Videre forteller Linda at hun pleier å spise et buffermåltid i forkant av anledninger der hun drikker mer alkohol enn hun pleier: ”*Det er vel en sånn typisk sammenheng der man går dit, og man vet at, nå blir det mer alkohol enn det man pleier, og så tar man litt sånn forholdsregler på forhånd kanskje, drikker melk eller spiser et måltid så man liksom ikke... ja*”. Det kan således tenkes at sammenkoblingen mellom mat og vin begrunnes i matens modererende effekt på intoksikasjon. Tor beskriver forholdet mellom mat og alkohol som balanseskapende: ”*Det ville ikke være naturlig å komme ut, føler jeg da, å komme helt, skal vi si, uten noe i munnen, av mat, og bare ta et glass vin. Det må henge noe sammen med det... potetgull for den saks skyld. Men altså, det bør være en liten balanse i dette her*”. Smak kan i følge informantene også heves som følge av vin til måltidet. Gunnar beskriver hvordan vin kan styrke matopplevelsen:

”(*...*) så er det ikke alltid at vertinnen er så veldig opptatt av hvilken vin som passer til hvilken mat, og da blir det alkoholen ofte, som er det som er et resultat. Er vertskapet veldig opptatt av at man skal matche vin med mat, så blir det begge deler. Både det kulinariske og det vinmessige”

Svein forteller at måltidet er blitt en større del av den sosiale omgangen med alderen, og at den nye tilværelsen som følger med den er en grunn til at alkoholkonsum legges til måltider i større grad nå enn før. Linda oppsummerer dette poenget ved følgende illustrerende utsagn: ”*Tidligere da vi var unge, så drakk vi te og... spiste vafler. Og nå har vi ordentlige, litt sånn elegante måltider og... og alkohol istedenfor*”. I kapittel 4.2.3.1 var vi inne på sosialt press og forventninger. Anne tar opp dette i forbindelse med måltidsituasjonen, og forteller om forventninger:

”Jeg tror veldig mye det er faktisk ubevisst, at folk i ulike situasjoner... Og det er derfor jeg ikke vil bruke ordet press, men det er litt sånn; dette vi forventer at... du er invitert ut til sånn trerettens middag, ikke sant. Og det er, sånn, det skal være ditditditditdit (gestikulerer en liste på rams)”

Oppsummert kan vi si at måltidssituasjonen bærer med seg koblinger, eller kontrakter, til alkoholkonsum hos informantene.

4.2.3.5 Relasjon til andre

Nettverk og aktørene som er tilstede i konteksten påvirker alkoholkonsumet. Som vi har vært inne på påpeker flere informanter at drikking rundt barn er spesielt upassende. Linda sier: *”Man unngår å drikke når det er barn tilstede, fordi de kan reagere på personlighetsforandringer hos folk som drikker, og som de ikke helt vet selv når inntreffer. Det er ikke fint”*.

Dette synspunktet modereres noe av Liv som påpeker at hun ikke har *”forbudsholdningen”* knyttet til drikking rundt barn, men også hun oppgir at forbruket modereres. Linda gir uttrykk for at det er ønskelig at alle skal kunne dele fellesskapet rundt alkohol: *”Det skal være likt for alle, alle, eller nesten alle, skal kunne dele den hyggen som er rundt alkoholen. Derfor drikker vi ikke når alle ikke kan det”*. De fleste informantene oppgir at deres nettverk drikker alkohol, her illustrert gjennom Gunnars utsagn: *”Det nytes alkohol i min omgangskrets, alle gjør det med unntak av én av mine nærmeste, som ikke gjør det på grunn av helse”*. Arne sier at han ikke synes det er naturlig å servere alkohol hjemme hos seg selv, og forteller at han ikke har merket noen reaksjoner på det: *”De vi har som gjester vet litt hvordan det er”*. Relasjon til andre i den gitte konteksten er derfor

4.2.4 Handlinger

Her beskrives de handlinger som informantene antar i møte med det sentrale fenomenet. Handlingene består av strategier og interaksjoner informantene foretar seg knyttet til ulike aspekter av det sentrale fenomenet. Informantenes ulike motivasjoner utleder en variasjon i valg av handlinger. Handlingene påvirkes også av en rekke forhold, beskrevet i kapitlene om brede forhold og situasjonsspesifikke forhold. Her beskrives tilpasning/integrering, kamouflasje, drikke alkohol, avvike normer og måtehold/moderasjon.

4.2.4.1 Tilpasning/integrering

Flere informanter beskriver situasjoner der de tilpasser sitt alkoholkonsum for å integreres eller inkluderes i det kollektive flertallet som drikker alkohol. Arne er det tydeligste eksempelet på dette, da han egentlig ikke drikker alkohol. Når spurt om alkoholkonsum svarer Arne:

”Det er for det første aldri alene og ikke hjemme eller noe sånt, men det er hvis du er i selskap, tilstelninger og arrangementer og sånt, hvor det serveres alkohol, og du ser på en måte at... nå tar vi dette her og nå også... får det være det. Så det er i sånne sammenhenger at det dukker opp. Ikke sånn at vi hadde gjort det på eget initiativ eller noe sånt, altså. Nei”

Arne beskriver denne tilpasningsprosessen videre: *”Hvis jeg er i et selskap hvor jeg ser at ingen har noe alkoholfri vin, og jeg ikke kjører, da er det helt absolutt, og da kan det være jeg tar meg et glass, eller, følger med på lasset eller tar et glass eller to”*. At omstendighetene omtales som absolutte dersom flere forhold (mangel på alkoholfrie alternativer og ingen bilkjøring) innfris kan for Arne føre til at han *”følger med på lasset”* og drikker alkohol, selv om dette er unntaksvis og han oppgir å ikke ha med alkohol i hverdagen i det hele tatt. Ønsket om innpassing til flertallet understrekes ved følgende utsagn: *”(...) og andre ganger hvis jeg ikke kjører så synes jeg det heller ikke er naturlig å drikke, men da kan det være sånn at jeg istedenfor å lage veldig mye styr og særordninger og sånn, tar et glass hvor jeg liksom har en liten sånn litt pragmatisk innstilling til akkurat det”*. Anne forteller at hun unngår vann som drikke i sosiale sammenhenger ettersom dette av og til påkaller negative reaksjoner, og at hun heller velger alternativer som ingefærøl eller eplemost for å imøtekomme sosialt press eller forventning:

”Jeg sier aldri at jeg bare skal ha vann. Jeg sier jeg skal ha eplemost eller.. sånn... og stort sett går det bra altså, men, det er bedre å si at jeg skal ha sånn ingefærøl eller eplemost enn at (gjør til stemmen, pedantisk) ’nei, uff, jeg skal ikke ha, jeg skal bare ha vann’. Det gjør jeg ikke”

4.2.4.2 Kamouflasje

Svein og Tor beskriver tilfeller der de ikke har ønsket å drikke alkohol, og har forsøkt å kamuflere at de ikke drikker ved å late som de drikker. Tor beskriver en situasjon i arbeidslivssammenheng før han stoppet å drikke:

”(…) det er ikke til å nekte at det ble litt vin til middagene, det gjorde det. Men jeg hadde en regel, alltid når jeg var ute og representerte, hvis jeg ble sittende etter middagen og drikke, så etter kaffe så skulle man ha en konjakk eller slikt noe, ba jeg alltid om å få en Cuba Libre, eller rom og cola, for da var avtalen min med kelneren, da skulle det bare være cola”

Som vi var inne på i kapittel 4.2.3.1 kan alkohol i slike sammenhenger oppleves viktig for tillitsbygging. Tidligere var vi inne på Svein sitt utsagn om å late som han drikker fremfor å fortelle at han kjører bil og derfor ikke kan drikke. Om å ikke ødelegge den gode kollektive stemningen forteller Svein:

”Ja, hvorfor det. Nei, det... noe av... antageligvis poenget med alkohol er at det skaper en sånn, kanskje til og med kunstig fellesskapsfølelse og... når noen stiller seg utenfor det ved... demonstrativt å... da er det ikke akkurat fremmende for den gode kollektive stemningen hvor man deler en last sammen”

Kamuflering av at man ikke drikker begrunnes her med et ønske om å ikke bryte ut av en kollektiv stemning, der fellesskapet understrekes ved bruk av betegnelsen om å dele en last sammen.

4.2.4.3 Drikke alkohol

Et flertall av informantene drikker alkohol, og alle utenom to drikker alkohol jevnlig. Som vi har vært inne på i kapittel 4.1 er fellesskapsøken en sentral motivasjon for alkoholkonsum, og under påvirkning av ulike forhold (kausale, brede og situasjonsspesifikke forhold) velger mange av informantene å konsumere alkohol i ulike sammenhenger. Denne strategien påvirkes også av at informantene har fått mindre ansvar og forpliktelser i hverdagen, da som oftest knyttet til hjemmeboende barn og arbeidsliv. Dette synes å dreie konsumet inn i et hyppig og moderat konsummønster. Som tidligere nevnt har også normer knyttet til situasjonen og til samfunnet informantene er en del av betydning for informantenes valg om å drikke (se 4.2.2 og 4.2.3).

4.2.4.4 Avvike normer

Som etablert gjennom beskrivelse av normer knyttet til brede og situasjonsspesifikke forhold beskriver informantene normer om alkoholkonsumets tilknytning til sosiale kontekster. Informantene beskriver alkohol på en måte som kan gi inntrykk av at alkoholkonsum er en standard snarere enn et aktivt valg informantene foretar seg. En strategi valgt av to av informantene er avvik fra normene om alkoholkonsum, altså en beslutning om å ikke drikke alkohol. Arne forteller at han anser alkohol som en naturlig del av en sosial sammenkomst, men at dette ikke er naturlig for han og at han aldri drikker eller serverer alkohol når han har gjester hjemme:

”(...) på en måte bare blitt sånn at vi inviterer noen, også bruker vi det ikke, også velger vi jo selv hva vi skal servere, også synes jeg ikke det er nødvendig å be om unnskyldning for at vi ikke drikker vin, for å si det sånn”

Som vi har vært inne på er det flere forhold som kan påvirke beslutninger omkring alkoholkonsum. Tor baserte sin beslutning om å bli avholds på alkoholens virkning på medikamenter han tar. Tor beskriver sin reaksjon når han blir presset til å drikke et glass vin: ”(...) da er det like godt å si nei. Fordi... det betyr ikke så mye, jeg har det like hyggelig”.

4.2.4.5 Måtehold/moderasjon

Alkoholkonsumet til informantene akkompagneres av en innstilling som gir seg utslag i et ønske om kontroll over situasjonen, ofte mediert gjennom mengdemoderasjon. Med unntak av Arne og Tor drikker alle informantene alkohol jevnlig, og uavhengig av om informantene drikker eller ikke tar alle forbehold om moderasjon i måten alkohol drikkes på i den gitte situasjonen. Gunnar sier: ”Så lenge du greier å holde alkoholen på et visst nivå ser jeg på det som positivt”. Linda fremhever hvordan konsumet har blitt påvirket av alder, og forteller: ”Vi har en bedre drikkekultur enn før, men vi drikker oftere enn før”. Videre forteller Linda om sitt eget forbruk, som er illustrerende for flere av informantenes måte å drikke alkohol på: ”Rundt fire ganger. Tre til fem ganger i uka, men sjelden mer enn to enheter”. At konsumet som hovedregel innebærer en til to enheter alkohol understrekes ved samtlige informanters utsagn om ”et glass vin”, ”en øl” og lignende. Arne advarer mot at alkoholkonsumet ikke må bli for innvevd i dagliglivet: ”Alkohol kan løse opp en situasjon, men er farlig om det blir en regel siden det da vil være mange som får bivirkninger fremfor gode virkninger” og Liv

påpeker *”man bør ikke miste kontrollen helt”*. Også Anne påpeker: *”(...) og det er viktig om det ikke går over grenser”*.

Kontroll over situasjonen synes å være et viktig tema for informantene, og virker fremtredende for hvordan informantene beskriver sitt alkoholkonsum. Gunnar, som oppgir at han ofte drikker mer enn tre glass vin om dagen, forteller: *”(...) men jeg er aldri noe overstadig. Det vil i alle fall være veldig, veldig sjelden”*. Svein forteller om hvordan alkoholkonsumet kontrolleres: *”Jeg drikker, jeg blir ikke dårlig.. får ikke blackout, jeg har helt kontroll”*.

4.2.5 Konsekvenser

Valg av handlinger innebærer ulike konsekvenser som redegjøres for i dette delkapittelet. Forholdet mellom handlinger er ikke stringent nok til at vi kan si valg av én handling fører til én konsekvens. Enkelte av handlingene innebærer flere konsekvenser.

4.2.5.1 Identitet

Beslutninger om å avvike normer og velge å ikke drikke alkohol er forbundet med utslag i sosial identitet blant informantene. Som vi var inne på i kapittel 4.2.2.3 om tradisjoner/normer knytter mange informanter negative personkarakteristikker til det å ikke drikke alkohol. Dette kan tyde på at informantene som velger å ikke drikke blir tilskrevet identiteter som prippen, tilbakeholden og streng. Arne snakker om at han må se på alkoholforbruk at han *”må se det litt sånn utenfra”*, og sier: *”Nei, altså, nå kan du si at jeg er i en sånn situasjon at jeg vet ikke så mye om det, egentlig”* og stadfester på denne måten et skille mellom seg selv om de som drikker alkohol. Arne sier alkohol er noe som dukker opp ved spesielle anledninger, og at det ikke oppsøkes eller tas initiativ til.

Informantenes uttalelser om alkoholens plass i måltidsituasjonen og hvordan vin kan bidra til å bedre maten og matopplevelsen knytter informantenes alkoholkonsum til kulturelle uttrykk. Alkoholkonsum i tilknytning til interesser og kulturelle aktiviteter som golf, teater og kino understreker også hvordan alkoholkonsumet kan sies å være en del av informantenes identitetsuttrykk.

4.2.5.2 Uformell arena

Som vi har vært inne på tidligere fremstår ønsket om å dekke sosiale behov som en motivasjon for inntak av alkohol som fellesskapskatalysator (se 4.2.1.3). Her er behovet for å skape en åpen, transparent og ærlig kontekst for å fremme samtaler og sosiale møter fremtredende: *”Jeg vet ikke om det er sant, men jeg tenker at alkohol åpner på hemninger og fremmer samt får i gang gode samtaler som ellers ville vært vanskelig”* (Linda). Foruten begrunnelser som hygge brukes også behovet for tillitsbygging eller som fasilitator i profesjonelle kontekster som en begrunnelse for alkoholbruk som fellesskapsfremmende middel. Det virker som alkohol kan bidra til å realisere formålet med en del sosiale behov. Informantene ser ut til å oppleve at alkohol tilfredsstiller disse behovene: *”Man møtes for å kommunisere, av ulike grunner. Men det er en grunn til å kommunisere, enten politisk eller dagligdags. Hva spiller alkoholen inn? Den løsner på bånd, uansett sammenhengen”* (Gunnar), *”Lettere å gå rundt å prate med folk med et glass i hånden enn uten det glasset i hånden”* (Gunnar). Også etablering av uformelle kontekster i arbeidslivssammenheng vektlegges, her eksemplifisert av Anne:

”Ja, det er sånn at det viktigste kontaktene på konferanser, mener mange, skjer på kvelden når man sitter i baren og, nå har vi opplevd eller overlevd flere keynotes og ditten og datten og blablabla. og nå skal vi... ’what do you really think about that jerk from Sweden?’”

Tor forteller at å drikke alkohol er en måte å roe seg ned på i forbindelse med jobb, før han sluttet å drikke:

”(...) men når du arbeider internasjonalt og reiser mye og har med deg en del problemer hjem, så skal du roe hodet ditt samtidig som du skal forsøke å konsentrere deg. Det er egentlig en selvmotsigelse, fordi konsentrasjonen går ned samtidig som du drikker. Men det er i alle fall en grei måte å roe seg ned”

Følgende to sitater fra Svein bidrar til å illustrere det samme:

”Ja, så er den en helt typisk kontekst, ja okei, kanskje slutten av en lang arbeidsdag med noen utfordringer som man har løst, ikke minst, så noe å glede seg over... ja, nå tar vi et vinglass, nå har vi fortjent et vinglass”

og ”vært barnevakt for barnebarna, og vi er bra slitne, ja, nå har vi fortjent et vinglass, klokken er ni på kvelden og da kan vi slappe litt av og.. spente nakkemusklene og slappe av sammen med et vinglass”. Linda påpeker at rusen gir seg utslag i sosiale konsekvenser: ”Jo mer påfallende rusen er, jo mer fjollete blir samtalen. Det er fint i særlig gamle folks liv, at man kan bli litt fjollete”. Å drikke alkohol virker assosiert med etablering av en kontekst preget av avslapping, belønning og en uformell ramme, som synes å gjøre det enklere kommunisere og slappe av, ifølge samtlige informanter.

4.2.5.3 Stemningsendring

Situasjoner betegnet av positive adjektiver som hyggelig, gledelig og koselig kan sies å utgjøre en stor motivasjon for bruk av alkohol som fellesskapskatalysator. Å drikke alkohol er for de fleste informantene følgelig assosiert med endring av stemningsleie, resulterende i en mer hyggelig kontekst. Som vi tidligere har vært inne på karakteriserte Svein alkoholens hyggefremmende egenskaper som ”grunnleggende med alkoholen”. Liv forteller: ”Går du ut og spiser lunsj med noen og man skal ha det hyggelig, så kanskje... et glass hvitvin, liksom”. Linda påpeker dette som en følelse av at alle vil henne vel:

”Altså det å gå ut og drikke et glass vin, altså gjøre det i Dublin der du sitter på en pub, og det er fullt av mennesker rundt deg, ikke sant. Og alle snakker litt med hverandre og du har en følelse av at alle vil deg vel, ikke sant, og alt er kult”

Driking av alkohol blir for nesten alle informantene knyttet til hygge, selv om bildet nyanseres av Tor, som sier han personlig har det like hyggelig med og uten alkohol. Likevel anerkjenner Tor alkohol som en stemningsendrende agent, som illustrert av sitatet i delkapittelet nedenfor.

4.2.5.4 Kollektivitet/fellesskap

Et resultat av å drikke alkohol er etablering av et fellesskap, eller en kollektivitet, i situasjonen informantene inngår i. Tor nevner dette i sin beskrivelse av alkohol som en måte å bryte isen på: ”Du slapper av, du roer deg ned.. jeg vet ikke, du får vel en slags form for parallell situasjon på begge sider som gjør at man begynner å finne et felles multiplum i den der situasjonen, jeg vet ikke”. Fellesskap eller kollektivitet som resultat av alkoholkonsum

tydeliggjøres gjennom beskrivelser om hvordan alkohol er nært knyttet til ”det sosiale” og hvordan informantene endrer adferd for å tilpasse seg flertallet. Dette eksemplifiseres gjennom informantenes uttalelser om tilpassing og kamuflering av alkoholfri drikke for å passe inn i det som av Svein blir kalt for ”den gode kollektive stemningen”. Som vi har vært inne på kan dette være et resultat av sosialt press eller forventning: ”For meg er det mest sånn sosialt, i situasjoner hvor andre gjør det og... som sagt, jeg vil ikke kalle det for press, men det er en del av det sosiale” (Anne).

4.2.5.5 Sosial ekskludering

Flere ting tyder på at beslutning om å ikke drikke alkohol virker sosialt ekskluderende. Vi har tidligere vært inne på informantenes erfaringer om sosialt press knyttet til alkoholbruk. Av og til kommer dette til uttrykk svært direkte: ”Han drakk. Og han var veldig sånn, jaja, nå må du ta, må du ta.” (Tor). Informantene forklarer drikkepress som indirekte og som en skjult, av og til ubevisst forventning. Anne forteller: ”jeg skal ikke si press, men det er forventet, nesten..” og ”At, det er forventet. Jeg skal ikke si plikt, men.. sånn skal det være”. Videre indikerer tilpassings- og kamufleringsstrategier et betydelig press for å bli med, og informantene tilpasser sin adferd for å få til dette. Selv når de egentlig ikke drikker påpeker informanter at de endrer alkoholadferdsmønster på en måte de ikke ville gjort om det ikke var for situasjonen de nå befant seg i:

”(Alkohol drikkes) aldri alene og ikke hjemme, men hvis du er i selskap, tilstelninger og arrangementer og sånt, hvor det serveres alkohol, og hvor du ser på en måte at... nå tar vi dette her nå også... for det være det. Så det er i sånne sammenhenger at det dukker opp. Ikke sånn at vi hadde gjort det på eget initiativ eller noe sånt, altså. Nei.” (Arne)

På bakgrunn av det sosiale presset og forventningene knyttet til alkohol og flere av informantenes forsøk på å tilpasse seg situasjoner med alkoholkonsum selv om de selv ikke ønsker å drikke, er det flere holdepunkter for å anta at beslutningen om å ikke drikke gir seg utslag i sosial ekskludering.

4.2.5.6 Reaksjoner på rus

Konsum av alkohol er assosiert med fysiske reaksjoner. Flere av informantene beskriver forholdet mellom negative og positive konsekvenser på rus. Svein beskriver ved flere anledninger rusen som en pris man må betale for å kunne ha det hyggelig:

”Jeg har ikke veldig stor toleranse for alkohol, så jeg... ja, det er gjerne sånn besøkestid. Drikker, får en lett rus, har det hyggelig, og etter et par timer så er toget litt gått, og da begynner jeg å bli litt, kanskje litt søvning og sløv. Så det er en bevisst omkostning med det, som jeg som sagt gjerne betaler for å ha det hyggelig” (Svein).

Informantene påpeker at reaksjoner på rus påvirker måten alkohol konsumeres på, der ønsket om å unngå bakrus og overstadighet dreier konsumet over i hyppig konsum med færre enheter per anledning enn det informantene oppgir var vanlig før. Informantene begrenser sitt alkoholforbruk for å unngå negative fysiske reaksjoner på alkoholkonsum.

4.2.5.7 Potensielle alkoholproblemer

Informantene distanserer seg selv fra alkoholproblemer ved å fraskrive problemenes relevans for dem selv. Gunnar oppsummerer dette med følgende uttalelse om alkohol: ”*Bare forbundet med glede, det er ikke noen store problemer*”. Informantene synes å omtale alkoholproblemer på aggregert nivå, som noe som relaterer seg til samfunnet eller til andre sosiale grupper enn den de selv inngår i. Arne forteller: ”*Jeg vet ikke... jeg omgås jo mennesker som vanligvis da bruker alkohol på vanlig og sivilisert måte, hvor på en måte dette ikke er noen sak*”. Linda utgreier videre:

”Og nå snakker jeg jo bare om de som styrer alkoholen, og det er kanskje de du er mest opptatt av, altså fordi folk som har problemer med alkohol, og det er jo også en stor gruppe, den vet ikke jeg noen ting om, det er... den der fylla blant de som fikser livene sine jeg snakker om. Eller, ikke fylla, men alkoholbruken blant de som fikser livene sine, som har orden på det”

Felles for informantenes uttalelser er at alkoholproblemer anerkjennes som et alvorlig problem for noen, men som ikke angår dem selv eller deres nettverk, med unntak av Tor som har stoppet sin alkoholkonsum helt i etterkant av en sykdomshendelse. Han snakker om hvordan han fikk et nytt syn på risiko etter at hans kollega fikk alkoholproblemer:

”Det skremte meg lite granne, for jeg så hvor lett han.. spesielt når du har tilgang, det er det som er problemet. Hvis du hele tiden kan gå ut og spise sammen med folk og drikke, så har du lett tilgang, og det kan være litt, holdt på å si Damoklessverd, du kan bli slått to veier på den der. Så.. har du lett tilgang så kan det være lett å gjøre det”

Alkoholproblemer noe som anerkjennes som et reelt problem, men som ikke synes å direkte gjelde informantene, med unntak av Tor. Derfor kan en konsekvens av alkoholkonsum kalles potensielle alkoholproblemer, men likevel i betydningen av at informantene ikke anser dette for å gjelde dem i stor grad. Linda forteller for eksempel om alkoholens synlighet: *”Ja. Den er stor. Den er stor. Den er nok knyttet til andre grupper enn den jeg hører til”*. Videre forteller hun:

”(…) så er det en annen gruppe også, det er altså da... menn... litt eldre menn enn det, altså i førtiårene, femtiårene kanskje, på byen, som har et ganske... et drikkemønster som også er ganske utagerende (...) Også særlig i min aldersgruppe, som er mye mer stillferdig, da, kan du si. Og der vi sier da, det er bare hyggen, og ingen tror jeg i min bekjentskapskrets, men det sier sikkert alle, har problemer med å styre alkoholen. Fordi, det dreier seg ikke om så store kvanta og det dreier seg om folk som både spiser og drikker...”

Liv forteller om det samme: *”Så ser jeg det jo mer her enn jeg så det når jeg bodde i Oslo 3, at... det sitter litt mer, litt slitne folk på fortauet her, utenfor om sommeren og drikker klokken tre om morgenen. Og det er jo veldig trist...”*. Både Linda og Liv distanserer seg fra det som kan kalles ”problemdrikkerne” gjennom å etablere stereotyper knyttet til hva som er normalt og hva som er problematisk alkoholkonsum.

KAPITTEL 5: DISKUSJON

I dette kapitlet skal vi gjennomgå alkohol som kulturelt uttrykk og se alkoholens anvendelse i sosiale kontekster i sammenheng med sosial klasse, i lys av Bourdieu sine perspektiver. Videre vil Fellesskapsteoriens konsekvenser drøftes, før det avslutningsvis vies plass til en diskusjon om funnenes relevans for helsefremming og alkoholskadeforebygging.

5.1 Former for kapital og sosiale miljøer – kan informantene sies å tilhøre en høyere sosial klasse?

Som nevnt i metodekapitlet kan oppgavens informanter sies å tilhøre en høyere sosial klasse. Hva som kan sies å konstituere ”høyere sosial klasse” er gjenstand for diskusjon. Her gjennomgås informantene og sosial klasse i lys av Pierre Bourdieu’s perspektiver på kapital.

Mange studier bruker utdanning som mål på sosial klasse, noe som kan være en måte å gjøre sosial klasse til en mer objektivt målbar størrelse. Bourdieu (2002b, s. 285) trekker frem denne måten å relativisere kulturell kapital på, i sin redegjørelse for den institusjonaliserte formen for kulturell kapital. Informantene har alle høyere utdanning på høyere grads nivå, men det er likevel ikke dette som gjør deres sosiale klasse mest åpenbar. Deres, av og til eksplisitte, uttrykk for å ha god råd og god økonomi, en indikasjon på økonomisk kapital, er heller ikke alene utslagsgivende for deres sosiale klasse.

I informantenes beskrivelse av fritidssysler kommer det frem ulike former for kulturelle aktiviteter. Eksempler inkluderer teaterstykker, jazzkonserter, vinklubb, italiensk kurs og interesse for historie. Aktivitetene fremstår som genuine interesser informantene har glede av og som utgjør en del av informantene, heller enn tilfeldig forekommende, enkeltstående hendelser. Dette minner oss om forskjellen mellom å gjennomføre og konsumere en kulturell aktivitet i tråd med Bourdieu sitt perspektiv på forskjellen mellom kulturell kapital på den ene siden, og eierskap eller gjennomføring av en kulturell gjenstand/aktivitet på den andre siden (Bourdieu, 2002b, s. 283).

Det er med dette bakteppet at informantenes sosiale klasse begynner å markere seg. Hvordan

de kulturelle aktivitetene informantene bedriver blir beskrevet på er megetsigende. Måten informantene snakker om ulike former for aktiviteter og interesser, for eksempel klassisk musikk eller faglig arbeid, antyder en dyptgående forståelse og kunnskap som informantene også reflekterer rundt. Bourdieu (2002b, s. 283) påpeker at en slik kunnskapsrik tilnærming som er en del av personen, og mer enn bare kunnskapen selv, tar tid å bygge opp, og kan ikke overføres mellom individer umiddelbart. Til en viss grad forutsetter denne formen for kulturell kapital også økonomisk kapital, ved at det muliggjør tilgang, tid og anledning til tilegnelse.

For å tydeliggjøre ulikheten mellom fysisk anvendelse og kulturell anvendelse kan vi bruke vin som eksempel, som tidligere var reservert borgerskapet. Den senere tids tilgjengelighet til vin har gjort vin mer allment, men som Howland (2013) påpeker innebærer ikke denne utviklingen at vin slutter å være en distinksjonsform for høyere sosiale klasser, ettersom kvalitet og kompleksitetsnivå i vinens produkt, produksjon, tilegnelse og konsum utvikles og opprettholder sosiale skillelinjer i hvordan vinen anvendes ulikt. I dette ligger det at ”å anvende ulikt” ikke bare innebærer ulikt konsummønster i mengde og anledning.

I tillegg påvirkes informantenes hierarkiske plassering av deres sosiale kapital. Dette handler om det sosiale nettverket til informantene og ressursene informantene får tilgang på gjennom det. Informantene beskriver en rekke sosiale sammenhenger og nettverk i sine egne liv. Ulike former for nyttige nettverk eller gevinster nevnes av flere, for eksempel hvordan venner og nye kontakter kan danne grunnlag for prosjekter i jobbsammenheng, eller tilhørighet i høytstående kretser. For andre kan sosiale nettverk være en måte å dyrke interessen sin på, for eksempel vinklubbens kobling mellom faglige og sosiale sfærer. Flere av informantenes referanser som å tilhøre det bedrestilte borgerskapet kan synes å bekrefte deres ressurssterke nettverk.

Jamfør særegne kollektive historier er sosiale nettverk av stor betydning for livsvaner, der felles trekk ved omgangskretsen har mye å si for hvordan mennesker lever sine liv (Bourdieu, 2002a, s. 4). Det blir for enkelt å si at dette utelukkende handler om individers individuelle valg av vaner. Trekkene til informantenes omgangskrets fremkommer på to ulike måter. Den første er gjennom informantenes eksplisitte fortellinger om hvordan de selv inngår i et bedrestilt borgerskap som har orden på livet og lever under strukturerte forhold. Den andre er

gjennom tolkning av informantenes utsagn om sosiale situasjoner, sosial bakgrunn, bopel, yrkesliv, vaner og omgangskrets. Sistnevnte områder gir inntrykk av hvordan informantenes sosiale nettverk muliggjør og fremmer vaner (alkoholkonsum) som dreies i retning estetikk, kvalitet på alkoholmedium, nytelse, høykultur og seremoni. Et kollektivt handlingsmønster som dette kan bidra til å forklare hvordan det sosiale nettverket forsterker og viderefører etablerte alkoholvaner. At høyere sosiale klasser vedlikeholder tendensen til å i større grad foretrekke vin fremfor andre alkoholinholdige alternativer (Holahan et al., 2012) over tid kan være et eksempel på det sosiale nettverkets evne til å videreføre etablerte normer innad i sosiale grupperinger. Trolig kan dette tilskrives vinens nære tilknytning til identitet og status (Howland, 2013), noe som understrekes av informantenes uttalelser om vinens bouquet, uttalelser om kunnskapsnivå rundt vin og om kvalitetsstandarder rundt vinene som drikkes.

Oppsummert kan det sies at informantenes samlede mengde kapital, om vi skal anvende rammeverket til Pierre Bourdieu på et praktisk vis, plasserer dem i en høyere sosial klasse. Dette går utover deres økonomiske situasjon (økonomisk kapital) og inkluderer deres levevaner og interesser, utdanning (kulturell kapital) og nettverk (sosial kapital).

5.1.1 Avstand fra nødvendighet og habitus

Informantenes uttalelser om hvordan deres tilhørighet i øvre middelklasse, god økonomi og hvordan uskrevne regler påvirker deres måte å drikke på gjør det relevant å trekke frem Bourdieus perspektiver om hvordan handlinger påvirkes av klassetilhørighet. Ideen om avstand fra nødvendighet og habitus som utgangspunkt for sosialt tilegnede handlingsmønstre kan bidra til forståelse for hvordan informantene sitt alkoholkonsum kan knyttes tilhørighet i en øvre sosial gruppe, samt hvordan deres tilgang på kapital fremmer handlingsmønstre som skaper strukturelle klasseskiller. De har følgelig ulike former for ressurser som gjør det mulig å anvende alkohol på en annen måte enn det mange har anledning til, for eksempel som følge av at deres alkoholkonsum i større grad er løsrevet fra økonomiske byrder som følge av innkjøp.

Når dette er sagt kan det sies at smak, preferanser og handlingsdisposisjoner (habitus) basert på sosiale skillelinjer eller klasser innebærer forenkling. Som Howland (2013) påpeker har skillet mellom høy-, middels- og lavkultur blitt kritisert, og at det er store variasjoner også

innad i såkalt høystatuskonsum av kulturelle varer, aktiviteter eller opplevelser. Ettersom kapitalteori kan sies å forenkle menneskers ressurser, handle- og tenkemåte, samt posisjon, er det viktig at ulike former for kapital ikke sees på som absolutte størrelser som kan måles nøyaktig, eller som representerer virkeligheten på en presis måte alene. Eksempler fra forskningen kan bidra til å illustrere hvor vanskelig det er å skulle operasjonalisere begrep som sosial kapital i praksis til å sammenlikne mellom mennesker (Kishimoto, Suzuki et al., 2013).

Bourdieu sine perspektiver er én av flere måter å se sosial klasse på. Det er mulig å kritisere hans teorier. For eksempel påpeker King (2000) at Bourdieu sine konsepter er motstridende, og at begrepet habitus rommer en forståelse som ser på individer som isolerte og bestemte, i motsetning til hans perspektiver på kollektive historier. Som et alternativ kunne en for eksempel ha anvendt klasseteorien til Max Weber, noe som sannsynligvis i større grad hadde dreid diskusjonen i retning av sosiale gruppers muligheter og makt i et samfunn (Leander, 2001). På denne måten er ikke begrepet sosial klasse uproblematisk ved at vi ikke kan starte med utgangspunkt i én riktig innfallsvinkel.

5.2 Fellesskap og identitet – om sosiale arenaer og alkohol

I følge Bourdieu kan sosiale grupper benytte eller etablere ulike sosiale areaer for å skape eller videreføre utveksling mellom medlemmene av gruppen. Arenaene, slik som selskap, jakt, mottakelser, et cetera, vil til dels fungere som lukkede områder for gruppens medlemmer. Her vil også aktiviteter, slik som spill, sport og kulturelle seremonier, utspille samme rolle, og fungere på en måte som dyrker gruppens likhet og homogenitet, samt befeste gruppens eksistens og vedvarenhet (Bourdieu, 2002b, s. 287). Formuleringen til Bourdieu om etablering av arenaer i en sosial gruppe kan gi inntrykk av at dette er en bevisst, kalkulert og planlagt strategi for å dyrke likhet og ressurser innad i en gruppe. Det er ikke sikkert dette er tilfelle, og informantene i denne oppgaven gir ikke uttrykk for en slik direkte og beregnende tilnærming.

Likevel nevner informantene en rekke etablerte arenaer, og her vil måltidet trekkes frem. Middagsselskapet er kanskje det tydeligste eksempelet på skapt situasjon eller arena som nevnes i tilknytning til alkohol, og nevnes svært ofte av informantene.

Ward (2011) diskuterer hvordan karakteristikene til et miljø eller omgivelse bidrar til å forme og skape sosiale normer tilknyttet alkohol. Et av hans sentrale poeng er at alkoholnormer knyttet til mengde, lokalisasjon og sted må etableres i et miljø. Å forstå dette miljøet er av sentral betydning for å forstå sosiale alkoholnormer, i følge Ward (2011). Måltidsituasjonen og middag i fellesskap med venner ble omtalt spesifikt i kapittel 4.2.3.4. Informantene fremhever koblingen mellom mat og alkohol (oftest vin), og hvordan sosial omgang og måltid hører sammen. Måltidet som arena fremheves av flere som et selskap, der eleganse, fest og god mat hører til. Den noe seremonielle tilnærmingen understrekes ved informantenes uttalelser om press knyttet til denne arenaen; det forventes at alkohol inntas, og det kan se ut til at forventningene øker ved høyere status på middagsgjestene. Måltidet er en definert arena blant informantene ved at informantene tillegger den egne tradisjoner og praksiser.

Bisogni, Falk et al. (2007) påpeker at matvalg i måltidssituasjonen blant annet avhenger av tid, sted, type anledning, sosial setting, mentale prosesser og gjentakelse. Dermed kan en si at måltidet berører funksjoner utover inntak av mat og drikke. Matens form og medium kan være viktigere enn selve innholdet (maten), og dette er også klasseavhengig (se Bourdieu, 2002a, s. 177). Tendensen til at alkohol (vin) og finere måltider hører sammen, som når informantene snakker om at vin komplimenterer måltider og gjør maten bedre, kan også sies å være knyttet til alder (Grønkjær et al., 2013). Mat og vin nevnes som noe som er nært knyttet sammen; at det drikkes før, under og etter middagen. Likevel er det ikke kun rusen som søkes når alkohol inntas, skal vi tro informantene. Ulike former for alkoholisk drikk har blitt brukt og brukes i ulike vestlige samfunn som nært knyttet til mat, både som noe som forbedrer matens smak, mens også av andre grunner, som å stimulere appetitt (Heath, 2000, s. 174). Alkohol selv anerkjennes som kulturelt produkt som kan diskuteres, og dessuten nevner samtlige informanter det å komme på samme nivå, å oppdage et fellesskap mellom hverandre når alkohol inntas. Det kan se ut til at koblingen mellom vin og mat er noe som det eksisterer sterke koblinger mellom, der vinen anses som noe som løfter matens kvalitet, og dessuten fungerer som et sosialt glidemiddel, noe som tilfører måltidet større sosial mening mellom mennesker (Pettigrew & Charters, 2006).

Fellesmåltider (middager) er det fremste eksempelet på sosial arena som fremmer fellesskap blant informantene, og denne arenaen er på mange måter nært knyttet til alkohol gjennom koblinger til gastronomi (maten smaker bedre), sosial deltakelse (en snakker bedre), tradisjon/seremoni (det er vanlig, og vi markerer det) og interesse (vin ”anvendes” som kultur). At informanter kamuflerer sine alkoholfrie drikker som alkohol er eksempler på hvor sterkt etablert denne koblingen mellom alkohol og måltid kan være. Ønsket om å fremme fellesskapet gir seg utslag i oppfatninger knyttet til identitet rundt det å drikke eller å ikke drikke alkohol: her knyttes det gjerne negative karakteristikker rundt det å holde seg edru eller ikke drikke i utvalgte situasjoner, som for eksempel måltidsituasjonen.

5.3 Fellesskapsteorien: konsekvenser av valgte handlinger

Fellesskapsteorien har utledet noen konsekvenser av de handlingene informantene foretar seg i møtet med det sentrale fenomenet (alkohol som fellesskapskatalysator), og som blir påvirket av brede- og situasjonsspesifikke forhold. Konsekvensene gjennomgås nedenfor i lys av kapitalteorien til Bourdieu.

5.3.1 Alkoholkonsum som identitetsmarkør

Oppfatninger av hva som utgjør anstendig eller sømmelig konsum kan vise seg å være viktigere for hva folk assosierer med problematisk konsum enn helsebetraktninger (Wilson, Kaner et al., 2013). Dermed kan sosiale normer veie tyngre enn alkoholens fysiske virkning når spørsmålet om hva som er problematisk konsum vurderes. På denne måten knyttes oppfatninger om normalitet og avvik til kollektive strømninger, og ikke nødvendigvis til hva som anses som sunt. I Norge stiger alkoholforbruket med utdanningsnivå (Helsedirektoratet, 2014b), og den vel etablerte normen om alkoholkonsum i sosiale kontekster for informantene i denne oppgaven kan påvirke oppfatninger om hva som er normalt. Skal en dømme av informantenes uttalelser knyttes det negative karakteristikker til det å ikke drikke, eller forholde seg edru, i alminnelige uformelle sosiale kontekster.

Alkoholens nærhet til ulike kulturelle aktiviteter og interesser, og i enkelte tilfeller alkoholen (vinen) selv i sentrum som kulturell aktivitet, jamfør vinklubb, eksemplifiserer hvordan (stort sett) vin knyttes til informantenes fritidsaktiviteter. Dette ligger nært det Bourdieu kaller *konsum* av kulturelle aktiviteter (Bourdieu, 2002b, s. 285), og vinen brukes som en måte å

tilrettelegge for dybde i konsumet av disse aktivitetene, for eksempel gjennom samtale og møteplasser der aktiviteten gis mulighet til grundigere analyse, diskusjon, verdsettelse, et cetera.

Høyere sosiale klasser får ikke bare bedre helse av å spise sunt, påpeker Kahma, Niva et al. (2016): en sunn diett og å være opptatt av helse kan i seg selv markere distinksjon og kulturell kapital. Således kan det tenkes at informantenes uttrykk for balanse i inntak av alkohol, forhåndsregler, samt uttrykk for kvalitet på vin og mat bidrar til, bevisst eller ubevisst, å øke deres kulturelle kapital. Som Bourdieu (2002b) anfører: kapitalens ulike distribusjon i samfunnet er kilden til de spesifikke effektene av kapital (s. 284). Med dette menes at siden forutsetninger for utvikling av og fordeling av ulike former for kapital er ulikt fordelt vil dette gi seg utslag i hvordan ulike former for handlingsmønstre fordeler seg i befolkningen. Fordelingen gir i følge Bourdieu et bilde av den sosiale verden (s. 280). Dermed vil også forutsetningene for ulik praktisering av kulturelle aktiviteter variere, og med det normene tilknyttet de kulturelle aktivitetene. Dersom vi følger resonnementet til Kahma et al. (2016) påvirker kapital handlinger, men handlinger påvirker også kapital, noe som kan gi seg utslag i selvforsterkende sirkler, jamfør Bourdieu (2002a, s. 4) sin retorikk om særegne kollektive historier og habitus i ulike sosiale miljøer. Alkohol kan på denne måten knyttes til identitet eller identitetsskapende aktiviteter i informantenes liv. Det kan se ut til at slike vaner eller handlingsmønstre kan være vanskelig å snu eller endre på siden de relaterer seg til identitet, og flere låser sine klasserelaterte mønstre etter hvert som de blir eldre (Jones, Papacosta et al., 2011). Brierley-Jones, Ling et al. (2014) argumenterer i forlengelsen av dette for at vindriking i hjemmet er en klassebasert, sosialt integrert handling som kan være spesielt vanskelig å endre på.

Pettigrew, Ryan et al. (2001) påpeker i deres omtale av nyttårsaften at alkohol gjerne knyttes til spesielle hendelser der det eksisterer et spesielt ønske om å markere eller feire noe sammen. Alkohol kan tilskrives stor kulturell betydning for mennesker, og på denne måten knyttes til ritualistisk samhandling (Pettigrew & Charters, 2006). Informantene vier også oppmerksomhet til alkoholens rolle i bryllup, markerte festlige sammenhenger, et cetera. I mange av areaene som beskrives av informantene er alkohol en integrert del av praksisen knyttet til aktivitetene, noe som kan bidra til å forklare hvordan alkoholkonsumavvik foster negative personkarakteristikk, ved at uteblivende alkoholinntak bryter med skikkene til

ulike former for sosiale sammenkomster, og med måten kulturelle opplevelser praktiseres, i det sosiale miljøet informantene inngår i.

5.3.2 Alkohol som overgangsmarkør

Basert på informantenes uttalelser ser det ut til at den uformelle arenaen som skapes gjennom inntak av alkohol kan bidra til bedre kommunikasjon, både i privat sammenheng og i arbeidslivstilknyttede arenaer. Således kan vi si at motivasjonen om å etablere en uformell arena som følge av alkohol er drevet av både praktiske hensyn og av hensyn av mer avslappende karakter. Den bidrar også til avslapping, ro og belønning, og gjør det enklere å senke skuldrene. Den uformelle arenaen virker stressdempende. Som Heath (2000, s. 169) påpeker er alkoholens sosiale anvendelse som avslappende middel antakelig basert i alkoholens neddyssende virkning, som kommer etter den oppstemmende effekten som først inntreffer. I følge Castro, Barrera et al. (2014) har alkohol lenge vært brukt som en løsning ved økende krav eller stressmomenter i menneskers liv.

Dersom vi skal forstå meningen mennesker legger i drikking må vi også forstå kontekstene det drikkes i (Grønkjær et al., 2013). Bruk av alkohol som pause, avslapping eller belønning for en fullført oppgave går også igjen i andre studier der eldre begrunner sine alkoholvalg (Grønkjær et al., 2013; Immonen, Valvanne et al., 2011b; Khan, Wilkinson et al., 2006). Alkohol bidrar ikke bare til en god følelse, men også i seg selv tilfører noe til den sosiale situasjonen, noe som manifesterer alkoholens positive konnotasjoner (Grønkjær et al., 2011). Hva alkohol tilfører en sosial situasjon kan være knyttet til stemningsendring, altså hvordan alkohol kan fremme positive stemningsatmosfæriske opplevelser: situasjonen oppleves som hyggelig, koselig, en finner felles grunn, et cetera. Informantenes uttalelser gir et inntrykk av at alkoholen markerer selve overgangen til den kollektive hyggen som alkohol introduserer. Som vi har vært inne på tidligere kan alkohol (i vårt tilfelle som regel vin) knyttes til konsum av kulturelle aktiviteter, og det kan være nettopp dette som forklarer hvorfor alkohol introduserer hyggefølelsen, eventuelt kombinert med den fysiske neddyssende virkningen. På denne måten er alkohol og kulturelle aktiviteter, eller informantenes interesser, knyttet sammen og forklarer hvorfor positive stemningsatmosfæriske introduseres av alkohol.

Selv om informantene generelt tilskriver situasjoner med alkohol positive karakteristikk er også ønsket om å unngå denne neddyssende, skuldersonkende stemningsendringen tilstede. Dette gjelder særlig situasjoner der det eksisterer et ønske om å være oppvakt, pigg og klar for ulike gjøremål som bilkjøring og arbeid, men også følelsen av å ikke være påvirket av alkohol beskrives som noe positivt. Dermed kan vi si at ønsket om å etablere den avslappende stemningen ikke alltid er tilstede, og at det også finnes eksempler der informantene gjennom kamuflering av at de ikke drikker forsøker å kombinere disse to hensynene: å holde seg skarp (edru), men samtidig forsøke å opprettholde en kollektiv stemning preget av hygge, avslapping, et cetera.

5.3.3 Alkohol som fellesskapskatalysator

Etablering eller befesting av fellesskap er i Fellesskapsteorien en av konsekvensene fra informantenes handlinger knyttet til alkoholinntak (se 4.2.5.4). Funnene til Moos et al. (2010b) støtter ideen om at likesinnede mennesker søker sammen, og at de som drikker har større sannsynlighet for å ha venner som også drikker og som bifaller drikking. Venners betydning for alkoholkonsumet understrekes også av Rosenquist, Murabito et al. (2010). Dette kan bidra til å forklare informantenes resonnement rundt alkoholen som fellesskapsfremmende ved at de inngår i sosiale sirkler der alkohol konsumeres. Alkohol har i studier vist seg å kunne fremme personlige relasjoner og sosial integrering (Peele & Brodsky, 2000), noe også informantene i denne oppgaven trekker frem.

Fellesskap i betydningen ønske om å etablere et fellesskap, som blir beskrevet av informantene som en måte å slappe av på, og som kanskje best eksemplifiseres av uttalelsen om å få en parallell situasjon der en finner et felles multiplum, kan også beskrives gjennom begrepet *communitas*: en gruppes fornøyelse over å dele felles opplevelser med ens følgesvenner (Turner, 2012, s. 2). Alkohol kan også, som Skog (2006b) påpeker, rett og slett tilfredsstillende et behov for å gjøre ting sammen.

I følge Bourdieu (2002b, s. 283) er kulturell kapital predisponert for å fungere som symbolsk kapital siden den vanskelig kan graderes lett på samme måte som økonomisk kapital. Dette gjør at andre mennesker kjenner seg igjen i hverandre, og skaper nærhet til hverandre i de markedene der økonomisk kapital ikke er fullverdig, for eksempel venns- og

nettverksmarkedet. Dermed kan vi si at kulturell kapital på denne måten tilbyr en måte å skille seg ut på for innehaveren, som markerer han eller henne som individ, og som andre kan kjenne seg igjen i, eller ikke. Alkoholens anvendelse i de sosiale kretsene som informantene inngår i, preget av en stabil sosial ramme med god økonomi og kulinariske, samt høykulturelle preferanser, kan i seg selv representere en form for kulturell kapital, eller være en forutsetning for deltakelse i aktiviteter som fremmer kulturell kapital, og kan på denne måten forsterke bånd, eller *communitas*, mellom informantene.

Hvordan alkohol kan bidra til å forsterke fellesskap kan også eksemplifiseres gjennom alkoholens funksjon i å ønske andre velkommen (Grønkjær et al., 2013), altså alkoholen som symbol på gjestfrihet. Denne betydningen eksisterer på tvers av mange ulike samfunn, både der alkohol drikkes av mange og er utbredt, og der alkohol er uvanlig og drikkes av færre (Heath, 2000, s. 172). En kan spekulere i om denne funksjonen, eller oppfatningen om alkohol som sosialt glidemiddel, er knyttet til rent praktiske forhold rundt det å møtes: en får noe å gjøre med hendene, det gir, hvis nødvendig, en innledende samtaletema, og fremmer avslapping. Heath (2000) påpeker at kombinert med stressdemping tilbyr alkohol en felles fortrolighet som ikke nødvendigvis er bevisst: noe deles fra en felles kilde. Bare forventningen om dette kan i seg selv få mennesker til å bli mer sosiale enn de vanligvis er (s. 172). På denne måten er alkohol symbol for, og introduserer adferd som ikke nødvendigvis stammer fra alkoholens fysiske virkning, men som handler mer om menneskelig forventning.

Her kan det være interessant å trekke frem drikking alene som en motsats til alkohol som fellesskapskatalysator. Drikking alene blir i hovedsak sett på som problematisk, og informanter vektlegger at her er det få eller ingen gevinster, i motsetning til når alkohol inntas med andre. Som Grønkjær et al. (2013) finner i sin studie kan det virke som drikking legitimeres først og fremst av det er sosialt, og inntaksmengde er mindre viktig. Det finnes imidlertid nyanserende unntak fra synet på drikking alene som problematisk. Ofte dreier dette seg om drikking alene i forbindelse med en aktivitet (Grønkjær et al., 2013), som avslapping etter en dårlig dag på jobben eller for å smake på gode produkter. Enkelte ser helt bort i fra drikking alene som problematisk, og sier det handler om nytelse først og fremst. Flere av informantene reflekterer rundt det som identifiseres som en logisk brist; det er greit å drikke med andre, mens det samme inntaket er problematisk alene, noe som tydeliggjør normene knyttet til alkoholkonsum i fellesskap med andre.

5.3.4 Alkohol som kilde til sosial ekskludering

Berkman, Glass et al. (2000) argumenterer for hvordan sosiale nettverk påvirker adferd gjennom mekanismer som sosial støtte, påvirkning og tilhørighet. Ved at alkohol kan fungere som en fellesskapskatalysator kan det tenkes at sosiale prosesser knyttet til identitet, sosial støtte og tilhørighet kan være nært knyttet til alkoholkonsum, noe som også aktualiserer spørsmålet om potensiell sosial ekskludering på bakgrunn av konsumpraksis. Dersom det er slik at sosial ekskludering forekommer på bakgrunn av konsumpraksis gjør dette temaet til et svært interessant tema å se nærmere på i lys av alkoholens betydning for (deltakelse i) sosiale kontekster. Informantenes bevisste strategier for å fremme konformitet i konsum, å ikke bryte det etablerte konsummønsteret i den sosial situasjonen, å drikke alkohol selv om det bryter med personlige ønsker, samt kamuflering av det faktum at de velger å ikke drikke alkohol, bidrar til å illustrere hvordan dette temaet gjør seg gjeldende. At en informant forklarer at det ikke er et sosialt press ved å si det er en forventning, kan bidra til å forsterke inntrykket av det sosiale presset, og nærmest fremstå som en selvmotsigelse.

Sosial deltakelse er sunt, og for eldre kan dette ha stor påvirkning på helse i positivt retning (Harris & Thoresen, 2005; Holmes & Joseph, 2011; Shankar, McMunn et al., 2011). Det kan se ut til at ensomhet er knyttet til lavt inntak av alkohol, og at alkohol opp til en viss grense er omvendt korrelert med ensomhet blant eldre over 50 år (Canham, Mauro et al., 2016). Dette gjelder ikke risikabel drikking eller høy episodisk drikking. Moderat alkoholforbruk kan se ut til å fremme subjektiv velvære og færre depressive symptomer hos eldre dersom en sammenlikner med utvalg som ikke drikker alkohol i det hele tatt (Lang, Wallace et al., 2007). Slike studier, der det påvises en U-formet kurve som viser sammenheng mellom positive helsemarkører og moderat alkoholkonsum, har imidlertid blitt kritisert for å overse forhold ved utvalgene; avholdsgruppen kan for eksempel bestå av tidligere alkoholikere eller andre som av helsegrunner unngår å drikke (Stockwell et al., 2016).

Alkohol kan være viktig når det gjelder sosialisering i eldre menneskers liv (Dare, Wilkinson et al., 2014), og for å unngå negative helsekonsekvenser som følge av sosial isolasjon kan alkohol tenkes å virke inkluderende og på den måten helsefremmende.

Det er interessant at flere av informantene beskriver ulike kamufleringsstrategier for å skjule det faktum at de ikke drikker, noe som kan illustrere hvor sterke normene rundt alkoholkonsum og enkelte sosiale sammenkomster er i miljøene til informantene. Avvik fra denne oppførselen kamufleres først og fremst med en begrunnelse om at informantene ikke ønsker å ødelegge den etablerte stemningen. Et slikt ønske om å etablere og opprettholde konformitet blant deltakere i en sosial situasjon synes utstrakt også i studien til Grønkjær et al. (2011), som også inkluderer eldre. Denne studien tok dog for seg deltakere fra Danmark, et land med betydelig større alkoholforbruk enn Norge og dermed potensielt ulike sosiale normer knyttet til alkoholforbruk.

5.3.5 Alkoholproblemer og negative identiteter

Forebyggingsparadokset ble introdusert av Rose (1981) og tar utgangspunkt i at flestparten av sykdomstilfeller vil forekomme i lavrisikogrupper, siden individene i lavrisikogruppene absolutt sett utgjør mange flere enn individer i høyrisikogruppene, selv om sistnevnte er mer utsatt for sykdom. I tråd med forebyggingsparadokset kan forekomsten av alkoholproblemer absolutt sett være størst blant de samfunnssegmentene som ikke er tyngst sosialt belastet. Tilgang på ressurser og ordnede liv bør derfor ikke utelukke høy absolutt forekomst av alkoholproblemer. Ferreira og Weems (2008) tar opp dette poenget i sin artikkel når de påpeker at den absolutte mengden eldre som misbruker alkohol blir stadig større i USA, selv om eldre drikker mindre enn det yngre mennesker gjør. Forfatterne peker på at forebyggingsstrategier må ta dette i betraktning og ikke kun rette seg mot høyrisikogruppene (Ferreira & Weems, 2008).

I sin drøfting om forebyggingsparadokset hevder Rose "a measure that brings large benefits to the community offers little to each participating individual" (Rose, 1981, s. 1851). Med dette menes at eventuelle fordeler av å redusere eksponeringen av risikofaktorer, og som derfor fører til substansielt lavere sykdomsinsidens i befolkningen, vil fremstå som fjerntliggende sett fra individets synspunkt. Nyten av forebyggingsstrategier rettet mot befolkningen er ikke umiddelbar for "mannen i gata": den ligger langt borte og er i beste fall en potensiell nytte for han som individ. En studie av eldre mellom 50-95 år bekrefter dette poenget. Om anbefalinger og retningslinjer for alkoholbruk uttrykte deltakerne skepsis og motivasjonen for endring av

alkoholvaner var kun tilstede i den grad de selv opplevde problemer eller identifiserte avhengighet (Wilson et al., 2013).

En av konsekvensene av handlingene informantene antar er potensielle alkoholproblemer. Bakgrunnen for bruk av ordet ”potensielle” er at informantene ikke anser seg selv for å være i risikozonen, og knytter problematisk alkoholbruk til stereotypiske karakterer de har observert i egne liv. Denne tendensen er beskrevet av Weinstein (1987): mennesker anser sin sykdomsrisiko som redusert ved fravær av eksisterende problemer. Felles for informantenes uttalelser er at alkoholproblemer anerkjennes som et alvorlig problem for noen, men som ikke angår dem selv eller deres nettverk. For å illustrere det som kanskje kan beskrives som en diskrepans i informantenes tankegang og forbruk kan vi sammenlikne en informant sitt konsum (20-25 glass vin per uke) og anbefalte retningslinjer på opptil 20 gram alkohol per dag for menn (Helsedirektoratet, 2014a). 20-25 glass vin tilsvarer mellom 256-320 gram, som igjen blir mellom cirka 36-45 gram alkohol per dag.

Flertallet av informantene nevner imidlertid negative fysiske konsekvenser fra alkoholrus. Ønsket fra informantene om å unngå å bli sløve og utmattede balanseres med deres ønske om å drikke alkohol i sosiale sammenhenger. Rus omtales interessant nok både som en implisitt forutsetning for alkoholens positive konsekvenser (samtalet glir lettere), men også som noe uttalt negativt i form av at den stjeler energi fra informantene. Dette knyttes av flere til alder, og har sammenheng med at alkoholen gir en annen virkning nå enn før. På denne måten kan det tenkes at informantene sparer eller venter med alkohol til de sammenhengene der det er verdt prisen, eller omkostningen som enkelte kaller den, forbundet med konsum av alkohol.

I ulike samfunn er det store forskjeller i hvordan alkohol sees på, deriblant definisjon og aksept av beruselse (Castro et al., 2014). Slike forskjeller begrenser seg ikke nødvendigvis til ulike kontinenter, og kan også tenkes å gjelde mellom ulike sosiale klasser. I likhet med informantenes skille mellom problemfritt konsum (deres) og problematisk konsum (andres) ble alkoholbruk knyttet til polariserte beskrivelser av to motstridende identiteter i studien til Wilson et al. (2013): problem- og normaldrikkeren. Det kan se ut til at høyere sosiale klasser ikke anser sitt eget alkoholkonsum som spesielt relevant for alkoholproblemer eller risiko (Borok, Galier et al., 2013; Ling et al., 2012). Det kan synes som at identiteter som alkoholavhengig eller person med problematisk forhold til alkohol er noe som folk tar avstand

fra. I en studie av eldre (>55 år) godt utdannende amerikanere med risikabelt konsummønster mente deltakerne som over en periode ikke reduserte sitt forbruk at de ikke anså sin drikking for å være et problem. Deltakerne oppga at påvisning av medisinske problemer er en sterk motivator for å endre alkoholkonsumet (Borok et al., 2013), noe som var tilfellet for informanter i denne oppgaven.

Kunnskap om hvordan alkohol relaterer seg til sosiale prosesser, herunder hvordan alkohol kan fungere som en fellesskapskatalysator, bidrar til forståelse av hvordan menneskers forhold til alkohol relaterer seg til mer enn risiko, men som integrert i en kollektiv sosial prosess. Sosiale merkelapper som for eksempel *avhengig* eller *risikokonsum* innebærer sosialt stigma (Room, 2005). Dette kan bidra til å forklare hvordan informantene og deres nettverk søker avstand fra negative identiteter, og omtaler problemer stort sett konsekvent som potensielle, og som ikke angår deres sosiale nettverk. Som Stimson (2006) påpeker er alkohol dualistisk ved at det relaterer seg til både positive konsekvenser så vel som skade, avhengig av konsum. Det er nettopp denne negative siden informantene tilsynelatende anser som mindre relevant for egne liv. Konsekvent med dette finner en studie at høyere sosiale klasser ikke anser sitt forbruk for å være knyttet til risiko og at forbruket anses for å være kontrollert og akseptabelt på tross av de tilhører en gruppe med økt risiko for risikabelt konsum (Ling et al., 2012). Basert på dette kan det tenkes at informantenes stabile liv med tilgang på omgivelsesressurser slik som nettverk, kunnskap og penger kan bidra til å forklare hvorfor de selv ikke anser seg som spesielt risikoutsatt for alkoholskader. Tendensen til at høyere sosiale klasser ikke anser seg selv for å inngå i risikogruppen er påvist også andre steder (Borok et al., 2013). Etablerte oppfatninger om hvor i samfunnet de er plassert kan bidra til å forklare informantenes distansering fra alkoholproblemer. Forekomsten av alkoholproblemer er ofte sosialt fordelt, for eksempel er type nabolag en bor i av betydning for forekomsten av alkoholproblemer, og nabolag bebodd av lavere sosiale klasser synes hardere rammet (Jones-Webb & Karriker-Jaffe, 2013).

5.4 Alkohol, sosial deltakelse og helse

Vi vet at det potensielt er mange problemer knyttet til alkoholkonsum, avhengig av konsummengde og mønster (Rehm et al., 2010). Dersom alkohol er knyttet til fellesskap, kan dette innebære at alkohol har konsekvenser for helsen på det sosiale plan, både som følge av

sosial involvering eller ekskludering? Diskusjonen vil nå avslutningsvis dreies inn på refleksjoner om Felleskapsteoriens relevans for helsefremming, før det vies plass til en refleksjon av funnenes relevans for forebygging av alkoholskader.

Aktiv sosial deltakelse blant eldre bærer med seg en rekke fysiske og psykiske helsefordeler. De individene som er mer sosialt aktive har lavere risiko for død, fysiske helseproblemer og psykisk stress sammenliknet med de som er sosialt isolert³. Assosiasjonen mellom sosialt engasjement og positive helseutfall er påvist empirisk, der mer aktive sosiale liv blant eldre er forbundet med bedre helse (Minagawa & Saito, 2015). En stor mengde forskning dokumenterer hvordan psykososiale faktorer påvirker psykisk helse, kognitiv funksjon, selvfølelse, subjektiv velvære og livskvalitet (Glei, Landau et al., 2005; Holmes & Joseph, 2011; Shankar et al., 2011). Å være en del av et sosialt miljø gir adgang til sosiale ressurser som emosjonelle og materielle ressurser, reduserer følelse av avmakt og fremmer fornemmelse av mening i livet, noe som kan bidra til fysisk og psykisk velvære hos eldre mennesker (Harris & Thoresen, 2005; Musick & Wilson, 2003). Denne oppgavens informanter tilhører en høyere sosial klasse, noe som gir dem større adgang til ressurser utover økonomiske ressurser, og som bedrer deres forutsetninger for helse (se grunnleggende årsaksteori, Link & Phelan, 1995).

Verdens helseorganisasjon betegner aktiv alderdom (active ageing) som en prosess der mulighetene for helse, deltakelse og sikkerhet optimaliseres for å forsterke livskvalitet ved aldring (WHO, 2015). Her blir Eldres aktive deltakelse i sosiale og kulturelle anliggender vektlagt som avgjørende for å fremme livskvalitet blant eldre. Alkoholbruk kan fremme sosialt engasjement og aktive sosiale liv, og fungere som et sosialt glidemiddel (Dare et al., 2014). Som fremgår av Fellesskapsteorien i denne oppgaven er alkohol nært knyttet til sosiale kontekster, og kan gjennom ulike mekanismer sies å forsterke et fellesskap. Alkoholbruk blir legitimert av informantene gjennom at det er sosialt, en begrunnelse som også går igjen i andre studier (Grønkjær et al., 2013). Sunn eller aktiv aldring er et konsept som det også tas til orde for å innføre på policynivå (Holmes & Joseph, 2011).

³ For en utfyllende gjennomgang av forholdet sosialt engasjement og helse, se Berkman et al. (2000)

Wilkinson og Dare (2014) påpeker at koblingen mellom psykososial helse og alkohol generelt har blitt utforsket ved bruk av kvantitative vitenskapelige metoder, og poengterer videre med at slike metoder vanskelig kan kartlegge forholdet mellom alkohol og eldres subjektive opplevelse av helse. Fellesskapsteorien presentert i denne oppgaven tar for seg betydningen av alkohol i sosiale kontekster, og belyser temaet ved å utforske informanternes meninger, erfaringer og perspektiver som ikke er tilgjengelige ved bruk av kvantitative tilnæringsmetoder. I Fellesskapsteorien beskrives det hvordan alkoholbruk ofte innebærer etablering av en uformell kontekst preget av hygge og glede, der informantene opplever å kommunisere bedre og der alkoholen bidrar til en kollektiv stemning som gir informantene en følelse av å dele noe seg imellom. Rusen blir sett på som fasiliterende for denne sosiale utviklingen, men beskrives som en omkostning på bakgrunn av de fysiske plagene assosiert med inntak av alkohol. Fellesskapsteorien samsvarer med begrunnelsene for alkoholkonsum oppgitt i andre studier, som i en finsk studie av eldre der begrunnelser som feiring, å ha det moro og sosiale grunner oppgis (Immonen et al., 2011b). Også Heath (2007) kritiserer tendensen til å utelate potensielle positive konsekvenser av alkoholkonsum, og kritiserer det historiske og inngrodde fokuset på sykdom, skade og risiko som har dominert alkoholforskningen. Han påpeker at delene i Verdens helseorganisasjons definisjon av helse som omhandler psykisk og sosial velvære utelates ved dette patogene fokuset: "Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease and infirmity." (WHO, 1948).

På bakgrunn av det overnevnte kan det dermed tenkes at alkoholkonsum blant eldre kan fungere helsefremmende ved å stimulere sosial deltakelse og fellesskap innad i sosiale nettverk. Dette er imidlertid kun ett aspekt av et sammensatt fenomen. Selv om alkoholbruken blant informantene ser ut til å fungere som en fellesskapskatalysator, kan alkohol medføre en rekke negative konsekvenser avhengig av anvendelse. Verdens helseorganisasjon anslår alkohol for å være en av de største risikofaktorene for den globale sykdomsbyrden (WHO, 2009). Det er derfor ikke riktig å si at denne oppgaven tyder på at alkohol er helsefremmende totalt sett. Snarere er det mer riktig å si at alkoholbruk kan medføre helsegevinster i form av at det i enkelte sammenhenger og miljøer kan stimulere til økt sosial deltakelse og sosialt engasjement. En studie fra konfliktområdet i Israel/Palestina viser at alkohol kan bidra til å stimulere sosial støtte og på den måte forhindre depresjon (Kane, Rapaport et al., 2014).

Alkohol kan også se ut til å styrke relasjoner og fremme sosial integrering (Peele & Brodsky, 2000).

Dette utgjør likevel et aspekt i en myriade av sosiale og fysiske forhold som påvirker helse. Aldring er et komplekst fenomen og forstås best gjennom anvendelse av perspektiv som tar i betraktning sosiale, medisinske og biologiske vitenskaper (Hennessy & Walker, 2011). Det er ikke denne oppgavens formål å gå i dybden på alle de relevante forholdene som kan bidra til å forklare helseutvikling hos eldre. Kunnskapen fra denne oppgaven gir innblikk i hvordan alkoholbruk kan stimulere til fellesskapsfølelse og sosial deltakelse blant eldre, som én av mange påvirkende faktorer. Slik kan oppgaven bidra til å belyse hvordan alkohol relaterer seg til helse utover fysiologiske skadevirkninger som har blitt vektlagt tradisjonelt.

Som vi har vært inne på fremstår ikke bekymringer for alkoholens konsekvenser for helsen som det som informantene først knytter til alkoholen. De sosiale utfallene tilknyttet alkohol, enten i form av virkninger den fører til eller normer knyttet til dens tilstedeværelse, er det som først kommer til informantene når de snakker om alkohol. I samsvar med dette fant en studie av eldre australiere at for dem ble helse verken sett på som en begrensende eller fremmende faktor for alkoholkonsum. Antall og tilgang på sosiale situasjoner var derimot av større betydning (Dare et al., 2014).

5.5 Ressurser på godt og vondt

Selv om alkohol kan tenkes å virke helsefremmende ved å stimulere til sosial deltakelse kan nettopp forutsetningene som tilrettelegger for denne sosiale kontakten, sosiale ressurser, være problematisk for helse. Noe av grunnlaget for at høyere sosiale klasser ikke synes å anse risiko for å gjelde dem i særlig stor grad kan kanskje forklares ut i fra denne gruppens relativt gode tilgang på ulike ressurser, for eksempel i form av materielle ressurser, godt utdannet nettverk og kunnskap. Et eksempel på ressurser i sosiale omgivelser er når høyt utdannede, med tilhørende høyt utdannet sosialt nettverk, bruker nettverket sitt oftere og oppsøker legehjelp oftere når de trenger hjelp, sammenliknet med lavere utdannede (med lavere utdannet sosialt nettverk) (Song & Chang, 2012). Et annet er nabolagets betydning for utvikling av alkoholproblemer (Jones-Webb & Karriker-Jaffe, 2013). Som Phelan et al. (2010) påpeker er sosiale miljøer i seg selv en ressurs. Spørsmålet om ressurser kan altså ikke

reduseres til et ja/nei-spørsmål om tilgjengelighet til en vare eller tjeneste, men er også innkapslet i omgivelsene til ulike sosiale klasser. Tilgang til ressurser kan kanskje også forklare hvorfor lavere sosiale klasser i større grad ser ut til å være rammet av alkoholproblemer enn høyere sosiale klasser, når drikkemønster og –mengde er likt (Grittner et al., 2012).

På en annen side kan det se ut til at ressurser også kan virke negativt. En tanke som kanskje slår mange er at eldre med sosiale ressurser i sine omgivelser vil være mindre utsatt for alkoholproblemer. En svensk befolkningsstudie viser at i absolutte tall har flertallet av de med alkoholproblemer ikke sosiale problemer eller har tung avhengighet (Andreasson, Danielsson et al., 2013). Det er mulig tilgang på ressurser i seg selv gjør individer mer risikoutsatt ettersom ressurser i form av tid, anledning og økonomi i større grad gjør det mulig å gradvis tilegne seg et skadelig konsummønster. Flere studier kan tyde på en slik sammenheng. En studie blant finske eldre fant at bedre sosiale forhold som god inntekt, høy utdanning og å bo med ektefelle predikerte et mer risikabelt alkoholkonsum (Immonen et al., 2011a). En studie av engelske kontorarbeidere over 61 år fant at de med høy sosioøkonomisk status økte forbruket sitt over en 10-års periode i større grad enn de med lavere sosioøkonomisk status (Britton & Bell, 2015). I tillegg kan det se ut til at god kvalitet på ekteskapet, deltakelse i sosiale situasjoner, samt gode økonomiske ressurser predikerer et risikabelt alkoholkonsum hos eldre mellom 55 og 65 år (Moos et al., 2010b). Grønkjær et al. (2013) tydeliggjør problematikken når hun påpeker at alkoholbruk legitimeres av å være sosialt, uavhengig om det overstiger grenseverdier for risikabelt konsum. Også informantene i denne oppgaven synes å inneha denne vinklingen.

5.6 Funnenes relevans for forebygging av alkoholskader

Alkoholkonsumet til eldre er økende som følge av kohorteffekter der de som i dag er unge tar med seg et høyere alkoholkonsum inn i alderdommen enn det generasjonen før dem gjorde (Gilhooly, 2005). Horverak og Bye (2007) har dokumentert slike effekter i Norge, og påviser en klar stigning i generasjonskonsumet fra slutten av 1970-tallet.

Å redusere tilgang til potensielt helseskadelige forbruksvarer, deriblant alkohol, på systemnivå kan være et effektivt forebyggingstiltak i et befolkningsperspektiv (Moodie,

Stuckler et al., 2013). I kontekst av høyere sosiale klasser kan det tenkes at slike strukturelle tiltak ikke er like effektive på bakgrunn av denne målgruppens høye ressurstilgjengelighet i form av penger og livssituasjon. For eksempel vil det for denne gruppen være mulig å i større grad unngå virkemidler som beskatning. Eventuelle forebyggingsstrategier på systemnivå må anerkjenne dette, siden ressurstilgjengelighet kan ha stor betydning for hvem et tiltak er effektivt overfor (Phelan & Link, 2005).

Wilkinson og Dare (2014) hevder strategier rettet mot forbedring av folks helse må ta hensyn til at verken eldre eller deres alkoholkonsum er homogene enheter. Dette innebærer at strategiene må se bredere enn kun alkoholens skadevirkning fra et biomedisinsk perspektiv, de må i større grad vektlegge sosiale miljø, normer og kultur knyttet til alkoholkonsum.

5.6.1 Valg av forebyggingsstrategier og hensyn til sosiale faktorer

Avsnittene ovenfor (se 5.6) kan oppsummeres kortfattet. Forebygging rettet mot mennesker med såkalt ordnede liv er viktig, fordi denne gruppen absolutt sett kan være hardt rammet selv om den relativt sett kan være lite rammet, jamfør forebyggingsparadokset. Denne gruppen har ressurser som muliggjør et skadelig alkoholkonsum, og samtidig har de muligheter til å unngå tradisjonelle forebyggingstiltak som for eksempel beskatning. Mennesker søker avstand fra negative identiteter, som gjør det vanskelig å nå inn med budskap om risikabel drikking. Forebyggingen må ta hensyn til at alkoholkonsum er noe mer enn kun et helseskadelig middel, men også et sosial fenomen som betyr noe utover skade og risiko i menneskers liv.

Forebygging av alkoholskader er sammensatt, og mange aktører påvirker et samfunn sitt valg av strategi. Alkoholindustri, frihandel og politisk vilje er eksempler på utfordringer (Casswell & Thamarangsi, 2009). Norge har tradisjon for tiltak som har til hensikt både å regulere tilgjengelighet og påvirke holdninger (Helse- og omsorgsdepartementet, 2012). Som tidligere nevnt vil høyere tilgang på ressurser av typen tid, penger og nettverk gjøre det lettere å omgå tilgjengelighetsreguleringer som åpningstider og beskatning. Holdningsarbeidet handler i følge myndighetene om å skape forståelse for at alkohol ikke er en vanlig handelsvare som kan konsumeres uproblematisk såfremt en ikke misbruker den og blir avhengig (Helse- og omsorgsdepartementet, 2012). Følsomhet overfor risiko er ikke noe mennesker nødvendigvis tar inn over seg selv om de har et risikabelt konsum (Wilson et al., 2013), og ressurssterke

mennesker med risikabel drikking trenger ikke å identifisere seg selv som utsatt (Borok et al., 2013). Wilson et al. (2013) foreslår at forebyggingsstrategier som retter seg mot holdninger og som samtidig anerkjenner at risikobegrepet kan virke anklagende og være forbundet med stigma (se Room, 2005) vil være mer effektive enn strategier som gjør seg avhengig av en slik identifisering. I følge forfatterne fordrer dette vektlegging av positive identiteter, og identifisering av tungt konsum som verken sunt eller synonymt med avhengighet.

5.7 Relevans og implikasjoner

Innsikt i alkoholens sosiale betydning er relevant fordi den tilbyr en forståelse og kunnskap som skiller seg fra de kvantitative målingene av forekomst og risiko som tradisjonelt har vært vektlagt i alkoholforskningen (Wilkinson & Dare, 2014).

Oppgaven bidrar til økt innsikt på et felt som, relativt sett, ikke har samme utfoldelse som andre områder i alkoholforskningen. Ved å studere alkoholens betydning i sosiale kontekster blant eldre som tilhører en høyere sosial klasse får vi innsikt i et felt som generelt sett er svært godt studert. Det som muligens skiller denne gjennomgangen fra mange andre studier er dens utgangspunkt i erfaringene til eldre, med en annen livssituasjon enn yngre, samt deres forankring i en høyere sosiale klasse, tilsynelatende uten problemer som tung avhengighet, sykdom eller risiko. Hvordan alkohol er sosialt integrert i denne gruppen er viktig kunnskap når vi vet at eldre drikker stadig mer (Gilhooly, 2005; Horverak & Bye, 2007). Sosial status er interessant fordi alkohol tilsynelatende er den eneste helseatferdsmessige indikatoren der høyere sosiale klasser har et større forbruk av en (potensielt) helseskadelig vare eller vane (Helsedirektoratet, 2014b). Dessuten øker skadelig alkoholkonsum med utdanningsnivå (Støver et al., 2012).

Alkohol kan føre til en rekke negative helsekonsekvenser. Nordmenn drikker mer nå enn tidligere (SIRUS, 2015) og eldre drikker stadig mer, trolig som resultat av kohorteffekter (Horverak & Bye, 2007). Høyere sosiale klasser øker sitt forbruk i høyere tempo enn befolkningen for øvrig (Støver et al., 2012), og såkalt ordnede liv bør ikke utelukke problemer, da mesteparten av alkoholproblemene finnes i denne gruppen. Absolutt sett utgjør de nemlig mange flere enn den relativt sett hardere rammede høyrisikogruppen. Følgelig kan vi si at alkohol er av betydning for uhelse. Dette igjen gjør det viktig med kunnskap om

betydningen av alkohol i sosiale kontekster, for best å vite hvordan vi kan redusere skader som kan følge av alkoholbruk. Forebyggingsstrategier må tilpasses kunnskap om hvordan alkohol relaterer seg til noe mer enn sykdom og risiko, nemlig som en del i folks liv. I stedet for utelukkende å fokusere på anbefalte antall gram alkohol, kan forebyggingsstrategier rette seg mer mot den sosiale konteksten alkoholen inntas i og de sterke sosiale normene som eksisterer når det gjelder alkohol og sosial deltakelse.

Oppgaven kan bidra med forståelse om viktigheten av at drikkekonteksten og den sosiale betydningen inkorporeres i forebyggingsstrategiene. Oppgaven bidrar til å fremheve behovet for at forebyggingsstrategier favner flere samfunnslag enn de som sosialt sett har dårligst forutsetninger. De bør rette seg mot holdninger knyttet til sosial utfoldelse snarere enn kun etablering av negative identiteter. Dessuten kan oppgavens resultater bidra til kunnskap om hvordan alkohol kan tenkes å virke helsefremmende under noen omstendigheter for eldre gjennom å stimulere til fellesskap og sosial deltakelse. Dette gjør oppgaven relevant for helsefremmingsstrategier. Denne potensielle helsegevinsten er generelt forbigått, i følge Heath (2007).

Oppgavens bidrag på forskningsfronten tydeliggjøres gjennom dens åpne inngang til alkohol. Snarere enn å se på alkohol som et produkt som primært kan føre til skade, gir oppgaven innsikt i alkoholens sosiale betydning, hvordan mennesker anvender alkohol i sosial samhandling og hvilken betydning den tilskrives her. Hvordan alkohol knytter seg til både sosial klasse, identitet, sosiale behov, markeringer og sosial deltakelse i seg selv er kunnskap som skiller seg ut fra de kvantitative tilnærmingene som ikke har muligheten til å undersøke hvilken mening eller betydning alkohol har for mennesker.

5.8 Videre forskning

Hvorvidt avvikende alkoholkonsum virker ekskluderende eller fører til sosial utestengelse er et interessant tema som kunne blitt studert enda nærmere, spesielt med tanke på tendensen til at sosiale nettverk minker med alder (Wrzus, Hanel et al., 2013) og at pensjonstilværelsen kan innebære et nytt konsummønster. Studien til Canham et al. (2016) viser for eksempel at de som drikker 4-7 ganger i uka i mindre grad er ensomme enn de som drikker mindre enn dette. Fremtidige forskningsprosjekt bør se nærmere på slike sammenhenger og finne ut om

alkoholen har noen betydning for sosial deltakelse i seg selv, og drøfte de eventuelle implikasjonene av dette for sosial deltakelse blant eldre.

I oppgaven blir det drøftet hvordan problemstillingen kan være relevant for helsefremming og alkoholskadeforebygging. Fremtidige studier bør også se nærmere på effektiviteten til ulike forebyggingsstrategier rettet spesifikt mot grupper som faller utenfor høyrisikosegmentet. Rammeverket til Davies og Sherriff (2014) kan her være til inspirasjon, da de tar utgangspunkt i å evaluere effekt av forebyggingstiltak i kontekst av sosiale klasser. Valg av policy, statens rolle og helseetikk innenfor alkohol og helse er også interessante temaer for fremtidige studier. Her har Dawson og Grill (2012), samt Carter (2014) relevante innspill.

5.9 Konklusjon

Studien har hatt som hensikt å undersøke hvilken betydning et utvalg eldre over 65 år tilhørende en høyere sosial klasse mener alkohol har i sosiale kontekster. Et bakteppe for dette spørsmålet er at konsum av alkohol som sosialt fenomen relativt sett er lite studert, sammenliknet med studier som utelukkende undersøker sykdom og risiko som følge av alkoholkonsum. Denne studien avdekker hvordan alkohol i sosiale kontekster har betydning for etablering, opprettholdelse og utvikling av fellesskap mellom mennesker. Normer knyttet til alkoholkonsum er sterkt førende for hvordan alkohol drikkes, og medvirker til at folk drikker alkohol, eller later som de gjør det, for å innordne seg kollektivet de er en del av i ulike situasjoner.

Alkohol kan være skadelig. Nordmenn drikker mer enn før og alkoholkonsumet stiger med kommende generasjoner, og med sosial klasse. Ny livssituasjon introdusert ved inngang til alderdommen kan gi mer tid og anledning til hyppigere alkoholkonsum. Da blir en viktig innsikt i alkoholskadeforebyggingsarbeidet at innsats må rettes inn mot flere enn de mest utsatte høyrisikogruppen, siden mesteparten av alkoholproblemene absolutt sett rammer de med såkalt ordnede liv (Skog, 2006a). En slik innsats krever kunnskap om hvilken betydning alkohol har i menneskers liv, utover skade og risiko, inkludert hvordan alkohol også kan fremme sosiale bånd. I dette ligger det at det er viktig å vite hvordan og under hvilke omstendigheter alkoholkonsum kan virke helsefremmende, og hvordan og under hvilke omstendigheter det virker skadende. Denne oppgaven bidrar forhåpentligvis til økt innsikt i et

relativt sett lite studert felt i alkoholforskningen som kan brukes i arbeidet med å utvikle nye strategier.

REFERANSER

- Alkoholloven (1989). *Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v.* Hentet 19. mai 2015, fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1989-06-02-27>
- Andreasson, S., Danielsson, A. K., & Hallgren, M. (2013). Severity of alcohol dependence in the Swedish adult population: association with consumption and social factors. *Alcohol*, 47(1), 21-25. doi: 10.1016/j.alcohol.2012.10.001
- Antonovsky, A. (2013). *Helsens mysterium: den salutogene modellen* (A. Sjøbu, Overs.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Berkman, L. F., Glass, T., Brissette, I., & Seeman, T. E. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social Science & Medicine*, 51(6), 843-857. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0277-9536\(00\)00065-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0277-9536(00)00065-4)
- Bisogni, C. A., Falk, L. W., Madore, E., Blake, C. E., Jastran, M., Sobal, J., & Devine, C. M. (2007). Dimensions of everyday eating and drinking episodes. *Appetite*, 48(2), 218-231. doi: 10.1016/j.appet.2006.09.004
- Bloomfield, K., Grittner, U., Kramer, S., & Gmel, G. (2006). Social inequalities in alcohol consumption and alcohol-related problems in the study countries of the EU concerted action 'gender, culture and alcohol problems: A multi-national study. *Alcohol and Alcoholism*, 41, 126-136. doi: 10.1093/alcalc/agl073
- Borok, J., Galier, P., Dinolfo, M., Welgreen, S., Hoffing, M., Davis, J. W., . . . Moore, A. A. (2013). Why Do Older Unhealthy Drinkers Decide to Make Changes or Not in Their Alcohol Consumption? Data from the Healthy Living as You Age Study. *Journal of the American Geriatrics Society*, 61(8), 1296-1302. doi: 10.1111/jgs.12394
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice* (R. Nice, Overs.). Oxford: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2002a). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften* (A. Prieur, Overs.). Oslo: De norske bokklubbene.
- Bourdieu, P. (2002b). The Forms of Capital. I N. W. Biggart (Red.), *Readings in economic sociology* (s. 280-291). Malden, Massachusetts: Blackwell.
- Bradby, H. (2012). *Medicine, health and society: a critical sociology*. London: SAGE.
- Brien, S. E., Ronksley, P. E., Turner, B. J., Mukamal, K. J., & Ghali, W. A. (2011). Effect of alcohol consumption on biological markers associated with risk of coronary heart disease: systematic review and meta-analysis of interventional studies. *BMJ*, 342, d636. doi: 10.1136/bmj.d636
- Brierley-Jones, L., Ling, J., McCabe, K. E., Wilson, G. B., Crosland, A., Kaner, E. F., & Haighton, C. A. (2014). Habitus of home and traditional drinking: a qualitative

- analysis of reported middle-class alcohol use. *Sociol Health Illn*, 36(7), 1054-1076. doi: 10.1111/1467-9566.12145
- Britton, A., & Bell, S. (2015). Reasons Why People Change Their Alcohol Consumption in Later Life: Findings from the Whitehall II Cohort Study. *Plos One*, 10(3), 8. doi: 10.1371/journal.pone.0119421
- Bye, E. K., Amundsen, E. J., & Lund, M. (2013). *Bruk av tobakk, rusmidler og vanedannende legemidler i Norge: hovedfunn fra SIRUS' befolkningsundersøkelse i 2012* (B. nr. 6/2013). Oslo: SIRUS.
- Bye, E. K., & Østhus, S. (2012). *Alkoholkonsum blant eldre: hovedfunn fra spørreundersøkelser 1985-2008*. Oslo: SIRUS.
- Byles, J., Young, A., Furuya, H., & Parkinson, L. (2006). A drink to healthy aging: The association between older women's use of alcohol and their health-related quality of life. *Journal of the American Geriatrics Society*, 54(9), 1341-1347. doi: 10.1111/j.1532-5415.2006.00837.x
- Canham, S. L., Mauro, P. M., Kaufmann, C. N., & Sixsmith, A. (2016). Association of Alcohol Use and Loneliness Frequency Among Middle-Aged and Older Adult Drinkers. *Journal of Aging and Health*, 28(2), 267-284. doi: 10.1177/0898264315589579
- Carter, S. M. (2014). Health promotion: an ethical analysis. *Health Promotion Journal of Australia*, 25(1), 19-24. doi: 10.1071/he13074
- Casswell, S., & Thamarangsi, T. (2009). Alcohol and Global Health 3 Reducing harm from alcohol: call to action. *Lancet*, 373(9682), 2247-2257.
- Castro, F. G., Barrera, M., Mena, L. A., & Aguirre, K. M. (2014). Culture and Alcohol Use: Historical and Sociocultural Themes From 75 Years of Alcohol Research. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 36-49.
- Corbin, J. M., & Strauss, A. L. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, California.: Sage.
- Corbin, J. M., & Strauss, A. L. (2015). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches*. Los Angeles: Sage.
- Crompton, R. (2006). Class and family. *The Sociological Review*, 54(4), 658-677. doi: 10.1111/j.1467-954X.2006.00665.x

- Cutcliffe, J. R. (2003). Reconsidering reflexivity: Introducing the case for intellectual entrepreneurship. *Qualitative Health Research*, 13(1), 136-148. doi: 10.1177/1049732302239416
- Dare, J., Wilkinson, C., Allsop, S., Waters, S., & McHale, S. (2014). Social engagement, setting and alcohol use among a sample of older Australians. *Health & Social Care in the Community*, 22(5), 524-532. doi: 10.1111/hsc.12110
- Davies, J. K., & Sherriff, N. S. (2014). Assessing public health policy approaches to level-up the gradient in health inequalities: the Gradient Evaluation Framework. *Public Health*, 128(3), 246-253. doi: 10.1016/j.puhe.2013.11.011
- Dawson, A., & Grill, K. (2012). Health Promotion: Conceptual and Ethical Issues. *Public Health Ethics*, 5(2), 101-103. doi: 10.1093/phe/phs024
- Duff, C. (2012). Accounting for context: exploring the role of objects and spaces in the consumption of alcohol and other drugs. *Social & Cultural Geography*, 13(2), 145-159. doi: 10.1080/14649365.2012.655765
- Dunne, C. (2011). The place of the literature review in grounded theory research. *International Journal of Social Research Methodology*, 14(2), 111-124. doi: 10.1080/13645579.2010.494930
- Ferreira, M. P., & Weems, M. K. S. (2008). Alcohol Consumption by Aging Adults in the United States: Health Benefits and Detriments. *Journal of the American Dietetic Association*, 108(10), 1668-1676. doi: 10.1016/j.jada.2008.07.011
- Fillmore, K. M., Stockwell, T., Chikritzhs, T., Bostrom, A., & Kerr, W. (2007). Moderate alcohol use and reduced mortality risk: Systematic error in prospective studies and new hypotheses. *Annals of Epidemiology*, 17(5), S16-S23. doi: 10.1016/j.annepidem.2007.01.005
- Folkehelseinstituttet (2014). *Folkehelse rapporten 2014: helsetilstanden i Norge*. (978-82-8082-635-0). Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Forman, J., Creswell, J. W., Damschroder, L., Kowalski, C. P., & Krein, S. L. (2008). Qualitative research methods: key features and insights gained from use in infection prevention research. *Am J Infect Control*, 36(10), 764-771. doi: 10.1016/j.ajic.2008.03.010
- Frydenlund, R. (2011). *Eldre, alkohol og legemiddelbruk: en kunnskapsoppsummering*. Oslo: Kompetansesenter rus - Oslo.
- Gadamer, H.-G. (2004). *Truth and method*. London: Continuum.
- Geels, L. M., Vink, J. M., van Beek, J., Bartels, M., Willemsen, G., & Boomsma, D. I. (2013). Increases in alcohol consumption in women and elderly groups: evidence from an epidemiological study. *Bmc Public Health*, 13, 13. doi: 10.1186/1471-2458-13-207
- Gilhooly, M. L. M. (2005). Reduced drinking with age: Is it normal? *Addiction Research & Theory*, 13(3), 267-280. doi: 10.1080/16066350500053588

- Giskes, K., Turrell, G., Bentley, R., & Kavanagh, A. (2011). Individual and household-level socioeconomic position is associated with harmful alcohol consumption behaviours among adults. *Aust N Z J Public Health*, 35(3), 270-277. doi: 10.1111/j.1753-6405.2011.00683.x
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Glei, D. A., Landau, D. A., Goldman, N., Chuang, Y. L., Rodriguez, G., & Weinstein, M. (2005). Participating in social activities helps preserve cognitive function: an analysis of a longitudinal, population-based study of the elderly. *International Journal of Epidemiology*, 34(4), 864-871. doi: 10.1093/ije/dyi049
- Gmel, G., & Klingemann, H. (2001). *Mapping the social consequences of alcohol consumption*. Dordrecht: Kluwer.
- Greenfield, T. K., Ye, Y., Bond, J., Kerr, W. C., Nayak, M. B., Kaskutas, L. A., . . . Kranzler, H. R. (2014). Risks of Alcohol Use Disorders Related to Drinking Patterns in the US General Population. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 75(2), 319-327.
- Grittner, U., Kuntsche, S., Graham, K., & Bloomfield, K. (2012). Social Inequalities and Gender Differences in the Experience of Alcohol-Related Problems. *Alcohol and Alcoholism*, 47(5), 597-605. doi: 10.1093/alcalc/ags040
- GrønkJær, M., Curtis, T., de Crespigny, C., & Delmar, C. (2011). Acceptance and expectance: Cultural norms for alcohol use in Denmark. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 6(4), 11. doi: 10.3402/qhw.v6i4.8461
- GrønkJær, M., Curtis, T., de Crespigny, C., & Delmar, C. (2013). Drinking contexts and the legitimacy of alcohol use: Findings from a focus group study on alcohol use in Denmark. *Scandinavian Journal of Public Health*, 41(3), 221-229. doi: 10.1177/1403494812472266
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2001). *Handbook of interview research : context & method*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Halkjelsvik, T., & Storvoll, E. E. (2015). Percentage of population in Norway with risky alcohol consumption measured through Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT). *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(1), 61-71. doi: 10.1515/nsad-2015-0008
- Harris, A. H. S., & Thoresen, C. E. (2005). Volunteering is associated with delayed mortality in older people: Analysis of the longitudinal study of aging. *Journal of Health Psychology*, 10(6), 739-752. doi: 10.1177/1359105305057310
- Heath, D. B. (2000). *Drinking occasions : comparative perspectives on alcohol and culture*. Philadelphia: Brunner/Mazel.
- Heath, D. B. (2007). Why we don't know more about the social benefits of moderate drinking. *Annals of Epidemiology*, 17(5), S71-S74. doi: 10.1016/j.annepidem.2007.01.016

- Heath, H., & Cowley, S. (2004). Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss. *International Journal of Nursing Studies*, 41(2), 141-150. doi: 10.1016/s0020-7489(03)00113-5
- Helse- og omsorgsdepartementet (2012). *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk*. (Meld. St. nr. 30, 2011-2012). Hentet 12. august 2015, fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/bba17f176efc40269984ef0de3dc48e5/no/pdfs/stm201120120030000dddpdfs.pdf>
- Helsedirektoratet (2014a). *Anbefalinger om kosthold, ernæring og fysisk aktivitet*. Oslo: Helsedirektoratet. fra <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/806/Anbefalinger-om-kosthold-ernæring-og-fysisk-aktivitet-IS-2170.pdf>
- Helsedirektoratet (2014b). *Helseadferd i befolkningen*. Hentet 14. oktober 2015, fra <http://sites.helsedirektoratet.no/sites/nokkeltall/helsetilstand-levewaner/helseatferd-i-befolkningen/Sider/default.aspx>
- Hennessy, C. H., & Walker, A. (2011). Promoting multi-disciplinary and inter-disciplinary ageing research in the United Kingdom. *Ageing & Society*, 31, 52-69. doi: 10.1017/s0144686x1000067x
- Holahan, C. J., Schutte, K. K., Brennan, P. L., North, R. J., Holahan, C. K., Moos, B. S., & Moos, R. H. (2012). Wine Consumption and 20-Year Mortality Among Late-Life Moderate Drinkers. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 73(1), 80-88.
- Holmes, W., & Joseph, J. (2011). Social participation and healthy ageing: a neglected, significant protective factor for chronic non communicable conditions. *Globalization and Health*, 7(1), 43.
- Holton, J. A. (2007). The Coding Process and Its Challenges. I A. Bryant & K. Charmaz (Red.), *The SAGE handbook of grounded theory* (s. 265-289). Los Angeles:: Sage.
- Horverak, Ø. (2001). Vinmonopolet - mellom avholdsbevegelse og måtehold. *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift*, 18, 7-23.
- Horverak, Ø., & Bye, E. K. (2007). *Det norske drikkemønsteret: en studie basert på intervjudata fra 1973-2004* (B. nr. 2/2007). Oslo: SIRUS.
- Howland, P. J. (2013). Distinction by proxy: The democratization of fine wine. *Journal of Sociology*, 49(2-3), 325-340. doi: 10.1177/1440783313481746
- Immonen, S., Valvanne, J., & Pitkala, K. H. (2011a). Prevalence of at-risk drinking among older adults and associated sociodemographic and health-related factors. *Journal of Nutrition Health & Aging*, 15(9), 789-794. doi: 10.1007/s12603-011-0115-4
- Immonen, S., Valvanne, J., & Pitkälä, K. H. (2011b). Older adults' own reasoning for their alcohol consumption. *International journal of geriatric psychiatry*, 26(11), 1169. doi: 10.1002/gps.2657

- Institute of Alcohol Studies. (2013). *Older people and alcohol - factsheet*. Hentet 02. april 2015, fra [http://www.ias.org.uk/uploads/pdf/Factsheets/Alcohol and older people FS May 2013.pdf](http://www.ias.org.uk/uploads/pdf/Factsheets/Alcohol%20and%20older%20people%20FS%20May%202013.pdf)
- Jones, I. R., Papacosta, O., Whincup, P. H., Goya Wannamethee, S., & Morris, R. W. (2011). Class and lifestyle 'lock-in' among middle-aged and older men: a Multiple Correspondence Analysis of the British Regional Heart Study. *Sociology of Health & Illness*, 33(3), 399-419. doi: 10.1111/j.1467-9566.2010.01280.x
- Jones-Webb, R., & Karriker-Jaffe, K. J. (2013). Neighborhood Disadvantage, High Alcohol Content Beverage Consumption, Drinking Norms, and Drinking Consequences: A Mediation Analysis. *Journal of Urban Health-Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 90(4), 667-684. doi: 10.1007/s11524-013-9786-y
- Kahma, N., Niva, M., Helakorpi, S., & Jallinoja, P. (2016). Everyday distinction and omnivorous orientation: An analysis of food choice, attitudinal dispositions and social background. *Appetite*, 96, 443-453. doi: 10.1016/j.appet.2015.09.038
- Kane, J. C., Rapaport, C., Zalta, A. K., Canetti, D., Hobfoll, S. E., & Hall, B. J. (2014). Regular drinking may strengthen the beneficial influence of social support on depression: Findings from a representative Israeli sample during a period of war and terrorism. *Drug and Alcohol Dependence*, 140, 175-182. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2014.04.014
- Khan, N., Wilkinson, T. J., & Keeling, S. (2006). Reasons for changing alcohol use among older people in New Zealand. *Australasian Journal on Ageing*, 25(2), 97-100. doi: 10.1111/j.1741-6612.2006.00159.x
- King, A. (2000). Thinking with Bourdieu against Bourdieu: A 'practical' critique of the habitus. *Sociological Theory*, 18(3), 417-433. doi: 10.1111/0735-2751.00109
- Kishimoto, Y., Suzuki, E., Iwase, T., Doi, H., & Takao, S. (2013). Group involvement and self-rated health among the Japanese elderly: an examination of bonding and bridging social capital. *Bmc Public Health*, 13, 10. doi: 10.1186/1471-2458-13-1189
- Knupfer, G., & Room, R. (1964). Age, sex, and social-class as factors in amount of drinking in a metropolitan community. *Social Problems*, 12(2), 224-240. doi: 10.1525/sp.1964.12.2.03a00090
- Knutheim, T. (2011). Alkoholbruk hos eldre - Det går ikke an å lære gamle hunder å sitte *Rusfag*(1), 23-32.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2012). *Det kvalitative forskningsintervju* (T. M. Anderssen & J. Rygge, Overs.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lang, I., Wallace, R. B., Huppert, F. A., & Melzer, D. (2007). Moderate alcohol consumption in older adults is associated with better cognition and well-being than abstinence. *Age and Ageing*, 36(3), 256-261. doi: 10.1093/ageing/afm001
- Langergaard, L. L., Barlebo Rasmussen, S., & Sørensen, A. (2011). *Viden, videnskab og virkelighed* (B. 1). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

- Leander, A. (2001). class, Weberian approaches to. I R. J. B. Jones (Red.), *Routledge encyclopedia of international political economy* (s. 227). London: Routledge.
- Ling, J., Smith, K. E., Wilson, G. B., Brierley-Jones, L., Crosland, A., Kaner, E. F. S., & Haighton, C. A. (2012). The 'other' in patterns of drinking: A qualitative study of attitudes towards alcohol use among professional, managerial and clerical workers. *Bmc Public Health*, *12*, 7. doi: 10.1186/1471-2458-12-892
- Link, B. G., & Phelan, J. (1995). Social conditions as fundamental causes of disease. *Journal of Health and Social Behavior*, 80-94.
- Livingston, M. (2014). Socioeconomic differences in alcohol-related risk-taking behaviours. *Drug and Alcohol Review*, *33*(6), 588-595. doi: 10.1111/dar.12202
- Malterud, K. (2013). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Markali, J., Haraldsen, H., & Pedersen, B. (2012). *Katalysator*. Hentet 25. mai 2015, fra <https://snl.no/katalysator>
- Marmot, M. G., & Siegrist, J. (2006). Introduction. I M. G. Marmot & J. Siegrist (Red.), *Social inequalities in health: new evidence and policy implications* (s. 1-25). Oxford: Oxford University Press.
- McGhee, G., Marland, G. R., & Atkinson, J. (2007). Grounded theory research: literature reviewing and reflexivity. *Journal of Advanced Nursing*, *60*(3), 334-342. doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04436.x
- Mills, C. W. (1967). *The sociological imagination*. London: Oxford University Press.
- Minagawa, Y., & Saito, Y. (2015). Active Social Participation and Mortality Risk Among Older People in Japan: Results From a Nationally Representative Sample. *Research on Aging*, *37*(5), 481-499. doi: 10.1177/0164027514545238
- Moan, I. S. (2014). Arbeidstakeres alkoholbruk og konsekvenser for arbeidslivet - sykefravær, nedsatt ytevne, ulykker og arbeidsledighet. I H. Sagvaag & B. Sikveland (Red.), *Alkohol + arbeidsliv = sant?: en vitenskapelig antologi* (s. 203-214). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Moodie, R., Stuckler, D., Monteiro, C., Sheron, N., Neal, B., Thamarangsi, T., . . . Lancet, N. C. D. A. G. (2013). Profits and pandemics: prevention of harmful effects of tobacco, alcohol, and ultra-processed food and drink industries. *Lancet*, *381*(9867), 670-679. doi: 10.1016/s0140-6736(12)62089-3
- Moos, R. H., Brennan, P. L., Schutte, K. K., & Moos, B. S. (2010a). Older adults' health and late-life drinking patterns: A 20-year perspective. *Aging & Mental Health*, *14*(1), 33-43. doi: 10.1080/13607860902918264
- Moos, R. H., Brennan, P. L., Schutte, K. K., & Moos, B. S. (2010b). Social and Financial Resources and High-Risk Alcohol Consumption Among Older Adults. *Alcoholism-*

Clinical and Experimental Research, 34(4), 646-654. doi: 10.1111/j.1530-0277.2009.01133.x

- Moos, R. H., Brennan, P. L., Schutte, K. K., & Moos, B. S. (2010c). Spouses of Older Adults With Late-Life Drinking Problems: Health, Family, and Social Functioning. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 71(4), 506-514.
- Musick, M. A., & Wilson, J. (2003). Volunteering and depression: the role of psychological and social resources in different age groups. *Social Science & Medicine*, 56(2), 259-269. doi: 10.1016/s0277-9536(02)00025-4
- Naimi, T. S., Xuan, Z., Brown, D. W., & Saitz, R. (2013). Confounding and studies of 'moderate' alcohol consumption: the case of drinking frequency and implications for low-risk drinking guidelines. *Addiction*, 108(9), 1534-1543. doi: 10.1111/j.1360-0443.2012.04074.x
- Navarro, H. J., Doran, C. M., & Shakeshaft, A. P. (2011). Measuring costs of alcohol harm to others: A review of the literature. *Drug and Alcohol Dependence*, 114(2-3), 87-99. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2010.11.009
- NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora) (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Nielsen, N. R., Schnohr, P., Jensen, G., & Gronbaek, M. (2004). Is the relationship between type of alcohol and mortality influenced by socio-economic status? *Journal of Internal Medicine*, 255(2), 280-288. doi: 10.1046/j.1365-2796.2003.01268.x
- Nordfjærn, T., & Brunborg, G. S. (2015). Associations Between Human Values and Alcohol Consumption Among Norwegians in the Second Half of Life. *Substance Use & Misuse*, 0(0), null. doi: doi:10.3109/10826084.2014.998237
- Nordlund, S. (2008). What is alcohol abuse? Changes in Norwegians' perceptions of drinking practices since the 1960s. *Addiction Research & Theory*, 16(1), 85-94. doi: 10.1080/16066350701699130
- Nordlund, S., & Osthus, S. (2013). What is alcohol abuse? Attitudes to drinking in seven European countries. *Addiction Research & Theory*, 21(5), 402-409. doi: 10.3109/16066359.2012.732630
- Parry, C. D., Patra, J., & Rehm, J. (2011). Alcohol consumption and non-communicable diseases: epidemiology and policy implications. *Addiction*, 106(10), 1718-1724. doi: 10.1111/j.1360-0443.2011.03605.x
- Patra, J., Taylor, B., Irving, H., Roerecke, M., Baliunas, D., Mohapatra, S., & Rehm, J. (2010). Alcohol consumption and the risk of morbidity and mortality for different stroke types--a systematic review and meta-analysis. *BMC Public Health*, 10, 258. doi: 10.1186/1471-2458-10-258
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

- Peele, S., & Brodsky, A. (2000). Exploring psychological benefits associated with moderate alcohol use: a necessary corrective to assessments of drinking outcomes? *Drug and Alcohol Dependence*, *60*(3), 221-247. doi: 10.1016/s0376-8716(00)00112-5
- Peterson, L. I. (2013). Chemistry of alcoholic beverages. I P. Boyle, P. Boffetta, A. B. Lowenfels, H. Burns, O. Brawley, W. Zatonski & J. Rehm (Red.), *Alcohol: science, policy, and public health* (s. 49-56). Oxford: Oxford University Press.
- Pettigrew, S., & Charters, S. (2006). Consumers' expectations of food and alcohol pairing. *British Food Journal*, *108*(2-3), 169-180. doi: 10.1108/00070700610650990
- Pettigrew, S., Ryan, M. M., & Ogilvie, M. (2001). New Year's Eve Consumption Plans: Consumers' Consumption Priorities on the Eve of 2000. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, *9*(2), 66-75. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S1441-3582\(01\)70176-0](http://dx.doi.org/10.1016/S1441-3582(01)70176-0)
- Phelan, J. C., & Link, B. G. (2005). Controlling disease and creating disparities: A fundamental cause perspective. *Journals of Gerontology Series B-Psychological Sciences and Social Sciences*, *60*, 27-33.
- Phelan, J. C., Link, B. G., & Tehranifar, P. (2010). Social Conditions as Fundamental Causes of Health Inequalities: Theory, Evidence, and Policy Implications. *Journal of Health and Social Behavior*, *51*, S28-S40. doi: 10.1177/0022146510383498
- Plebani, J. G., Oslin, D. W., & Lipson, A. B. (2013). Alcohol use in the elderly. I P. Boyle, P. Boffetta, A. B. Lowenfels, H. Burns, O. Brawley, W. Zatonski & J. Rehm (Red.), *Alcohol: science, policy, and public health* (s. 161-168). Oxford: Oxford University Press.
- Pyett, P. M. (2003). Validation of qualitative research in the "Real world". *Qualitative Health Research*, *13*(8), 1170-1179. doi: 10.1177/1049732303255686
- Rehm, J., Baliunas, D., Borges, G. L. G., Graham, K., Irving, H., Kehoe, T., . . . Taylor, B. (2010). The relation between different dimensions of alcohol consumption and burden of disease: an overview. *Addiction*, *105*(5), 817-843. doi: 10.1111/j.1360-0443.2010.02899.x
- Rehm, J., Gmel, G., Sempos, C. T., & Trevisan, M. (2003). Alcohol-related morbidity and mortality. *Alcohol Research & Health*, *27*(1), 39-51.
- Rehm, J., Mathers, C., Popova, S., Thavorncharoensap, M., Teerawattananon, Y., & Patra, J. (2009). Alcohol and Global Health 1 Global burden of disease and injury and economic cost attributable to alcohol use and alcohol-use disorders. *Lancet*, *373*(9682), 2223-2233.
- Riddervold, A. (2009). *Drikkeskikker - nordmenns drikkevaner gjennom 1000 år*. Oslo: Cappelen Damm.
- Ronksley, P. E., Brien, S. E., Turner, B. J., Mukamal, K. J., & Ghali, W. A. (2011). Association of alcohol consumption with selected cardiovascular disease outcomes: a systematic review and meta-analysis. *BMJ*, *342*, d671. doi: 10.1136/bmj.d671

- Room, R. (2005). Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and Alcohol Review*, 24(2), 143-155. doi: 10.1080/0959230500102434
- Room, R. (2013). Sociocultural aspects of alcohol consumption. I P. Boyle, P. Boffetta, A. B. Lowenfels, H. Burns, O. Brawley, W. Zatonski & J. Rehm (Red.), *Alcohol: science, policy, and public health* (s. 38-45). Oxford: Oxford University Press.
- Room, R., & Makela, K. (2000). Typologies of the cultural position of drinking. *Journal of Studies on Alcohol*, 61(3), 475-483.
- Rose, G. (1981). Strategy of prevention - lessons from cardiovascular-disease. *British Medical Journal*, 282(6279), 1847-1851.
- Rosenquist, J. N., Murabito, J., Fowler, J. H., & Christakis, N. A. (2010). The Spread of Alcohol Consumption Behavior in a Large Social Network. *Annals of Internal Medicine*, 152(7), 426-W141.
- Rossow, I., Makela, P., & Kerr, W. (2014). The collectivity of changes in alcohol consumption revisited. *Addiction*, 109(9), 1447-1455. doi: 10.1111/add.12520
- Rossow, I., Moan, I. S., Norström, T., Scheffels, J., Lauritzen, G., & Storvoll, E. E. (2010). *Skader og problemer forbundet med bruk av alkohol, narkotika og tobakk* (B. 3/2010). Oslo: SIRUS.
- Schmidt, L., & Room, R. (1999). Cross-cultural applicability in international classifications and research on alcohol dependence. *Journal of Studies on Alcohol*, 60(4), 448-462.
- Schutze, M., Boeing, H., Pischon, T., Rehm, J., Kehoe, T., Gmel, G., . . . Bergmann, M. M. (2011). Alcohol attributable burden of incidence of cancer in eight European countries based on results from prospective cohort study. *British Medical Journal*, 342, 10.
- Shankar, A., McMunn, A., Banks, J., & Steptoe, A. (2011). Loneliness, Social Isolation, and Behavioral and Biological Health Indicators in Older Adults. *Health Psychology*, 30(4), 377-385. doi: 10.1037/a0022826
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data*. Los Angeles: SAGE.
- SIRUS (2015). *Rusmidler i Norge i 2014*. Oslo. Hentet 15. mai 2015, fra <http://www.sirus.no/wp-content/uploads/2015/03/RIN2014norsk.pdf>
- Skog, O. J. (2006a). Alcohol and the so-called prevention paradox: how does it look today? *Addiction*, 101(2), 155-158. doi: 10.1111/j.1630-0443.2005.01319.x
- Skog, O. J. (2006b). Studying cultural change - Were the changes in alcohol and coffee consumption in the nineteenth century a case of beverage substitution? *Acta Sociologica*, 49(3), 287-302. doi: 10.1177/0001699306067710
- Song, L. J., & Chang, T. Y. (2012). Do resources of network members help in help seeking? Social capital and health information search. *Social Networks*, 34(4), 658-669. doi: 10.1016/j.socnet.2012.08.002

- SSB (2014). *Befolkningsframskrivinger, 2014-2100*. Hentet 17. august 2015, fra <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkfram/aar/2014-06-17>
- Starks, H., & Trinidad, S. B. (2007). Choose your method: A comparison of phenomenology, discourse analysis, and grounded theory. *Qualitative Health Research, 17*(10), 1372-1380. doi: 10.1177/1049732307307031
- Steingrimsdottir, O. A., Naes, O., Moe, J. O., Groholt, E. K., Thelle, D. S., Strand, B. H., & Baevre, K. (2012). Trends in life expectancy by education in Norway 1961-2009. *European Journal of Epidemiology, 27*(3), 163-171. doi: 10.1007/s10654-012-9663-0
- Stimson, G. V. (2006). Drinking in context: a collective responsibility. *International Center for Alcohol Policies, ICAP Reviews 2*.
- Stockwell, T., Zhao, J. H., Panwar, S., Roemer, A., Naimi, T. S., & Chikritzhs, T. (2016). Do “Moderate” Drinkers Have Reduced Mortality Risk? A Systematic Review and Meta-Analysis of Alcohol Consumption and All-Cause Mortality. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 77*(2), 185-198. doi: doi:10.15288/jsad.2016.77.185
- Storvoll, E. E., & Halkjelsvik, T. (2013). Changes in Norwegian public opinion on alcohol policy, 2005-2012. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs, 30*(6), 491-506. doi: 10.2478/nsad-2013-0047
- Storvoll, E. E., Rossow, I., & Rise, J. (2014). Changes in attitudes towards restrictive alcohol policy measures: the mediating role of changes in beliefs. *Journal of Substance Use, 19*(1-2), 38-43. doi: 10.3109/14659891.2012.728671
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Støver, M., Bratberg, G., Nordfjærn, T., & Krokstad, S. (2012). *Bruk av alkohol og medikamenter blant eldre (60+) i Norge: Helseundersøkelsen Nord-Trøndelag: rapport*. Levanger: HUNT forskningscenter.
- Sundt, E. (1976). *Om ædrueligheds-tilstanden i Norge* (B. 5). [Oslo]: Gyldendal.
- Tan, J. (2010). Grounded theory in practice: issues and discussion for new qualitative researchers. *Journal of Documentation, 66*(1), 93-112. doi: 10.1108/00220411011016380
- Turner, E. (2012). *Communitas : The Anthropology of Collective Joy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Vasile, R. G., Bruce, S. E., Goisman, R. M., Pagano, M., & Keller, M. B. (2005). Results of a naturalistic longitudinal study of benzodiazepine and SSRI use in the treatment of generalized anxiety disorder and social phobia. *Depression and Anxiety, 22*(2), 59-67. doi: 10.1002/da.20089
- Ward, B. W. (2011). Identifying Environmental Effects on Alcohol Use and Social-Norms: The Socio-environmental Context Model. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 21*(5), 502-520. doi: 10.1080/10911359.2011.566802

- Weinstein, N. D. (1987). Unrealistic optimism about susceptibility to health problems: Conclusions from a community-wide sample. *Journal of Behavioral Medicine, 10*(5), 481-500. doi: 10.1007/bf00846146
- WHO (1948). *Constitution of The World Health Organization*. Hentet 13. august 2015, fra http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf
- WHO (2009). *Global health risks: mortality and burden of disease attributable to selected major risks*. Geneva: WHO. Hentet 12. desember 2014, fra http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/GlobalHealthRisks_report_full.pdf
- WHO (2015). *What is "active ageing"?* Hentet 19. juni 2015, fra http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/
- WHO (2016). *Health Promotion*. Hentet 23. mars 2016, fra http://www.who.int/topics/health_promotion/en/
- Wilkinson, C., & Dare, J. (2014). Shades of Grey: The Need for a Multi-disciplinary Approach to Research Investigating Alcohol and Ageing. *J Public Health Res, 3*(1), 180. doi: 10.4081/jphr.2014.180
- Wilson, G. B., Kaner, E. F. S., Crosland, A., Ling, J., McCabe, K., & Haighton, C. A. (2013). A Qualitative Study of Alcohol, Health and Identities among UK Adults in Later Life. *Plos One, 8*(8), 10. doi: 10.1371/journal.pone.0071792
- Wilson, T. M. (2005). *Drinking cultures: alcohol and identity*. Oxford: Berg.
- Wrzus, C., Hanel, M., Wagner, J., & Neyer, F. J. (2013). Social Network Changes and Life Events Across the Life Span: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin, 139*(1), 53-80. doi: 10.1037/a0028601
- Zale, E. L., Maisto, S. A., & Ditre, J. W. (2015). Interrelations between pain and alcohol: An integrative review. *Clinical Psychology Review, 37*, 57-71. doi: 10.1016/j.cpr.2015.02.005

VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vedlegg 2: Intervjuguide

Vedlegg 3: Tilråding om bruk av personopplysninger

Vedlegg 4: Eksempel på memo utviklet gjennom den analytiske prosessen

Vedlegg 5: Oversikt over datamaterialets hoved- og underkategorier

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Hvilken betydning har alkohol i sosiale kontekster?”

Bakgrunn og formål

Nordmenn over 65 år drikker betydelig oftere enn de under 44 år, og flere studier har demonstrert at mange eldre ser alkohol som en naturlig del av en sosial sammenkomst. Samtidig vet vi at alkohol er forbundet med mange fysiske og sosiale plager for enkelte mennesker. Jeg er student ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim, og ønsker å utføre en studie med hensikt å studere hvilken betydning alkohol har i sosiale situasjoner blant eldre. Studien utføres i forbindelse med min masteroppgave ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.

Jeg søker personer som er 65 år eller eldre. Befolkningsundersøkelser viser at alkoholkonsum har endret seg de siste tiårene, og nordmenn drikker alkohol på en annen måte nå sammenlignet med tidligere år. Eldre personer har i tidligere studier vektlagt alkoholens sosiale egenskaper, og denne aldersgruppen drikker ikke like mye, men noe hyppigere enn yngre aldersgrupper. Jeg ønsker på bakgrunn av dette å snakke med norske eldre for å utforske deres unike erfaring med alkoholens betydning i sosiale kontekster.

Studien følger retningslinjene til og er godkjent av personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien gjennomføres ved bruk av individuelle intervjuer mellom deltaker og student. Intervjuene vil ta ca. 30–45 minutter, og foretas på et sted som passer deltakeren. Det vil ikke bli innhentet andre opplysninger enn de opplysningene som fremkommer i intervjuene, foruten kontaktinformasjon. Spørsmålene vil omhandle hvordan du opplever betydningen av eller meningen med alkohol i sosiale situasjoner og ditt forhold til alkohol. Intervjuene vil bli tatt opp på lydband.

Hva skjer med informasjonen om deg?

All informasjon om deg og som du deler vil bli behandlet konfidensielt. Kontaktinformasjonen til deg (navn og telefonnummer) vil bli oppbevart innelåst og separat fra intervjuopptakene. Kun studenten og studentens veileder vil ha tilgang til lydopptakene, og opptakene vil lagres forsvarlig uten tilgang for andre. Når opptakene omgjøres fra tale til tekst vil alle personopplysninger, stedsnavn og egennavn byttes til fiktive navn for å ivareta anonymiteten din. Koblingsnøkkel mellom de fiktive og faktiske navn vil oppbevares sikkert og separat fra det øvrige datamaterialet.

Det vil tilstrebes at det ikke skal være mulig å identifisere deg i den ferdige masteroppgaven. Ingen ekte egennavn vil bli benyttet. Den ferdige masteroppgaven vil være tilgjengelig i biblioteker tilknyttet norske universiteter og høyskoler. Prosjektet skal etter planen avsluttes i august 2015. Alle opptak fra intervjuene vil destrueres ved prosjektets slutt, og ingen identifiserbare data vil beholdes.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli tilintetgjort.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Martin Fredheim på telefon 906 51 902 eller e-post martfre@stud.ntnu.no. Du kan også kontakte veileder John Arne Skolbekken på telefon 73 55 06 43 eller e-post john-arne.skolbekken@svt.ntnu.no.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2

Intervjuguide for kvalitative intervjuer med eldre (≥65 år)

1. Informasjon om prosjektet

Før intervjuet starter gjennomgås informasjonsskrivet som har fulgt samtykkeerklæringen av intervjuer. Frivillighet og betydningen av samtykke presiseres.

2. Intervjuet

Intervjuet er strukturert rundt fire hovedspørsmål der det første inviterer informanten til å presentere seg selv, det andre fokuserer på alkoholen i samfunnet og hos informanten, det tredje om alkohol i livsløpet og det fjerde om fritid.

Oppfølgingsspørsmål:

Kan du si noe mer om det? Kan du gi meg en detaljert beskrivelse av hva som skjedde? Har du flere eksempler på det?

Fortolkende spørsmål: oppsummer innholdet: er dette riktig?

1. Spørsmål: «Kan du fortelle meg om deg selv?»

Tema presentasjon:

- Alder
- Bakgrunn
- Bosted (bysentrum, boligområde, landet)
- Familie (gift, antall barn)
- Arbeid (type jobb, jobber mye/lite)
- interesser
- Kan du beskrive ditt sosiale liv for meg?

2. Spørsmål: «Kan du beskrive ditt forhold til alkohol?»

alkohol, sosiale settinger/kontekster, rolle,

- Kan du beskrive ditt forhold til alkohol?
- Kan du beskrive ditt konsum av alkohol? Hvor mye? Hvor ofte? Når? Type drikk?
- Når drikker du alkohol?
- På hvilken måte påvirker tidspunkt på dagen ditt alkoholkonsum?
- Hvorfor drikker du alkohol?

3. Spørsmål: «Kan du huske en situasjon der du drakk alkohol? Kan du beskrive den for meg i detalj?»

alkohol, sosiale settinger/kontekster, rolle,

- Hvordan synes du alkohol påvirker en sosial situasjon?

- Hvordan vil du beskrive forholdet mellom positive og negative aspekter knyttet til alkohol i en sosial situasjon?
- Hvordan vil du beskrive forskjellen mellom å drikke sammen med andre og å drikke alene?
 - o -Oppflg: Hvorfor er det slik?
- Hvem drikker alkohol du alkohol sammen med?
- Hvem drikker du ikke alkohol sammen med?
- Kan du beskrive for meg en kontekst/setting der du drikker alkohol oftere enn andre kontekster/situasjoner?
- Hva kjennetegner denne konteksten som gjør at alkohol drikkes oftere?
- Kan du huske en situasjon der det ikke følte passende å drikke alkohol?
 - o Oppflg: Hvorfor var det ikke passende?
- Hvordan synes du alkohol påvirker en samtale?
- Kan du komme på noe man ikke bør snakke sammen om mens man drikker alkohol?
- Hva har mengde alkohol å si for en sosial kontekst?
- Hvordan oppleves det å ikke drikke alkohol når andre gjør det?
 - o Oppflg: hvorfor er det slik?
- Hvordan er forholdet mellom alkohol og helse for deg?
- Hvordan synes du alkohol påvirker kroppen?

4. Spørsmål: «Hvordan vil du beskrive utviklingen av ditt alkoholkonsum gjennom livet og frem til i dag?»

endringer i synspunkt, holdninger

- Har ditt alkoholkonsummønster endret seg gjennom livet? På hvilken måte da?
- Har du selv endret synspunkt om hva som er en passende situasjon å drikke alkohol på sammenliknet med da du var yngre? På hvilken måte da? Evt. hvorfor ikke?
- Har livshendelser påvirket ditt forhold til alkohol? Hvordan da? I hvilke settinger ga dette utslag?
- Tror du at folk i 30-årene drikker alkohol annerledes enn folk på din alder? Hvordan da?
- Hvordan ser du for deg at du alkoholforbruk vil utvikle seg når du pensjoneres? (hvordan har alkoholforbruket ditt utviklet seg etter du ble pensjonert?)

5. Spørsmål: «Hvordan møtes alkohol og fritid i ditt liv?»

settinger og alkohol

- Kan du fortelle meg litt om hva du gjør på fritiden?
- Er dette en situasjon/miljø der alkohol inntas? Hvorfor tror du det er det slik?

Avslutningsvis: Avrunde intervjuet; er det noe du kommer på som du ønsker å si i forbindelse med det vi har snakket om?

Takke for deltakelse, fortelle om videre prosess og muligheten til å trekke seg.

Vedlegg 3

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

John-Arne Skolbekken
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 23.09.2014

Vår ref: 39747 / 3 / HIT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 09.09.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>39747</i>	<i>Erfaringer omkring alkoholens betydning i sosiale kontekster</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NTNU, ved institusjonens overste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>John-Arne Skolbekken</i>
<i>Student</i>	<i>Martin Fredheim</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i melde skjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Martin Fredheim martfre@stud.ntnu.no

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 39747

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men dato for prosjektslutt må endres til 01.06.2016, jf. meldeskjema.

Det behandles enkelte opplysninger om tredjeperson. Det skal kun registreres opplysninger som er nødvendig for formålet med prosjektet. Opplysningene skal være av mindre omfang og ikke sensitive, og skal anonymiseres i publikasjon. Så fremt personvernulempen for tredjeperson reduseres på denne måten, kan prosjektleder unntas fra informasjonsplikten overfor tredjeperson, fordi det anses uforholdsmessig vanskelig å informere.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 01.06.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

Vedlegg 4

Memo til koding av intervju 2 - «Arne»

En ting som slår meg umiddelbart under kodelistart med Arnes intervju er at han har virket som en ganske bestemt og kortfattet person, som også fremgår av transkripsjonen. Han sier han ikke drikker, og gjør kun unntak hvis flere forhold tilsier det: "hvis jeg er i et selskap hvor jeg ser at *ingen har noe alkoholfri vin, og jeg ikke kjører*, da er det *helt absolutt*, og da kan det være jeg tar meg et glass, eller, *følger med på lasset* eller tar et glass eller to". Utthevelsene er gjort av meg. Det er interessant at han bruker ordet "følger med på lasset". Med dette tilskrives alkoholkonsum som normativt, og han selv, som ikke drikker noe særlig: "jeg drikker egentlig ikke", drikker når omgivelsene forventer det.

Synes det er spesielt med implisitte meninger og premisser for enkelte ting som uttales. For eks: "det er nok sånn at mange kan reflektere bra, selv med en viss promille". Premisset her er at promille ødelegger for refleksjonsevnen. Informanten fremhever at en kan reflektere bra på tross av en viss promille. Et annet eks: "de fleste voksne er nok verbalt sett mest enig med det siste [at alk er noe barn må vente med]" – verbalt sett kan her tolkes som en henstilling til at voksne gjør noe annet i form av handling.

"Da er det jo helt absolutt" er en spennende setning. Informanten beskriver et sett med kriterier som må oppfylles før han kanskje drikker, for eksempel at han er på fest, ingen har alkoholfri vin, og han ikke kjører: "da er det jo helt absolutt". Konteksten får "oppfylt" en status nærmest.

På linje 171 sier Arne at han ikke gjør sånt alene, for da er han ikke nødt til det. Med sånt mener han å drikke alene. Det interessante er valget av ordet "nødt", som sier noe om normer han utsettes for når han er i situasjoner med andre. At alkohol oppleves som, kanskje tvang er et for sterkt ord, men det er den retningen setningen kan tolkes i.

Arne: Linje 319: veldig interessant med tanke på kollektive aspekter. Når spurt om det å drikke alkohol på dagtid versus kveldstid sies det at "det er ikke noe sånt veldig godt argument for det, bortsett fra, selvfølgelig at, du skal fungere liksom på dagtid... du skal omgås andre, plutselig skal... trenger du å kjøre en bil, og da er det problematisk". Her nevnes både det å "fungere" og å kunne kjøre bil. Det som er interessant er "omgås andre". Det kan virke som om informanten mener det ikke er bra å omgås andre om man er beruset når andre ikke er det, siden det er problematisk å omgås andre når man har drukket tidlig på dagen. Dette kan handle om at man må "ha en setting" som som Liv er inne på, ha et bord. Arne sier også, på linje 352, at "jeg tror i og for seg ikke at fornuften forsvinner sånn med en gang" (av beruselse). Spørsmålet om å drikke tidlig/sent tok ikke opp mengde, kun det å drikke, så man skulle tro at basert på sitatet fra 352, at Arne burde ha synes det kunne ha vært greit å omgås andre selv om man drikker tidligere. Kan dette være kollektiv-aspektet, at informanten må følge strømmen, være edru når andre er det og drikke når andre gjør det. Arne sier jo også at han drikker av og til når

andre gjør det ("en sånn pragmatisk vurdering på det"), som også støtter en slik kobling mellom kollektive normer og adferd.

Informanten beskriver at mennesker han omgås bruker alkohol på "vanlig og sivilisert nivå". Hva betyr dette? Dessuten, kanskje jeg skal ta opp forholdet mellom å "bruke" og "drikke" alkohol?

Spennende at ordet "naturlig" går igjen svært ofte i informantens svar. Anser han alkohol som en naturlig integrert i sosiale kontekster?

Arne beskriver at han tar av og til tar et glass og "følger med på lasset", og at han noen ganger ikke synes det er naturlig å drikke, men likevel tar et glass: "tar et glass, hvor jeg har en litt sånn pragmatisk innstilling til akkurat det." i stedet for å "lage veldig mye styr og særordninger". Sier noe om avvik og det å følge flertallet mot sin vilje.

Arne snakker ofte om å se ting fra utsiden, om å ikke vite så mye om et spørsmål, siden han ikke drikker selv, om å ikke ha oversikt over slike ting. Se sitater i underkategorien "identitet" under temaet "informanten".

Arne snakker mye om problemer som "ligger bak" når man drikker alene, og at drikking alene er et symptom på disse problemene. Dette gjentas flere ganger. Spesielt interessant blir det når Arne sier "hvorfor drikker man alene og ikke sammen med andre?" Her blir drikking alene problemet, ikke selve drikkingen. Uttalelsen til Arne tyder på at drikking i fellesskap er akseptabelt, men samme forbruk alene er problematisk.

Skulle tatt opp hva "misbrukere" er. "De som er misbrukere, de blir jo, de får ødelagt helse". Hva er misbruk av alkohol?

Om organisasjonslivet Arne er en del av er et sted det inntas alkohol: "Nei. Ikke noe sånn spesielt... har ikke hatt noe problem med det". Bruken av ordet problem er interessant, fordi den sier noe om Arne sin tilnærming til alkohol som et "problem".

Vedlegg 5

Hovedkategori	Underkategori
1. Å drikke alkohol	<ul style="list-style-type: none"> - Rus 1 (kroppslige effekter av intoksikasjon) - Rus 2 (sosiale eller hverdagslige konsekvenser av intoksikasjon) - Type drikk - Grunner - Mengde/mønster
2. Å ikke drikke alkohol	<ul style="list-style-type: none"> - Grunner - Unntak - Positive konsekvenser - Negative konsekvenser - Observatør
3. Informanten	<ul style="list-style-type: none"> - Tilværelse - Identitet - Interesser - Bakgrunn - Ny tilværelse
4. Sosialt	<ul style="list-style-type: none"> - Nettverkets konsum - Drikke alene - Stemning/følelser - Normer - Tilpassning - Andres reaksjoner på eget konsum - Kulturelle forskjeller i konsum - Sosialt press/forventning
5. Kontekst	<ul style="list-style-type: none"> - Tidspunkt - Aktivitet/anledning/steder - Upassende kontekster - Alkohol til måltider
6. Opplevelser/meninger	<ul style="list-style-type: none"> - Meninger - Alkohol og eldre - Alkohol og helse - Alkohol og positive aspekter - Alkohol og negative aspekter
7. Kontraster/overganger	<ul style="list-style-type: none"> - Kontraster/motsetninger/sammenlikninger - Overganger